

باش كويچ

1991 • 1

سازگارا

Золотые

БУ СОНДА: Орзу-умидлар минбари. Буюк сиймолар. Тарбия соати. Шеърят. Қатортолга мактуолар. Қалоқда ётган полковник Қаршибоевнинг хати юзасидан мунозара. Алвон мато остидаги ҳаёт, [Хикоя]. Кулгиҳона. Аниқ фанлар академияси.

«БУАБУАЧА»,
ОВОЗИНГ ЯНГРАЙВЕРСИН!

ОРЗУ-УМИДЛАР МИНБАРИ

Бомдод намози олдидан таҳорат олишга киришган донишмандлардан бири ғар-ғара қилаётиб нигоҳи тонг юлдузига қадалганда кўзидан беихтиёр шашқатор ёшлар оқар, тангри таоло ҳадея этган мўъжизаларга бой куннинг шукронаси учун инсонийлик мартабасига муносиб яшамоқликни кўнглига тугар экан.

Куннинг қадрига етган бу донишманд йиллар қадрини нечоғли чуқур ҳис этганини хаёлан фараз қилиб кўрайлик-чи! Фаразимиз беихтиёр ўзимизга саволлар ёғдиришга айланади: ўтган йилда қандай яшадик? Дунёни, ҳаётни янада чуқурроқ англашга одатландикми? Инсон умрининг саодатли онларини ҳис этиб яшамоқдамизми? Утган йил мобайнида ота ё она сифатида, ўғил ё қиз сифатида, зиёли ё ишчи сифатида, талаба ё ўқитувчи сифатида қандай каромат кўрсатдик?

Бундай саволларга қониқарли ё қониқарсиз жавоблардан қатъи назар ҳар ким ўзини шундай саволга тутишининг ўзиёқ таҳсинга сазовор. Зеро вақти-вақти билан ўзини тафтиш қилиш, изҳори дил қабилда дардларини ўртоқлашиш эзгулик аломати. Шу маънода «Ёш куч» ҳам ўтган йил фаолиятини сарҳисоб қилиш, 91-йил режаларини дилга тугиш палласида турибди.

Биз фавқулодда воқеалар, фавқулодда муносабатлар, меҳр-оқибат, инсофу-диёнат ва ҳоказо қадриятлар ўзгараётган даврда яшамоқдамиз. Мутахассисларнинг ҳисоб-китобига қараганда мамлакат аҳолиси ўртасида эртанги кунга ишончсизлик туйғуси кучайиб бормоқда. Бундай яшашнинг даҳшати ҳақида тўхталмаймиз, лекин шундай фавқулодда ўзгаришлар палласида бизнингча, дўстона муносабатларни асраб қолишдан кўра буюкроқ мақсад бўлмаслиги керак. Муаммолар ҳал этилар, зиддиятлар барҳам топар — кўксимиз

мусаффо шабодадан баҳра оладиган пайтлар келар — ана ўшанда бир биримизга гина-кудуратларсиз, адовату кекларсиз қарашимизни унутмаслик лозим. Ака укага, фарзанд отага, қариндош уруғга, қўни-қўшига... ҳамкасбларга, яқин-йироқдаги халқларга...

Ойнома ва кунномалар билан кўп сонли муштарийлар ўртасида ўзига хос муносабат ришталари борки, уни ҳам назардан четда қолдиролмаймиз. Биргина мисол тариқасида ўтган йилнинг сўнги ойларида обуна мавсумидаги ташвишлар ҳали-ҳамон ёдимизда. Жамиятимиздаги қайта қуришлар, хусусан, бозор иқтисодиётига тааллуқли ўзгаришлар матбуот ва омма ўртасидаги муносабатларга жиддий панд берди. Обуна сураътини кузатиб туриб, «Наҳотки, халқимиз кундалик матбуот мутолаасидан безиб қолса?» деган хавотирга ҳам борилди. Ахир халқимиз, айниқса, ёшларимиз мутолаадан безиб бораётгани сир эмас эди, бунинг устига ойнома ва кунномалар нархининг жиддий ошиши шундайча ҳам турмуш муаммоларидан қийналиб қолган аҳолини шошириб, тўғрироғи эсанкиратиб қўйди. Шундай мушкул паллада нарх-навоининг ошиши муҳарририятлар иродасига боғлиқ эмаслигини тушуниш зарур эди.

«Ёш куч» муштарийлари бунинг тўғри тушундилар — журнал ва журналхон ўртасидаги оқибат, садоқат сақланиб қолинди! Бунинг далили ўлароқ ойномамиз бу йил ҳам ярим миллионлик маррадан ўзиб кетди!

—Сизлар қардош Тожикистонда ҳам муштарийларингиз борлигини унутманглар,— деб ёзади Конибодом ноҳияси Шаитқораянтоқ қишлоғидаги 16-мактабнинг битирувчи синф ўқувчилари. — Мактабдошларимиздан 200 киши «Ёш куч»га обуна бўлди.

«Бизнинг ёшларимиздан 148 нафари «Ёш куч»га обуна бўлди. Журнал келгусида янада

ўқишли чиқишини умид қиламиз» деб хат йўллабди Жиззах вилояти Зафаробод посёлкаси мактаблараро ишлаб чиқариш комбинати директори ўринбосари Нодира Қудратова.

Шундай мазмундаги мактубларнинг саноғи йўқ. Улар орасида «Оиламизнинг иқтисодий аҳволи оғирлиги боис севимли «Ёш куч»га обуна бўлолмай қолдим»деб ёзилган самимий хатлар ҳам борки, уларни ўқиганда қаттиқ ранжийсан, киши. Бу қанақаси? Наҳотки, орамизда шу қадар ночор оилалар ҳам бор бўлса? Наҳотки, ундайларнинг борлигини кўра-била туриб ўзимизни бахтиёр ҳисобласак?.. «Қўшниси ночор оиланинг маъмурлиги татийдимми» деган ҳикматни унутсак?!

«Ёш куч» обуна учун қўли қисқалик қилган садоқатли бу муштарийсининг оғирини энгил қилиш ҳақида қайғурмай қўймайди, албатта. Таассуфлар бўлсинки, муҳарририятнинг ҳиммат имкониятлари ҳам ҳийла чекланган...

Ҳа имкониятлар чекланган даврда яшамоқдамиз. Аммо лекин инсон табиатидаги некинлик, орзу-умид майллари ҳар қандай мушкул вазиятларда ҳам тўғри йўл топишга ёрдам беради. «Ёш куч» бу йил ҳам кўп сонли муштарийлари орзу-умидлари учун, мулоҳазалари, таклиф ва эътирозлари учун минбар бўлиб қолаверади. Токи, ойнома саҳифаларида давримизнинг энг долзарб муаммоларига ечимлар изланар, тафаккур сарҳадларини кенгайтирувчи мақолалар босилар, ҳаёт ҳақида ўйга толдирувчи, бадий завқ ҳадея этувчи ҳикоялар эълон қилинар экан муштарийларимиз билан 6 йилдан буён давом этиб келаётган дўст-иноқлигимиз, тотувлигимиз янада мустаҳкамланаверади деган умиддамиз.

Мулоқотимиз давом этади, азиз муштарийлар!

ЯНГИ ЙИЛНИНГИЗ ЎУТЛУҒ БЎЛСИН!

«Ёш куч» доимо жамиятимизда кечаётган воқеа-ҳодисалар билан ҳамнафас қадам ташлаш иштиёқида! Айни чоқда ойнома мундарижасини азиз муштарийлардан тинимсиз келиб турадиган таклиф ва истаклар, талаб ва мулоҳазалар белгилайди. Инчунин, бу йил учун режалаштирилган йўналишлар ҳам хилма-хил: ўлкамиз тарихи, маънавий меросимиз, маҳаббат ва оила муаммолари

оила иқтисоди

ўқувчининг иқтисодий билими

ҳуқуқ тарбияси

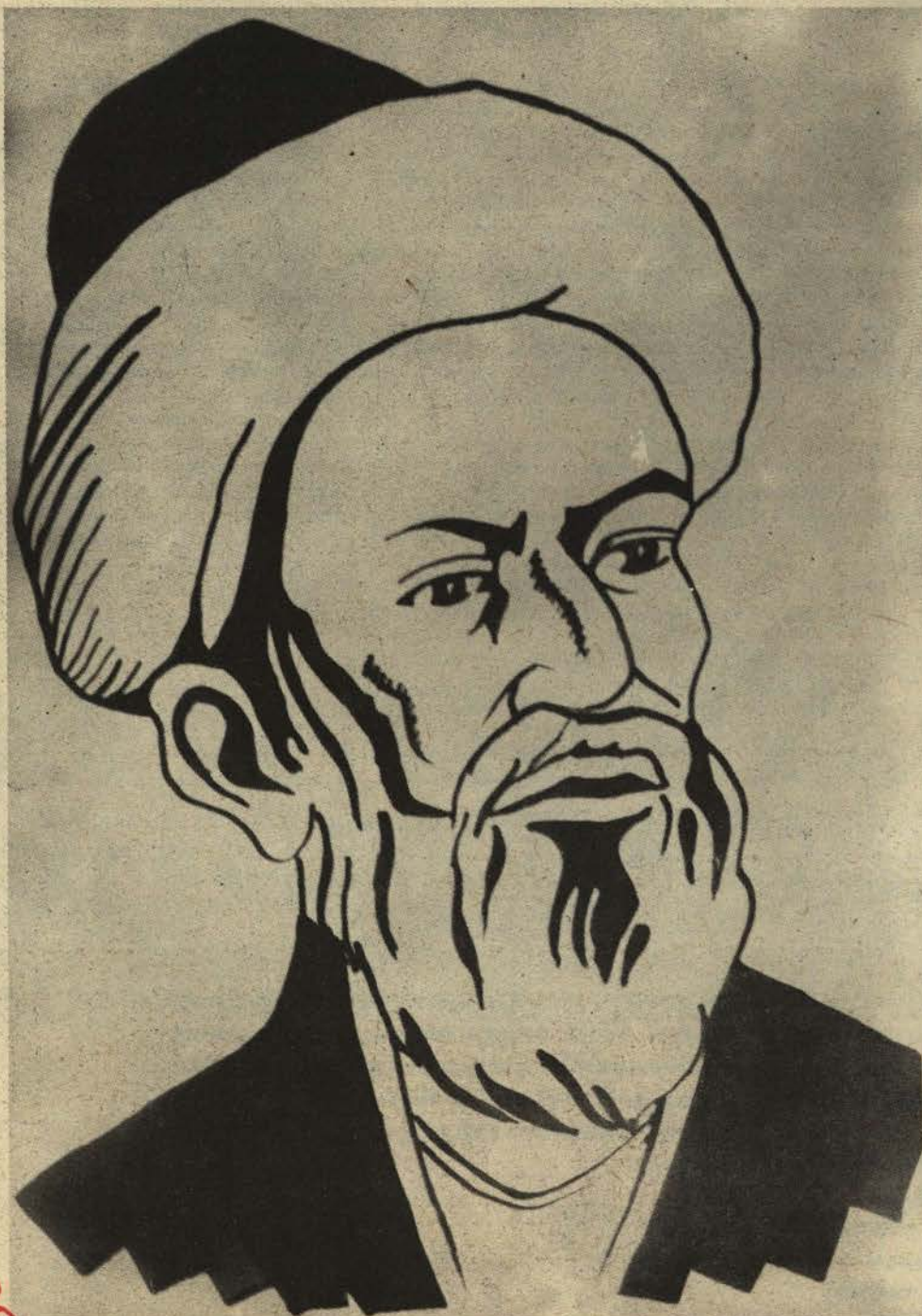
санъатга муҳаббат

ишбилармонлик фазилат

ва бошқа кўплаб мавзулардаги мақола, суҳбат, баҳс, ҳикоялар эътиборингизга ҳавола этилади. Ушбу сонда берилган бир қатор алломалар сурати ва мухтасар маълумотлар ҳам кўп сонли муштарийлар хусусан, мактаб ўқитувчиси ва ўқувчиларининг илтимосларига жавобан уюштирилди.

سیدنا ناسر

فوروبى

БУЮК СИЙМОЛАР

Абу Наср Форобий қомусий билим эгаси бўлган. У ёшлигида-ноқ ўрта аср фанларини чуқур ўрганган. Форобийнинг айниқса, тил ўрганиш соҳасидаги муваффақиятлари тарихчиларни ҳайратга солган. Баъзи маълумотларга кўра у етмишдан ортиқ тилни билган. Кунлардан бир кун Форобийдан: «— Сиз улуг олимми ёки Аристотелми?» деб сўраганларида, у: «Агар мен Аристотель замонида яшаганимда, унинг энг яхши шогирдларидан бири бўлар эдим», — деб жавоб берган экан. Шарқ мамлакатларида Форобийни улуглаб, «Ал-Муаллим ассоний» (Аристотелдан кейинги иккинчи муаллим), «Шарқ Арастуси» деб аташгани ҳам бежиз эмас. Форобий айниқса, Аристотель асарларига кўп шарҳ ёзган. Буюк аллома Ибн Сино ҳам унинг шарҳларидан фойдаланганини ёзади.

Форобийнинг фалсафа, мантик, математика, физика, кимё, табиат, табиат ҳодисалари, тилшунослик, шеърият, нотиқлик санъати, ахлоқ, таълим-тарбия ва бошқа соҳаларга оид асарлари кейинчалик бошқа тилларга таржима қилиниб, дунёга кенг тарқалган.

Форобий ҳам Беруний каби фанларнинг инсон амалий фаолияти учун хизмат этиши лозимлигини кўп таъкидлаган эди. Юлдузлар ҳақидаги китобида осмон жисмлари билан ердаги ҳодисалар ўртасидаги табиий боғланишларни, масалан, қуёш иссиқлиги таъсиридаги буғланишлар булут ва ёмғир пайдо бўлишига сабаблигини, ой тутилиши Ернинг Қуёш билан Ой ўртасига тушиб қолишига боғлиқлигини кўрсатган.

Форобий 160 дан ортиқ асар яратган бўлсада, афеуски улардан бизга 40 га яқинигина етиб келган холос. Форобий камтар ва камсуқум инсон бўлиб, фақирона кун кечирган. Сарой олими бўлишни истамаган. Умри охирида Мисрда, сўнг Дамашқда яшаб ўша ерда вафот этган.

Улуг шарқ олимнинг мероси кейинги авлодлар учун катта хазинадир. 1975 йили Форобийнинг 1100 йиллик тўйи бутун тараққийпарвар инсоният томонидан тантанали нишонланиши улуг олимнинг жаҳоншумул мавқеидан далолатдир.

Наманган вилояти Чортоқ шаҳридаги 7-ўрта ҳунар-техника билим юрти 1972 йилда ташкил этилган. Бу ерда дурадгор-қурувчи, безакчи-рассом, автослесарь, радиотелемеханик, тикувчи-моторист, чеварчилик, сартарошлик каби касблар бўйича мутахассислар тайёрланади.

Ушбу ҳунар масканидаги 26 та фан кабинети ҳамда мавжуд устaxonаларнинг барчаси кўр-газмали қуруллар, замонавий техник воситалар билан жиҳозланган. Бу ерда вилоятда биринчи бўлиб намунали ахборот-методик марказ очилди. Унда инженер-педагоглар билим ва маҳоратларини ошириб борадилар. Билим юрти моддий-техника базаси ҳам йил сайин мустаҳкамланиб бормоқда. Утган йили 720 ўринли ўқув биноси, 480 ўринли ошхона, 340 ўринли мажлислар зали қуриб ишга туширилди. Ўқувчилар замонавий фан сирларини «Ямаха» фирмасида тайёрланган ЭҲМларда ўрганмоқдалар. Ўқитиш ва касб ўргатишнинг бригада усули жорий этилган. Бу усулнинг афзаллиги шундаки, у ўқувчиларни коллектив меҳнатга тайёрлайди, ўз бурчларини ҳис қилишга, ўз-ўзини бошқаришга ўргатади. Билим юрти ўқувчилари ўзлари тайёрлаган маҳсулотлари билан (суратларга қаранг) вилоят ва жумҳурият миқёсидаги савдо ярмаркаларида мунтазам қатнашиб келмоқдалар.

1989 йилда улар шундай ярмаркаларда вилоятда 1-ўринни, жумҳуриятда 2-ўринни эгалладилар. Бу йил эса Москвада ўтказиладиган савдо ярмаркасида ҳам иштирок этдилар. Хусусан, безакчи-рассомчилик касби бўйича

ҲУНАРМОНДАЛАР ЗАМОНИ КЕЛДИ

ҳунар эгаллаётган ўқувчиларнинг 3 та ижодий иши СССР Халқ Хўжалиги Ютуқлари Кўрғазмасида намойиш этилди. Ўзбек тилига давлат қақоми берилиши муносабати билан боғлиқ қатор тадбирлар амалга оширилди. Негаки, илгари ўқув план-программалари асосан рус тилида бўлиб, улар марказий шаҳарларга мослаб тузилган эди. Янгисида миллий хусусиятлар ҳисобга олинди. Бу соҳада бошланган хайрли иш жумҳуриятдаги бошқа билим юртларида ҳам оммалаштиришга моликдир. Бу ердагилар

ўз-ўзини маблағ билан таъминлашнинг яхши ҳадисини олган. Ўқув устaxonаларида ҳар йили 80—100 минг сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилади. Билим юрти оталиқ ташкилот — Чортоқ тикув-трикотаж фабрикасига ҳам яқиндан ёрдам бермоқда. Фабрика эса ўқувчиларга ўзининг замонавий дастгоҳларини ишониб топшириб қўйган. Ҳамкорлик натижасида билим юрти жамоаси ўтган йил яқунлари бўйича жумҳурият билим юртлари ўртасида фахрли 3-ўринни олишди.

Билим юртининг қатор муаммолари ҳам бор. Бу ерда ишлаб чиқаришни янада кенгайтириш учун хом-ашё, маҳсулот сифатини оширишни таъминловчи махсус машиналар ва ёрдамчи материаллар етишмайди. Билим маскани барча ўқишни хоҳловчи ёшларни қабул қилиш имконига эга эмас.

Булардан қатъи назар, Чортоқ шаҳридаги 7-билим юрти ёшларнинг севимли ўқув масканига айланган. Юқоридаги суратларда билим юрти ҳаёти акс этган.

Бу хор коллективи ўзининг қувноқ қўшиқлари, жозибали мусиқа санъати билан тез орада болаларнинггина эмас, балки катталарнинг ҳам эътиборини торта олди. Унинг репертуарида қирғиз, қозок, эстон, тожик, латиш ва бошқа халқлар қўшиқлари бор. Ансамбль 1970 йили ташкил этилган бўлиб, 5 ёшдан 17 ёшгача бўлган 500 дан зиёд санъаткорлари бор. Ансамблнинг ташкилотчиси ва раҳбари Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист СССР халқ маорифи аълочиси Шермат ака Ерматов.

— Шермат ака, сиз хор коллективининг ташкилотчисисиз. Айтингчи, ансамблни ташкил қилиш фикри қандай туғилган?

— Ешлигимда қўшиқ айтишни яхши кўрардим. Кейинчалик эса педагогика билим юртида таҳсил олдим. Сўнгра Мухтор Ашрафий номли Тошкент давлат консерваториясида ўқишни давом эттирдим. У ерни битиргач Тошкентдаги 99-мактабга музика муаллими этиб тайинландим. Иш давомида болаларнинг қўшиққа бўлган меҳрини, муҳаббатини уларнинг жону-дилидан куйлашларини кўриб ўз-ўзидан болалар хори ташкил қилиш фикри туғилди. Ва илк бор шу мактабда болалар хори ташкил қилинди.

батлашишу, дунёқарашгача юқори. Эстониянинг Тарту шаҳрида бўлганимизда фестивалнинг ёпилиш кечасида биз шаҳарнинг марказий кўчалари бўйлаб миллий рақс ва қўшиқларимиз билан юриб ўтдик. Нафақат болалар, ҳаттоки, катта ёшдаги аёл ва эркеклар ҳам бизнинг устимиздан гуллар сочиб қарши олдилар. Улар санъатнинг қайси тури бўлишидан қатъи назар жуда катта қувонч билан кутиб олар эканлар. Шундай сафарлардан кейин ўйланиб қоласан киши. Нега энди бизнинг серқуёш Ўзбекистонимизда ҳам шундай анжуманлар, байрамлар ўтказилмайди?

— Дарвоқе, ўзингиз гап очдингиз, авваллари «Булбулча» байрамларда, анъаналарда биринчи қаторда эди. Негадир кейинги пайтларда эътибор камайгандай...

— Бу саволга жавоб бериш учун орқага қайтишга тўғри келади. Бундан бир неча йиллар илгари жумҳурият маориф вазирлиги болалар санъатига, умуман олганда хор санъатига катта эътибор берар эди. Шу йиллари жумҳурият «Санъат байрами» фестивали мунтазам ўтказилиб туриларди. Яқин олти-етти йилдан буён эса «Санъат байрами» жумҳурият фестивали ўтказилмай

ликда куйлашда гап кўп. У оммани жалб қилади. Мана, мисол — ўзингиз ўйланг, ҳар ҳафтада 50 дан зиёд янги ўқувчилар ўз хоҳишлари билан «мени ҳам қабул қилинг», деб остонамизга бош уриб келишади. Уларнинг мусиқага қобилиятлари қандайлигини синаб кўрамиз ва сафимизга қабул қиламиз. Албатта, ҳаммасини ҳам эмас. Баъзан ўта иштиёқли, аммо қобилияти йўқлар ҳам учрайди. Уларни шу ерга етаклаган нарса нима экан? «Қалбларидан отилиб чиқаётган қўшиққа, санъатга бўлган меҳр эмасмикин? Мактабдан келибоқ чой ичиб ёки ичишга улгурмай қанот қоқиб бизнинг бағримизга интилишларининг ҳам сабаби шу эмасмикин?»

Хор коллективининг вазифаси боя айтганимдай шунчаки қўшиқ куйлаш эмас, болаларнинг қалбида гул очаётган орзу-умидлари уларни ҳар томонлама ҳам эстетик, ҳам маънавий дунёқарашларини ривожлантиришдан, руҳан тетик ва соғлом инсонларни жамиятимизга етказиб беришдан иборат деб биламан. Майли, у машҳур қўшиқчи бўлмасин, майли у моҳир куйчи бўлмасин лекин унинг қалбида инсонийлик, инсонларга меҳр-шафқат ҳисси бўлсин. Дилида ях-

«Булбулча»

ОВОЗИНГ ЯНГРАЙВЕРСИН!

— Айтингчи, нима учун «Булбулча» деб ном бердингиз?

— Дастлаб ансамбль шунчаки болалар хори деб юритиларди. Аста-секин, танила боргач, хор коллективи 1981 йили Москвадаги Бутунитифоқ композиторлар уюшмаси ва мусиқа жамиятининг таклифига кўра «Камертон» мунозара клубига борди. Болаларимиз жуда завқли-да. Автобусга чиқди дегунча қўшиқ куйлашаверади. Бир куни концертга кетаётиб автобусда мен билан ўтирган СССРда хизмат кўрсатган артист Георгий Струве кутилмаганда: «Шермат, ўзбекчада Соловей қандай бўлади» деб сўраб қолди. Мен, Булбул дедим. Соловёночки? — «Булбулча», хорининг номи Булбулча бўлсин, қара қандай куйлашаяпти. Худди Булбулга ўхшайди-я, — деди завқланиб ҳамроҳим. Шундан бери «Булбулча» концертларда, «Қўшиғим, жон қўшиғим», «Биргаликда куйлаймиз» кўрсатувларида ўз қўшиқлари билан тез-тез иштирок этапти. Бундан ташқари Иттифоқимизнинг Москва, Ленинград, Таллин, Тарту, Минск, Омск, Душанбе, Боку шаҳарларида бўлиб, ўзбек хори санъатини намойиш этди.

— Гапингизни бўлдим, кечирасиз. У ердаги хор коллективлари билан биздаги хор коллективи орасида қандай тафовутлар бор?

— Тўғриси айтганда, бошқа шаҳарлардаги хор коллективи болаларининг бадий диди юқори. Саҳнада ўзини тутишидан ториб, то нотаниш одамлар билан суҳ-

қўйди. Гапингиз лўндасини айтганда фестиваллар ўтказилмаётганлигининг сабаблари жуда кўп. Тўғри, раҳбарлар ўтиб кетгандан кейин ундай эди, бундай эди деб ҳамма айбни уларга тақаб қўйиш тўғри эмас. Раҳбарлар билан тортишган, жанжаллашган пайтлар кўп бўлган. Очиғи маориф вазирлигига С. Шермухамедов раҳбарлик қилган кезлари санъатнинг барча турларига катта эътибор берилган. Шу жумладан хор санъатига ҳам. Байрамларда, анъаналарда, анжуманларда тез-тез ўз концерт номерларимиз билан қатнашдик. Замонлар ўзгарди, даврлар ўзгарди. Халқ таълими вазирлигига бошқа раҳбар тайинлангач, санъатга бўлган эътибор умуман кўринмай қолди. Иккинчи сабаб баъзи чаласавод олимларнинг «Хор ўзбек санъати эмас» деган хато фикрлашларидир. Тўғри, хор санъати Европада ривожланган, лекин бунга ўзбек мусиқасини, талаффузини сингдириб миллийликдан чиқмаган ҳолда ўзбек хорини ҳам ривожлантириш мумкин. Буни биз «Булбулча» мисолида исботладик ҳам. Хор бўлиб куйлаш эса болаларни дўстликка қақиради, она Ватанини севишга, доимо бир оиладек аҳил-иноқ бўлишлари учун ҳар томонлама тарбиялайди. Болалар қўшиқни шунчаки ҳавас учун ёки экранларда чиқиш учун, сафарларга бориш учун куйламайдилар. Улар қўшиқ ўрганиш билан бир қаторда дўстга содиқликни, ватанни севишни, катталарга ҳурматни, одамлар билан муомалада бўлишни, жумладан тилни ҳам ўрганадилар. Бирга-

шилиқ, қалбида поклик туйғуси бўлсин.

— Шогирдларингиз ва ансамбль иштирокчилари ҳақида тўхталсангиз?

— Жуда яхши, ансамблда яхши-яхши овозга эга бўлган талайгина истеъдодли ёшлар бор. Кичкинтойлар группаси, пионерлар, ўсмирлар хорининг иштирокчилари Мукаррам Султонова, Наргиза Мирзаева, Дилфуза Юсупова, Феруза Алимовалар ҳозирда М. Ашрафий номли Тошкент Давлат консерваториясида таҳсил олсалар ҳам ўсмирлар хорининг доимий аъзоларидирлар. Пионерлар группасида ҳам яхши овозга эга бўлганлари бор. Улар орасида Югославияда бўлиб ўтган «Олтин Булбулча» халқаро болалар қўшиқ фестивали лауреатлари бор.

— Ҳозирги кунда хор коллективини жонлантириш учун қандай ишлар қилиш керак деб ўйлайсиз?

— Бу борада биргина «Булбулча» болалар хорининг аҳволини эмас, шаҳримиздаги барча мактаблардаги, қишлоқлардаги хорларнинг аҳволини яхшилаш керак деб ўйлайман. Яна катта-катта фестиваллар, санъат байрамлари, кўрик-конкурсларни уюштириб, жумҳуриятдаги барча болаларни имкониятимиз даражасида бирлаштириш керак деган фикрдаман. Болаларни қанча рағбатлантирсак, улардан куч-қувватимизни, меҳримизни, вақтимизни аямасак — шундагина болаларда санъатга иштиёқ ортади.

Фотима АШИРОВА суҳбатлашди.

Abu Rashhon Beruniy

БУЮК СИЙМОЛАР

Беруний 973 йил 4 сентябрда Хоразмда таваллуд топган. У онадан эрта етим қолган. Лекин яхши одамлар қўлида тарбияланган Беруний ёшлигидан илмга, айниқса аниқ фанларга жуда қизиққан. Математика, жуғрофия, юлдуз илми, табиёт фанларига оид кўп китобларни ўқиб чиққан. Булардан ташқари у туркий, форс ва араб тилларини, қадимги аждодлари тилини қунт билан ўрганган.

Билими тўлишган Беруний аста-секин ўзи ҳам математика ва география, астрономия, тарих, геологиядан асарлар ёзишни бошлаган. Ер ости табиатини ўрганди, юлдузларни кузатди, дарё оқимига қизиқди. Табиат сирлари билан ошно бўлди. Кузатишлар уни кўпгина тажриба асбобларини ихтиро қилишга ундади.

Еш Берунийнинг ўткир қувваи ҳофизаси, қомусий билими олимлар ўртасида гапириладиган бўлди. Беруний табиатан камтар ва одобли, ҳақгўй ва олижаноб инсон бўлган. У табиат ҳодисаларини илмий асосда тушунтириб бергани учун ўз замонининг дин пешволари томонидан тазйиққа учраган. Лекин подшоларга ҳам бош эгмаган Беруний 22 ёшда Хоразмни ташлаб чиқиб кетишга мажбур бўлди. Аввал Афғонистоннинг Газна шаҳрида, сўнгра Ҳиндистонда яшаган. У қаерда яшамасин, энг аввало туб жой аҳолининг тилини ўрганган. Ҳиндистонда яшаганида қадимги ҳинд тили — санскрит тилини ўрганиши унинг ҳинд маданияти, адабиёти ва ўша давр олимлари билан яқиндан танишишига имкон берган. Берунийнинг ҳинд халқи, дини урф-одатлари, ери, дарё, тоғлари, ҳайвонот ва наботот олами батафсил таърифланган «Ҳиндистон» асари шу тарика дунёга келган.

Берунийнинг ҳозирги ёшларга ўрناк бўладиган яна бир хислати, унинг ҳар бир ишга синчковлик билан, эринмай, бошлаган масалани охиригача етказишга интилишидир. У «ҳар ким... ўз ишларини қайта-қайта текшириб турсин, тиришқоқ бўлсин, меҳнатдан ҳеч зерикмасин» деб уқтирарди.

Беруний ҳамма китобларида «Фан ҳамиша амалиётга, кишиларнинг хўжалик фаолиятига хизмат қилсин» деб уқтирарди. У 75 йил умр кўрган. Шу давр ичида 150 дан ортиқ асарлар яратган.

● Нега одамлар бераҳм?..

● Камбағаллик қурсин...

● Қачон рўшнолик кўрамиз?

● Етимлик айбми?..

Узимни таништираман. Хоразм вилояти Хонқа шаҳриданман. 17 ёшдаман. Беш ёшимда онамдан айрилдим. Икки опам, укам ва мен қолдик. Бу ҳам етмагандек укамдан ҳам айрилдик. Мени қийнаган савол — онамнинг ўрнига мен ўлсам бўлмасмиди?

Буйрагим хасталиги вадан даволанаман. Лекин ўн йил бирга ўқиган дугоналарим аҳволимни сўрашмайди. Яна мени четлатишмайди. Ҳар хил лақаб қўйиб «етим» деб хўрлашади. Нима айбим борки, мени бунчалик хўрлашади. Етимлик айбми, «Еш куч»?

Х. ОТАЖОНОВА.

Мен бу мактубни онам ва укаларимнинг кўз ёши билан битяпман. Отам жоҳил бўлиб кетяпти. У оддий колхозчи бўлиб ишлайди. Доим маошини олиб келса, онамни, укаларимни бегонадек уради. Онажонимга раҳмим келади. Дунёда бундай ҳокисор она йўқ деб ўйлайман. Узимча бу жанжаллар етишмовчиликдан бўлса керак, деб ўйлайман. Ахир бир отамнинг маоши нимага ҳам етсин. Мен 10-синфда, энг кичик укам 6-синфда ўқиймиз. Укаларим яхши ўқишади. Мен эса... Энди унча яхши ўқий олмаяпман. Хотирам ёмонлашди. Бу балки уйдаги жанжаллар туфайлидир.

Гулзора,
Самарқанд вилояти.

Умр оқар суе экан. Унинг синфни битирганимга ҳам уч йил бўлибди. Мактабни битириб, фермага ишга кирдим. Аммо, мана уч йилдирки, менга фермадагилар томонидан кун йўқ. Ҳар кун уруш-жанжал, майда гап-сўзлар, фермадагилар мени кемириб бўлди. Мен ҳам тенгдошларим қатори ўйнасам, кулсам дейман. Ахир қиз бола ҳам одам-ку, у ҳам дунёга бир марта келади-ку...

Феруза,
Самарқанд вилояти.

Исмим Н., тўлиқ ёзмайман. Дадам ўқиб хафа бўладилар. Дадам онам билан ўттиз йил бирга яшаганларига қарамай, бошқа юртга кетиб, бегона аёлга уйланибдилар. Биз ҳам билмаймиз. Оиланимизнинг маънавий аҳволини қўя туриб, иқтисодий томонининг ўзигагина қарасак... Билмадим. Оиланимиз нима бўлади.

Мен ўқиганим учун ҳар шанба пул олиб кетаман. Отамнинг олтмиш олти сўм пенсияси нима бўлади?

«Дард устига чипқон» бўлиб, дадам келиб, онамни «юр, кундошингни кўриб кел», деб олиб кетиб, кўрсатиб жўнатдилар. Буни қариндош-уруғимиз, маҳалламиз билмайди. Уяламиз. Нима деб айта-миз, «Дадамиз уйланибдилар», деймизми?

Н. исмли қиз,
Наманган вилояти Тўрақўрғон ноҳияси.

Мен Самарқанднинг бир хароб қишлоғида истиқомат қиламан. 3—4 минг аҳолиси бор қишлоғимизда на битта ҳаммом бор, на бир маданий ҳорсатиш уйи бор. Биз ёшларга-ку майли, қишлоғимиздаги «Қаҳрамон она» унвони а сазовор бўлган кўпгина онахонларимизга ҳам ҳеч қанақа гам-хўрлик ёки ёрдам кўрсатилмайди. Қишлоғимиздаги хотин-қизларнинг деярли 80—90 фоизи иш-ўйқлиги туфайли ҳеч қаерда ишламайди. Шундай экан улар қандай қилиб пенсияга чиқади? Қишлоқдаги оилаларнинг бари серфарзанд бўлади. Уларни ичириш, кийдириш керак. Нарх-наво эсатобора баланд бўлиб кетяпти.

Қадрли «Еш куч»! Сен бизнинг арзи-додларимизни ҳукуматга етказ. Зора биз ҳам ўшанда рўшноликка етишсак ажабмас... Сенга умид билан мактуб йўлловчи

Зебунисо УРОЗОВА,
Самарқанд вилояти Иштихон ноҳияси
Зарбанд қишлоғидаги
61-мактабнинг 10-синф ўқувчиси.

Уйимиздан ғурбат аримайди. Ойим бетоб. Дадам ҳам хаста. Иккаласи ишлашмайди. Тўққиз жонмиз. Дадам ишлолмагани учун ишхонасидан 70 сўм нафақа оламиз.

Бу йил мактабни битирдим. Ўқишга кириш ниятим бор эди. Аммо «шароитимиз оғир, энди оилани сен боқасан» дедилар ойим. Телевизор кўрсак ҳам электр токи учун пул ёзишини ўйлаб ўчириб қўйишади. Ойимга раҳмим келади. Шўрлик ойижоним «Узимни ўлдирай десам, сизларни кўзим қиймайди», дейдилар. Қандай яшашни билмай қолдим.

Х. ХОЛБОЕВА,
Ангрен ноҳияси Гайдар проезд 5-уй.

Бу йил Фарғона вилояти Фарғона ноҳиясидаги 19-мактабни тамомладим. Имтиҳонларни топшириб, аттестат олиш арафасида турганимизда мактаб раҳбарлари бизни чақирди ва «Далага бориб ҳаммаларинг 50 сотихдан пахта чопиқ қилинглари» деб буйруқ беришди. Албатта, мактаб раҳбарларига ҳам кимдир «юқори»дан буйруқ берган бўлиши керак. Уша буйруқ берган раҳбарларга ўқувчиларни қишлоқ хўжалик ишларига жалб этмаслик тўғрисидаги қонун етиб келганмикин? Нега энди давлат томонидан чиқарилган қонунлар амалда бажарилмай қонунга қолиб кетмоқда. Баъзи бир раҳбарларнинг калтафаҳмлиги туфайли қишлоқ болалари қачонгача далада судралиб юради? Ўқиш учун шароит етарли бўлса ҳам нолимасдик. Магазиндан 17 тийинлик сиеҳранг у ёқда турсин, оддий 2 тийинлик дафтаринг ҳам тополмай сарсон бўламиз. Қишлоқ болаларининг айби нима? Қишлоқда туғилиб, қишлоқда ўсганими? Ҳозирги кунда республикамизда болалар ўлими кучли. Ҳалок бўлаётган болаларнинг аксарияти қишлоқ болалари, десак адашмаймиз. Қишлоқ болалари орасида соғлом болани деярли учратмай-миз. Уларнинг бари ошқозон, ичак, сариқ касаллиги билан оғриган болалар. Шу туфайли болаларни қишлоқ хўжалик ишларига жалб этмаслик тўғрисида қонун чиқарилган эди. Лекин унга ҳеч ким амал қилмаяпти. Қонун чиқарган катталаримиз жойларда бу қонунлар қандай амалга оширилаётгани билан ҳам бир қизиқиб кўришса ёмон бўлмасди. Қайта қуриш даврида бундай ярамас иллатларга чек қўйиш керак.

Х. ҚИРҒИЗОВА,
Водил қишлоғи.

Укаларимни кўшнимиз уриверади.
Қўшнимизнинг болалари ҳам уради.
Айт, нима қилай?

Дялфуза КОДИРОВА,
Тошкент вилояти Бекобод ноҳияси
Ленинград совхози 4-бўлим.

ҚАТОРТОЛГА

Бизни қийнаб келадиган муаммолардан бири — сувнинг танқислигидир. Баҳор ойларида эккан экинимиз ёз ойига келиб сув йўқлиги сабабли қовжираб қуримоқда. Ичишга суви пулга сотиб оламиз, негаки қишлоғимиздаги булоқ суви бизга етиб келмайди. Бизда сувдан бошқа ташвишлар ҳам сероб. Лекин энг муҳими бизга катталар лоақал сув муаммосини ҳал қилиб беришса, иншоолло, мен каби қариялар ҳам қайта қуришга ишонган бўлардик. «Еш кучжон!» Бизга ҳам ёрдам беришингни илтимос қиламан.

Пенсионер Саломат ШОДИЕВА,
Сирдарё вилояти Зомин ноҳияси
Ленинград совхозидagi Бешкуби қишлоғи.

РЕДАКЦИЯДАН: Уйлаймизки, Ўзбекистон ССР президентининг республика аҳолисини ичимлик суви билан таъминлашни яхшилаш борасидаги фармони наинки Зомин ноҳияси Ленинград совхозидagi Бешкуби қишлоғининг, балки Қашқадарё, айниқса ҚҚАССРдаги аҳолининг бу борадаги муаммоларини ҳал қилишга имкон беради.

Бизни Сизларга мактуб ёзишга мажбур қилган нарса ҳозирги вақтда кўп гапирилиб, лекин ҳал бўлмай қолаётган муаммолардир. Матбуотларда аёллар ишини энгиллаштириш, уларнинг иш вақтини камайтириш борасида кўп гапирилди. Ҳатто бу хусусда СССР Олий Советида махсус комиссия ҳам тузилди. Аммо амалда ҳеч нарса ўзгармади, эски ҳаммом, эски тослигича қолмоқда. Мана 2 ойлик маошимиз 70—60 сўмдан нарига ўтгани йўқ. Эрталаб уйдан деярли 6³⁰ да чиқиб кетсак кечқурун соат 8лардагина қайтамыз. Бу ёғини ўзингиз хулосалайверинг. Биз қайта қуриш қорозда эмас, амалда бўлишини хоҳлаймиз. Юқоридagi муаммоларни ҳал қилиб беринглар. Дам олиш учун вақтимиз ҳам, етарли шароитимиз ҳам йўқ.

Қашқадарё вилояти Ульянов ноҳияси
Хўжахайрон қишлоғидagi шу
муаммоларга ҳайрон қолган
18-совхоз ишчилари Гулнора Раҳимова,
Сайёра Очилова, Лола Худойбердиева
ва бошқалар.

Қарши тиббиёт билим юртига кириш мен учун сароб бўлиб қолди. Онам — пенсионер. Отам ўн бир йил бўлди оламдан ўтганлар. Онамнинг 70 сўм пенсияси икки акамни уйлашга етсинми ё...

Икки йил ишлаб йиққан минг сўм пулимни «улар» менсимади ҳам. Энди мен нима қилай? Онам мен учун бир бузоқни сўймоқчи бўлдилар. Лекин меннинг виждоним йўл қўймади. Ахир оиламизнинг аҳолини кўриб турибман-у. Нима қилай, «Еш куч»?

Зухра ЖАББОРОВА.

Укаларим стол-стулда ўтириб дарс тайёрлашларини орзу қиламан. Интернатдаги акамнинг, отамнинг дардига шифо топилишини ният қиламан. Аммо... Отамнинг иши йўқ. Онам 35 сўм маош оладилар... Ешим ўн учда-ю, ҳалитдан ўзимни ёқиб хусусида бот-бот ўйлайман. Еқворсам, онамни аямаган бўламан. Онажонимга қанчалар қийин. Ахир биз саккиз фарзандимиз, мен иккинчисиман. Демак, не бўлганда ҳам чидашим керакми?...

Озода.

Мактабимизда кўп йиллардан буён ишлаб келатган ҳурматли домламыз Ваққосжон Аббосов шу йили вафот этдилар. Шундай яхши киши, болаларимизга одоб ҳақида жуда кўп айтдилар. Уларнинг насиҳатларига зормиз энди. Лекин шундай одамни ҳам орқасидан масхаралашар эди. Вирбирини ҳурмат қилмаслик, лақаб қўйиш... Наҳотки бу иллатлардан ҳануз қутулолмаймиз?.. Йўқолиб бораётган меҳр-оқибат ҳақида кўп ўйлайман.

Зулфия МАДАМИНОВА,
Наманган шаҳридаги 25-мактаб ўқувчиси.

Айбим шўхлигимдами? Энг яқин одамларимдан бири, «сен ўқишга борсанг, баъзи энгил қизларга ўхшаб кетасан», деди. Наҳотки энгиллик билан, шўхлиқнинг фарқини тушунмасалар. Аслида шўх қизлардан эмас, писмиқ қизлардан кўрқиб керак. Мен келажакда муаллим бўлмоқчи эдим. Аммо...

Қиз руҳини кўтариб туривчи куч ишонч эканлигини унутманг. Қайсики оилада ишонч йўқ экан, у ерда эркин нафас олиб бўлмайди.

Феруза.
Чуқурроқ ўйлаб кўриб тўлиқ манзилмини ёзмасликка аҳд қилдим.

МАКТУБЛАР

БУЮК СИЙМОЛАР

ۋەقەلەردە ۋە ۋەقەلەردە ۋە ۋەقەلەردە

Хоразмий 783 йили Хоразмда, Хевада туғилган. Ешлигидан илмфанга қизиққан. Қунт билан араб, форс, ҳинд ва юнон тилларини ўрганган. Шу тилларда кўп китоблар мутолаа қилган. Донишманд сифатида танилгач, 9-аср бошларида ўз даврининг катта илмий ва маданий маркази ҳисобланган Бағдодга таклиф қилинган Хоразмий саройда баракали ижод қилиб, Шарқнинг дастлабки академияси («Байт ул-Ҳикмат») «Донолар уйи»да фаол иштирок этди. Хоразмий ўз илмий фаолиятини ўша даврдаги табиий фанларни ривожлантириш, табиатни ўрганиш ва дунёни тажриба йўли билан билиш ва бошқа масалаларга қаратди.

Хоразмий жуда кўп асарлар яратган бўлса ҳам уларнинг ҳаммаси бизга етиб келмаган. Хоразмийнинг арифметика ва алгебрага оид асарлари математика тарихида янги даврни — ўрта асрлар математикаси даврини бошлаб берди, ҳамда математиканинг кейинги асрлардаги тараққиётига беқиёс ҳисса қўшди.

Уқувчилар алгебра, алгоритм сўзларини кўп эшитишган. Алгебра — математиканинг катта бир бўлими, алгоритм эса ҳозирги замон ҳисоблаш математикасининг асосий термини.

Алгебра, алгоритм сўзлари математик, астроном ва географ, «Ҳозирги замон алгебрасининг отаси» ал-Хоразмий номи билан боғлиқдир. Унинг «Ал-жабр вал-муқобала» рисоласи кейинчалик Европада «алгебра» деб аталдиган бўлди. Айти шу асар тўғрисида Ал-Хоразмий номидан 12 аср бошларида «алгоритм» термини пайдо бўлди.

Хоразмийнинг математикага оид шоҳ асарлари Ғарб ва Шарқ халқлари тилларига таржима қилиниб, кўп асрлардан буён қўлланма сифатида хизмат қилди.

Хоразмийнинг «Ҳинд ҳисоби ва сонлари ҳақида», «Ал Жабр», «Арифметика», «Мармар соат ҳақида», «Ер сурати», «Тарих китоби», «Яҳудий эралари ва байрамлари ҳақида» асарлари айниқса маълум ва машҳур. Унинг «Зижи» номли асари дастлабки астрономик асар сифатида Шарқдагина эмас, Ғарбда ҳам шу фан ривожини учун катта хизмат кўрсатган.

БУЮК СИЙМОЛАР

Ибн Сино

Ибн Сино

Абу Али Ибн Сино жаҳон маданиятига катта ҳисса қўшган машҳур энциклопедист олим: табиатшунос, файласуф, тилчи, ёзувчи, шоир, ҳуқуқшунос, ахлоқшунос, астрономдир. Ўрта Осиё халқлари маданиятини ўрта аср шароитида дунё маданиятининг олдинги қаторига олиб чиққан мутафаккирлардан бири.

Ибн Сино Афшона (ҳозирги Бухоро вилоятининг Вобкент ноҳияси мавзеида) қишлоғида 980 йилда амалдор оиласида туғилган.

Унинг хотираси зўр, зеҳни ўткир бўлганлигидан ўз даврида маълум бўлган илмларни тезда эгаллаган. 10 ёшидаёқ Қуръонни бошдан-оёқ ўқир эди.

Ибн Сино ўзидан аввал ўтган Шарқ мутафаккирларининг асарларини чуқур ўрганган. 16 ёшидаёқ Ибн Сино машҳур табиҳоким бўлиб танилган. Унинг ҳаёти кўп юртларда дарбадарликда кечган. Аввал Хоразмда, сўнгра Хуросон, Эроннинг турли шаҳарларида, Ҳамадонда яшаган. 1023 йилда Исфохонга келиб қолган Ибн Сино бутун умрини илмий асарлар ёзишга бағишлайди. Унинг «Китоб ал-қонун фиттибб», «Китоб уш-шифо», «Китоб ун-нажот», «Китоб ул-инсоф» каби машҳур асарлари, геометрия, астрономия, наботот ва ҳайвонот оламига, мантиққа оид рисолалари, «Ҳайй Ибн Яқзон» қиссалари сўнгги йилларда ёзилган.

Ибн Сино асарлари 280 дан ортиқдир. Шулардан 40дан ортиғи медицинага оид, 30 га яқини турли табиий фанларга, 185 рисола фалсафа, мантиқ, руҳшунослик, геология, этика ва ижтимоий-сиёсий масалаларга, 3 рисола муסיқа илмига бағишланган. Лекин бизга бу асарларнинг 160 га яқини етиб келган холос. Унинг бизга етиб келган асарлари орасидаги 18 жилдли «Китоб уш-шифо» асарини «фалсафий билимлар қомуси» деса бўлади. Ибн Синонинг кўп асарлари ўрта асрларда Европада илмий тил саналган латин тилига ва у орқали Европанинг бошқа тилларига таржима этилган. Ибн Синонинг медицина соҳасидаги фаолияти Шарқ табобатчилигининг гуллаган даври бўлиб, Европадаги уйғониш даври медицинасига жуда катта таъсир кўрсатди ва антик медицина билан янги давр медицинаси ўртасида муҳим, қимматли давр бўлди.

Абдурахмон ЖУРАЕВ

Шоирлик

Оқшом тушар...
ижара уйда,
Орзулардан сўйлар хогининг,
Эрта ойлик олганингизда,
Менга битта кўйлак оберинг.

Кун ёришар ишга жўнайсан,
Майда ташвиш бўлади унут,
Еддан чиқар вағдалар бутун,
Чўнтакларинг сақлайди сукут.

Яна қуёш мудрай бошлайди,
Уфққа бош қўяди ҳориб,
Хотин эса йўлга қарайди,
Сени кутиб олар очилиб.

Сўнгра... куйган ишончинг, шу кеч
Еза кетар шеърин мисралар:
«Ширин сўзга учманг сизлар ҳеч,
Шоирларни севманг, қизчалар».

* * *

На бўлди сизга нигорим хуморингиз ўзгача,
Кўп нарсани кўзлайсиз, шиорингиз ўзгача.
Хайлинг-ла яшаб тунлар, ишқ китобин

Сизчи парво ҳам қилмайсиз, такрорингиз ўзгача.
Оҳ дедим, армон дедим, дарёга оқди севгим,
Барчани зор йиғлатувчи ашғоримиз ўзгача.

Бахт дедим, севги дедим, оғизларим қақради ёр,
Шул сабабдин куйимиз, ҳам торимиз ўзгача.
Ишқ шаробин ичолмасман, гўёки мен

рўзаман,
Яхши кунлар келса бўлур, ифторимиз ўзгача.

* * *

Вафонинг оқ йўли шунча узунми?

Ғ. Ғулом.

Ойлар ўтиб борар ҳижронлар билан,
Фарқи йўқдир бизга кун билан тунни.
Мен савол сўрайман ойдан, юлдуздан,
Севгилим бардоши ҳали бутунми?

Кўнгил яратмаса бир мисра, бир байт,
Елларга совурдим демак бир кунни.
Қайси осмонимга сўғдирайин, айт,
Юрак азобидан чиққан тутунни?

Ииллар шундай ўтар ҳижронлар билан,
Фарқи йўқдир бизга кун билан тунни.
Сен мени кутасан дилдорим ҳамон,
Вафонинг оқ йўли шунча узунми?..

* * *

Қаро қошлар, қаро қошлар,
Бошгинамга бало қошлар.
Йўлларингда учраган ҳар,
Кўнгил дардга раво қошлар.

Узингдан ўзга чора қайда.
Кўрмоқ истар мудом кўнгил.
Алам ўзинг, малҳам ўзинг.
Дардларимга даво қошлар.

Жавоб бергил, эй дилрабо,
Бу забун ҳолимни тушун.
Бахтни агар кўрсанг раво,
Севгидан мен садо бўлгум.

Адо бўлдим, адо бўлдим,
Ишқингга мубтало бўлдим.
Ҳолима боқмасанг дилдор,
Бир умрга гадо бўлгум.

Шукрона

Келмайсан нигорим, айтмайсан узр,
Тунлар нигоҳингдай порлайди юлдуз,
Хайл оғушига чорлайди юлдуз,
Юлдуз ато этган худога шукр.

Келмайсан нигорим, юбормайсан хат,
Қарганинг умридай узундир кундуз,
Менинг айтолмаган сўзимдир кундуз,
Кундуз ато этган худога шукр.

Келмайсан нигорим, тарқамас булут,
Сенинг хотирангдан бўлдимми унут?
Қатралар тўкилар, мисоли кўз ёш,
Кўз ёш ато этган худога шукр.

Келмайсан нигорим, йўлга қарайман,
Сатрлар тугилса дояси армон.
Умидни мен ёруғ нурга ўрайман,
Умид ато этган худога шукр.

* * *

Сира ҳам изҳорга айланмас тилим,
Бу сўзни айтишга лойиқми дилим,
Сиз менинг моҳимсиз, сиз менинг гулим,
Мен ойни севаман, гулни севаман,
Улардан ҳам ортиқ сизни севаман.

Гоҳо тушларимга кирази оллоҳ,
Бандамга етказ, деб сўз айтар оллоҳ,
Не қилсам барчасин кўради оллоҳ,
Мен уни севаман, гулни севаман,
Улардан ҳам ортиқ сизни севаман.

Сира кўрганмисиз, порлайди осмон,
Тунлари бағрига чорлайди осмон,
Менинг сўзларимни ёқлайди осмон,
Мен кўкни севаман, гулни севаман,
Улардан ҳам ортиқ сизни севаман.

Милтир-милтир қилиб кўринар умид,
Шеър ёзсам, менадан-да севинар умид,
Қуёшдек порлашга уринар умид,
Умидни севаман, гулни севаман,
Улардан ҳам ортиқ сизни севаман.

Тонгда салом учун шошилар қуёш,
Мендан севгисини яширар қуёш,
Юракдан меҳримни тоширар қуёш,
Мен шамсни севаман, гулни севаман,
Барчасидан ортиқ сизни севаман.

* * *

Утдинг ёр виқор билан,
Дилимга озор билан,
Юрагимда зор, ўлан,
Қарамас, ёр, қарамас.

Етолмаган армоним,
Ҳам алам, ҳам дармоним,
Бўлмадинга осмоним,
Қарамай, ёр, қарамай.

Хўрсинаман ёнаман,
Энди қайга бораман,
Муҳаббатдан тонаман,
Қарамас, ёр, қарамас.

Тошни эритар сўзим,
Сенга етмас, гулима,
Хунук йиғитман ўзим,
Қарамасанг қарама.

* * *

Кутаман интизор, тонг ҳам ёришмас,
Минг йиғла, фарёд чек, онглар ёришмас,
Менинг ётар ерим нар болиш эмас,
Ухларман тошларга қўйиб мен бошим,
Нечун кўринмайсан, қуёшим?

Алдандим, таландим минг бор касларга,
Бу осмон бошимни эгдим пасларга,
Қулоқ тут, заминдан келган сасларга,
Нур тарат, куч олсин сендан бу лошим,
Нечун кўринмайсан, қуёшим?

Қарайман қаторда норлар кўринмас,
Юракда ишқ-олов борлар кўринмас,
Меҳрга менайин зорлар кўринмас,
Мана ўттиз томон кетмоқда ёшим,
Нечун кўринмайсан, қуёшим?

Чарақла нуригдан эрисин қорлар,
Ғамли юраклардан арисин зорлар,
Шодликлар улашиб янгрисин торлар,
Сен ахир ҳаётим, ризқу-рўз, ошим,
Нечун кўринмайсан, қуёшим?

* * *

Гул нигорим, гул нигор,
Сочлари сунбул нигор.
Қайга бунча шошарсан,
Сенга айтар арзим бор.

Фарғонанинг йўллари,
Борай десам тумандир,
Калта экан қўлларим
Сенга етмоқ гумондир.

Барчасига чидарман,
Сабил бу жоним менинг.
Армон билан кетарман,
Қўшиқ фиғоним менинг.

* * *

Билмассан ҳолимни, юбормассан хат...
Ялдо кечасида қолдим мен ёлғиз,
Атрофимда кезар мингта ялмоғиз,
Мен ёлғиз,
Осмонда ой ёлғиз.

Билмасман ҳолингни, юбормасман хат...
Соғинчим англамас бу шошқин шаҳар
Ёлғизлик юракка қуяди заҳар,
Шеър гўзал,
Шеърданда сен гўзал.

Билмассан ҳолимни, юбормассан хат...
Менинг юрагимда шубҳа ва қўрқув,
Сен яшар қишлоқнинг одамлари қув,
Сен сулув,
Осмонда ой сулув.

Билмасман ҳолингни, юбормасман хат...
Мени севмасанг ҳам, севаман гўзал
Унцнғ мевасидир қўшиқ ва ғазал,
Шеър афзал,
Шеърданда сен афзал.

* * *

Тингласангиз, қўшиқларим ғамли-ғамли,
Ироқдасиз шунинг учун кўзим намли.
Кутадирман висол деган бахтли дамни,
Келмасангиз, мени ҳижрон ўлдиради.

Яшайман, юрагимдан ўчмас умид,
Бу дунёдан насибамни ечмас умид,
Мен кечсам ҳам, менадан сира кечмас умид,
Келмасангиз, мени фиғон ўлдиради.

Юлдуз бўлиб сочилади қўшиқларим,
Умрим бўлиб очилади қўшиқларим,
Юрак қулфин ечиб юбор, қўшиқларим,
Кечиксангиз, мени армон ўлдиради.

* * *

Не десанг ҳам айтганингга розидирман,
Сен эгамсан, ёнингдаги тозидирман.
Юрагим тош, ёнмас ёққан оловингда,
Ўзим ўғри, адолатга қозидирман.

Пахтакор аёлнинг бозори

Чунон йиғиниб, бозорга ойда бир
Борар у сумкаю қоп ортқилаб.
Билмайди у не зиён, не фойдадир.
Бор пулин бозор олар тортқилаб.

Ҳар нелар харид қилару, сўнг ана
Пучайган қопни елкага олар.
«Хе... гўштга пул етмай қолди, яна...»
Дея хўрсиниб хаёлга толар.

Кўргулик эканда: топгани Тоқат,
Қоп тўлиб қайтмас бозордан қишу ёз...
Хайҳот, пахта терим мавсуми фақат
Бу қопнинг қадди тик бўлади холос!..

Кўклам

Нотавон лаҳзалар тушмоқда йўлга,
Соғинчлар пойига ёқиб у чироқ.
Бу кун баҳор меҳмон бўлиб она-Ерга,
Богларнинг кўксига солибди титроқ.

Бинафша лабида музлаган умид
Бўй чўзар навбахор шаробин ичиб.
Ва секин қалтираб баҳорга шошар
Мудроқ ҳол, уйқую тушлардан кечиб.

Бюрократларни замонавий ҳақоратлаш

Кун келиб қоқингин
тағна тошингга,
Суеу туз етмасин
ичган ошингга.
Поймол этмоқ бўлдинг
халқим туйғусин,
Оролнинг кунлари
тушсин бошингга!..

Улуғбек СУЛТОНОВ

Мувозанат

Осмонлар шу қадар яқиндир менга,
Оқ гулдек тераман юлдузларини.
Мағрибга кетолмас энди Қуёш ҳам,
Оловдек тутаман кафтгимда уни.

Замин ҳам шу қадар юмшоқдир менга,
Тошлар ҳам тийинди товоон кесишдан.
Мен энди бир жойда қотиб турибман,
Қўрқяпман, заминга чўкиб кетишдан.

Ҳолат

Тегрангда не — япроқ мисоли
Чарх урурми паришон сўзлар?
Туймоққа ҳеч йўқдир мажоли
Учиб кетди қалбингдан ҳислар.
Кўкка боқсанг, чексиз ўйлардай
Жимирлайди булут саҳроси.
Шундай жимжит, жимжит юрак ҳам
На ғами бор, на-да сафоси.
Энди унда нотинч дарёдай
Шовилларми беҳудуд унлар?!
Қуёш чиқиб, ботиб кетди жим,
Ҳануз сокин ўтмоқда кунлар...

* * *

Фақат ҳисга қонмади юрак,
Энди ақл домига тортди.
Ўзни аён этганинг сари
Англамоқнинг азоби ортди.
Армонмисан дилда тўлиққан,
Орзумисан — йўқолди тинчим?
Е тасодиф билан йўлиққан
Ҳамроҳ каби оний, ўткинчи.
Унсиз боқма, балки бу лаҳза
Юракка ҳам солиб кетгай из.
Қайдан бу ҳис — саҳродай ўтли,
Саҳро каби чексиз ва чексиз...

* * *

Қушлар кўкда оҳ урарлар,
Қуёш куяр самода.
Мағрур юрак чайқалади
Бир безовта наводан.
Вужудимдан оқиб ўтар
Секин-секин бир оҳанг.
Чекиняпман, алвидо, қалб,
Сени шу ҳис этмиш танг.

Самарқанд. Армон

Шоирага

Самарқандга яна лайлак келдимиз?
Зериккан минорлар — эски қадрдон.
Регистон мунғайган — қариб қолдимиз?
Томоша бўлишдан безди Регистон.

Қайдадир ҳали ҳам мунғайган кампир,
Ултирар сайёҳдан тилаб садақа.
Сайёҳлар ҳайрондир, минорлар ҳайрон,
Тушунмас замона ўзи қанақа?

Сўроқлаб бораман Гўри Амирни,
Елкалар қисилар — ишлар шунақа.
Зиёрат қилиш-чун бобом қабрини
Бугун мен тўлайман кимгадир чақа.

Мажруҳ Оқ Саройнинг танида оғриқ, —
Самарқанд — яна бир кўрсайди зора.
Армон — тилсиз ёзув, дардин сўзломмас,
Армон — қулаётган қари минора.

Самарқандга келган ажнабий сайёҳ,
Сўроқлаб юради фақат зиндонни...
Шаҳрим, осмонингда юлдузлар сийрак,
Биргина мунажжим ҳамон армонми?

Самарқандга яна лайлак келдимиз?

Саодат ВАСИЛЖОНОВА

Юлдузларимга

Тонглар яқин, юлдузларим,
Танҳо ташлаб кетмангиз,
Сукунатнинг қўрқинчига
Мени ошно этмангиз.
Сиздан ўзга бу оламда
Дардкашим йўқ сўзласам,
Бўлса ҳамки тоқати йўқ
Эшитгали бўзласам.

Учиб кетманг даштликларга,
Дардсиз, бенаво улар,
Тиканларга санчилмасин
Пок меҳрлар — ёғдулар.
Учиб келинг кўзларимга,
Юлдузларим сақлайман,
Кўзларимнинг юлдуз бўлиб
Енишини хоҳлайман.

* * *

Қўшни хонадонга хира нур инди,
Туйғулар кураши битмайди хануз,
Сукунат... ҳаммаси, ҳаммаси тинди,
Юрагимни эзар айтилмаган сўз.

Кўзларим тубида сўнгсиз армонлар,
Ҳали олдиндадир қанчалар Наерўз.
Хануз айтолмайман, балки бир умр,
Юрагимни эзар айтилмаган сўз.

Фурур ҳоким бўлган сукут қўйнида
Эркалай олмади жуфтин қора кўз.
Вужудим музлайди севги куйида,
Ҳамон юрагимни эзар ўша сўз.

* * *

Отамнинг юзига бир шеър ёзилган,
Онамнинг юзидан бир шеър ўқидим.
«Умр. Алданиш. Алам» — отам юзида,
Онамнинг юзида ўйчанлик муқим.

Шод эгиб уларни йиғирма ёшда,
Бир шеър ёзолмадим мен ношуд ўғлон.
Умр ўтар, наҳотки юзим қоралаб
Бир кун шеър ёзаман, бир шеърки — Армон.

* * *

Саҳролардан гентираб келиб
Бир мунглиғ сас дилни оғритар.
Йўргакланмай оппоқ қоғозга
Машраб дардлар дилда дод эгар.

Қаландарнинг тўрваси тешиқ,
Кунлар тушиб қолар тангадек.
Чугурлашиб чумчуқчалар-эй,
Бу кунларни териб қўяр еб.

Мен саҳрога чиқиб кетаман,
Тунда сирли сасга ёлланиб,
Сўнг... Сўнг илон кўзидан томчи —
Сув сўрайман тун-кун ялиниб.

Воз кечаман бор бисотимдан, —
Дунё — тўрвам очиб қўяман.
Танга — кунлар сочиб қўйиб мен,
Илонларнинг ҳидин туяман.

ТошДД толиби.

Умар Хайём

БУЮК СИЙМОЛАР

Фиёсиддин Абдулфатх Умар ибн Иброҳим (Умар Хайём) 1048 йилда туғилган. Шоир, файласуф, математик.

У Нишопур, Балх, Бухоро, Самарқанд, Исфохон шаҳарларида ўқиган. 1074 йилда — 26 ёшидаёқ Исфохон расадхонаси ишларига раҳбарлик қилган. Бу ерда математика, астрономия бўйича тадқиқотлар олиб борган. У «Алгебра ва алмуқобала исботлари ҳақида рисола» номли асарида сонлардан бутун мусбат илдиз топишнинг умумий қондасини биринчи бўлиб исботлаган. У Эрон Қуёш календарини ислоҳ қилган. Бироқ Григорий календаридан ҳам аниқроқ бу календарь турмушга тадбиқ этилмаган.

У Шарқ математикасида биринчи марта иррационал сонларни ҳам тенг ҳуқуқли сон деб қараган. Умар Хайём ўз илмий-фалсафий асарларида табиат сирлари, ҳаёт ҳақиқатини излади.

Умар Хайёмга айниқса унинг рубойлари шуҳрат келтирди. Жаҳоннинг жуда кўп тилларига таржима қилинган бу рубойлар сермазмунлиги, фалсафий теранлиги, ҳаётийлиги ва бадий гўзаллиги билан китобхон қалбидан мустаҳкам жой олган. Шоир ўз рубойларида инсонни улуғлайди, уни дунёдаги энг олий мавжудот сифатида куйлайди.

*Дунёнинг тилаги, самари ҳам биз,
Ақл кўзин қораси — жавҳари ҳам биз.
Тўғарак жаҳонни узук деб билсак,
Шаксиз, унинг кўзи-жавҳари ҳам биз.*

* * *

*Томчи сув дарёда йўқ бўлиб кетди,
Ерга чанг кўнди-ю, кўмилиб кетди,
Дунёга келишинг — кетишинг нима,
Бир чивин туғилди, ўлди-ю, кетди.*

* * *

*Бир қўлда қуръону биттасида жом,
Бағзида ҳалолмиз, бағзида ҳаром.
Феруза гумбазли осмон остида
На чин мусурмонмиз на кофир,
тамом.*

* * *

*Дунёда улуг сўз-қуръон ўқилур,
У ҳам мудом эмас, аҳён ўқилур.
Пиёла четида бир оят борким,
Ҳамиша, ҳар доим, мудом ўқилур.*

У. Хайёмнинг насрда ёзилган «Наврўзнома» асарида янги йил байрами Наврўз муфассал таърифланади. Бу асар форс адабиёти тарихида наср жанрининг тараққиётида маълум аҳамиятга эга эди.

БУЮК СИЙМОЛАР

كاشىكى تىلە

(1403—1474)

Мавлоно Алоиддин Али Ибн Муҳаммад Қушчи Самарқандий — машҳур астроном, Улуғбекнинг қобилиятли шогирди, забардаст олим, ўткир мутафаккир эди. У Амир Темур қароргоҳи бошлиғининг ўгли бўлган. Самарқандда Қозизода Румийдан таҳсил олган Али Қушчи кейинчалик Карманада билим олган.

1428 йилда ишга туширилган ва ўз даврида жаҳондаги энг мукамал саналган Улуғбек расадхонасида илмий кузатишлар олиб борган Али Қушчи ўзи ҳам астрономия ва математикага оид асарлар ёзган. Хусусан Улуғбекнинг номини машҳур қилган «Зичи жадиди Курагоний» асарининг юзага келишида Али Қушчининг муносиб ҳиссаси бор. У Улуғбекдан сўнг Самарқанддан кетишга мажбур бўлади ва турк султони Муҳаммад II саройида ишлай бошлайди. Истамбулдаги олий мактабнинг бош мударриси бўлган Али Қушчи шу даврда кўп асарлар яратади.

Али Қушчининг илмий-табиий ва фалсафий қарашлари муҳим аҳамиятга эгадир. Али Қушчи ва умуман Улуғбек мактаби намояندалари Ўрта Осиёда табиий-илмий ва материалистик фикрлар тарихида ўзига хос ўрин тутадилар. Али Қушчининг 16-17 асрларда ўрта ва Яқин Шарқ мамлакатларида математика фанининг ривожланишида таъсир кўрсатган «Арифметикага оид рисола», «Каср сонлар ҳақида рисола», «Ал Муҳаммадий рисоласи» каби асарлари бор.

Шарқ олимлари орасида замондошлари ва ўзидан олдин ўтган олимларнинг китобларига шарҳ ёзиш расм бўлган.

Али Қушчи Улуғбекнинг «Зичи Курагоний»ига, Насириддин Тусий асарларига битган шарҳлари ҳам унинг илмий мероси сифатида фанда қадрлидир.

Олим араб, форс тилларини мукамал билган. У «Ал Муҳаммадий рисоласи»ни аввал форсчада ёзиб, кейин уни арабчага таржима қилган.

Али Қушчи фалсафа, ҳуқуқ, адабиёт, тарихга оид китобларга ҳам кўп шарҳлар битган. Али Қушчи ўз замонасининг ҳамма фанлари бўйича қалам тебратган улуғ олим эди.

«ЁМОН БЎЛАДИ» НИНГ

МОҲИАТИ

Мактабда Абдували деган тарих-жамиятдан дарс берадиган устозимиз бўларди. У кишининг дарслари тажрибага, айниқса, халқ урф-одатлари, маросимлари ҳақидаги маълумотларга бой бўларди. «Б» олиш учун китобни ёдлаш эмас, саволга ўз ҳаётимиздан мисол келтириб жавоб беришимиз лозим эди. Домла бедана овини, қимизни хуш кўрардилар.

Эсимда, бир куни улар халқимиздаги «ёмон бўлади» деган ибора билан боғлиқ удумлар ҳақида дарс ўтдилар. Шунданми, ёки баъзи изланишларимнинг негизи ана шу иборага бориб тақалаётгани учунми, мен ҳам «ёмон бўлади»нинг изига тушдим. Қуйида шу борадаги баъзи мулоҳазаларимни баён этмоқчиман. Келинг, яхшиси, бир чеккадан, яъни, инсон дунёга келишидан бошлаш қолай.

Фарзанд дунёга келиш арафасида. Келинчакни туғруқхонага олиб кетаётиб, қайнона уйдагиларга тайинлайди: «Кетганимизни ҳеч ким билмай қўя қолсин. Бўлмаса ёмон бўлади, болажоним».

— Қизиқсиз-а, нима бўларди, ойижон?!

— Ёмон бўлади, дедимми, ёмон бўлади. Ҳомиладор аёлни одамларнинг юки босади. Тушундингми, маҳмадона.

«Қизиқ, одамларнинг қандай юки бор экан? Бўлса, ўзлари кўтаравермай-дими?»

Одамларнинг юки — бу ҳомиладор аёлнинг яқинлари, яъни онаси, отасининг фарзанди ҳақида қайғуриши. Чунки аёл ўлимни бўйнига олгандагина фарзанд дунёга келаркан. Одамларнинг юки — бу бўлажак онанинг ўзига яқин кишилариининг ўзи ҳақида ўйлашга мажбур қилиб, руҳан қийналиши. Ваҳоланки, кўз ёришдан аввал ҳомиладор аёлга руҳий тегиклик, тинчлик — сувдек зарур. Қолаверса, кўпчиликнинг сен ҳақингда ўйламай, хотиржам эканликларини ҳис қилишнинг ўзиёқ бир давлат. Шунинг учун ҳам ҳомиладор аёлнинг туғиш давридаги ҳолатини, ҳаттоки одоб-андиша жиҳатидан ҳам кўпчиликнинг билмагани маъқул. Йўқса — ёмон бўлади.

Келиннинг кўзи ёриди. Чақалоқ уйга келиб, хонадонни ўз йиғиси билан шодликка тўлдирди. Ҳамма янги меҳмоннинг рухсорини кўришга ошиқади. Аввало, мумкин эмас, чилла. Чилладан, лоақал кичик чилладан чиқмагунча — рухсат йўқ. Ёмон бўлади. Қайнонанинг гапи — гап.

Изоҳ: Чилла — врачлар ҳам янги туғилган чақалоқнинг турли инфекцияларга таъсирчан бўлишини инкор этмайдилар ва шу туфайли чақалоқни ортиқча алоқага киришувлардан узоқ тутишни маслаҳат берадилар. Қайнонада эса «инфекция» деган термин йўқ. Унда ёмон бўлади, деган ибора бор холос. Шунинг учун, марҳамат қилиб болага яқинлашманг, йўқса — ёмон бўлади!

Янги кўзи ёриган келинчак 40 кун чилла сақлаши зарур. Бу даврда ортиқча уринмаслиги, тунда кўчагагина эмас, ҳатто ҳовлига ҳам чиқмаслиги лозим. Йўқса — ёмон бўлади. Қайнонаси шундай дейди.

Нега дейсизми? Нега десангиз, кечкурун турли жин-алвастилар, ола-бўжилар кўп бўлиб, «чалиб» кетишдан ҳам гоймасмишлар.

Изоҳ: Янги кўзи ёриган келинчак, камида бир ой давомида ўз организмни қайта тиклаши зарур. Бунинг учун кам ҳаракатлик — биринчи қўйиладиган талаб. Кечкурун ҳовлига чиқмаслик — кучсиз, ҳали қувватга тўлиб етмаган аёлни ёлғиз қолдиришдан асраш.

— Ҳай, ҳай, уйингга буғдой тўлгурлар, болани ёлғиз қолдирмангиз. Жуда имкони бўлмаганда, бошига бир бурда нон қўйиб, кейин ҳожатга чиқинглар. Ёмон бўлади-я, айланай қизим.

— Вой ойи-я, жуда қизиқсиз-а, нима ҳам бўларди.

— Ёмон бўлади-да, болам. Ёлғиз қолса, инс-жинслар ёпишади, дарров. Шундай болам.

— Вой, ойижоним-эй, қанақа инс-жинс. Ҳозир ахир XX аср-ку. Бунинг устига сутимни зўрға тортаётган гўдакка бир бурда ноннинг нима ҳожати бор?

— Эҳ, болажоним, ёмон бўлади, дедим-ку, яна нима дейин.

Изоҳ: Ёлғиз қолган бола ташқаридан келадиган энг оддий таъсирларга: дарвоза ва эшик очилиб қолиши туфайли хонада югурадиган елвизакка, бехос кириб қолган арига, чивинга, пашшага, заҳарли ҳашаротга, ҳаттоки, чумолига қаршилиқ кўрсатишдан ҳам ожиз. Шунинг учун у ёлғиз қолдирилмайди. Нон ва унинг увоғи эса ҳашаротга йўрғакдаги болага нисбатан очиқ ва анча яқин. Она бир лаҳзага чиққан вақтида ҳашарот вақтинча нонга алаҳсиши мумкин.

— Ёмон кўз отни ҳам йиқитаркан, болажон. Дарров кўз мунчоқ тақинг, болага. Ҳа, айтганча, кечаги олиб келган туморимни бешикнинг бошига қўйишни унутманг. Кўз тегади-я.

— Ёмон бўлади, деб қўяқолинг, ойижон.

— Ҳа, тўғри айтасиз, ёмон бўлади! Изоҳ: Кўзмунчоқ, кўздан асрашдан кўра кўпроқ боланинг кўзига ўйинчоқ. Унинг оппоқ билакларидаги жажжи, қора мунчоқлар кўзга яққол ташланади, бола овунади.

Ҳақиқий туморда фақат сеҳрли сўзлар ёзилган битик эмас, хушбўй ҳид таратувчи гиёҳлар ҳам мавжуд. Улар маълум маънода бешикдаги сийдик, тер ҳидини йўқотиш учун ҳам хизмат қилади.

Тоир ҲАЙДАРОВ,
фольклоршунос.

Муаллифдан: Бу йил Қўйтош кони ташкил бўлганига 50 йил тўлди. У 1941 йилда очилган эди. Шу сана муносабати билан ўқувчиларга мўлжалланган «Тарбия соати» дарси ҳақидаги тадбирларни сиз «Еш куч» муштарийлари бирла ўртоқлашишни лозим топдим.

Мен юқори синфларда муҳокама қилишга мўлжалланган «Ватанпарварлик — остонадан бошланади» мавзусидаги тарбиявий соатни ўтказиш тартиби ҳақидаги мулоҳазаларимни билдирмоқчиман.

Биз Ғаллаорол ноҳиясидаги Қўйтош посёлкасида яшаймиз. Тарбиявий соат жараёнида ўқувчилар ўзи яшаётган ушбу жойнинг ўтмишини, ҳозирги кун-

ган), ёзувчи С. Исоқовнинг қиссаларида Қўйтош тоғлари тасвирланган ўринларни ҳикоя қилиш;

— Посёлкадаги социал ва экологик муаммолар;

— Шоир Н. Нарзуллаевнинг «Қўйтош оҳуси» лирик шеърини ёддан ифодали айтиш.

Ўқувчиларга тарбиявий соатга тайёрланишда «Сирдарё ҳақиқати» газетасининг 1990 йил 10 март сонидан ҳамда «Меҳнат байроғи» газетасининг 1990 йил 13, 15, 17 март сонларида берилган Қўйтош кони ҳақидаги материаллардан фойдаланиш тавсия этилади.

Тарбиявий соатга коннинг инженер-

жуда қамайиб кетган. Лолалар, тоғ дори (оқ дори)лар сийраклашиб бормоқда. Анҳордаги сувни ичиш эмас, ювиниш ҳам мумкин эмас, чунки у жуда ифлосланган.

Тарбия соатда бундай экологик ноҳушликнинг сабаблари аниқ далиллар асосида таҳлил қилиниши ва ўлканинг табиий бойликларини муҳофаза қилиш ва тараққий эттириш йўлидаги ҳар бир ўқувчининг улуши, меҳнати қай тарзда бўлишини улар онгига сингдириш лозим. Нима учун минглаб қақирим узокликдаги бошқа юртларга етиб борган Бухорога газидан шу ерда турган Қўйтош конига етиб келмаётганлиги сабабларини ҳам болаларимиз аниқ билиб олсин. Кон яқинида 300 га яқин меҳнатга лаёқатли кишиларнинг ишсиз юрганлигини, уй-жой танқислигини ҳам ўқувчиларнинг билгани дуруст. Келажак болаликдан бошланади. Фарзандларимиз ҳозирги қийинчиликларни, ота-оналарининг дардини чуқур англаса, уларда муаммоларга нисбатан муносабат шаклланиб, келажакда уларни ҳал қилиш учун ўзларини ҳам маънавий, ҳам жисмоний жиҳатдан тайёрлаб боради. Келажак олдида ўзларини масъул сеза бошлайди. Бу уларни савоб ишларга ундайди, номақбул ишларга нисбатан нафрат ҳиссини уйғотади.

Тарбиявий соат таъсирчан бўлмаса, бефойда, чунки ўқувчининг қимматли вақтини олади, уни зериктиради. Қуруқ сафсатадан иборат бўлган тарбиявий соатлардан ўқувчилар қоча бошлайди. Синф раҳбарининг обрўси тушиб кетади. Шунинг учун ҳам синф раҳбарлари тарбиявий соатларга катта масъулият билан тайёргарлик кўришлари лозим.

Маҳмуд ШОМИРЗАЕВ.
Жиззах вилояти Ғаллаорол ноҳияси Қўйтош посёлкасидаги 4-ўрта мактаб муаллими.

Ўлкамизни ўрганамиз

даги яшаш тарзини, муаммоларини билиб олишлари керак.

Тарбиявий соатни ўтказишдан 10—12 кун аввал муҳокамага мўлжалланган мавзу асосида қуйидаги анкета саволлари мазкур синф ўқувчиларига тарқатилади:

— Қўйтош тарихи ҳақида қисқача маълумот;

— Қўйтош тоғларининг ҳайвонот ва ўсимликлар дунёси ҳақида маълумот;

— Қўйтош тоғидан қазиб олинаётган вольфрамнинг халқ хўжалигидаги аҳамияти;

— Шоир Ф. Йўлдошнинг босмачилик ҳаракатига қарши ёзилган «Очилдов» достонида, ёзувчи М. Шевердиннинг «Бўри изидан» романида (бу романда Қўйтош тоғлари Саврук тоғлари деб берил-

ларидан бирорта вакил ҳамда мактабнинг тил-адабиёт, география, биология, тарих ўқитувчиларини ҳам таклиф қилиш мақсадга мувофиқ бўлади. Бу мавзуни бир соатда ўрганиб чиқиш қийин. Шунинг учун уни икки-уч соатга мўлжаллаш ҳам мумкин.

Тарбиявий соат мақсадини синф раҳбарининг ўзи теран тушунган бўлиши керак. Далиллардан кенг миқёсдаги хулосалар чиқара олиши, болалар фикрини реал шароит асосида умумлаштира билиши муҳим аҳамиятга эга. Ушбу тадбирда иштирок этаётган ўқувчилар ва инженернинг қисқача фикрларини тинглаш ҳам жуда муҳим. Қўйтош тоғларида илгари яшаган охулар ва булоқ бўйларида учраб турадиган сувсарлар ҳозир йўқ. Архар эса

Луғат дафтарингизга

АМИР — АМР

Амир — шарқнинг айрим мусулмон мамлакатларида хонлик ёки подшолик унвони ва шу унвон эгаси; исм.

Амр — буйруқ, фармон, фармойиш; ихтиёр, изм; иш.

ОМОНИМ — АНОНИМ

Омоним — шакл ва талаффузи бир, аммо маъноси турлича бўлган сўзлар, шаклдош сўзлар.

Аноним — номсиз, имзо чекилмаган, оти номаълум, ўз отини ёзмаган, муаллифи кўрсатилмаган.

АНГАР — АНГОР

Ангар — экин майдони, экинзор, дала; самолётлар, вертолётлар турадиган ва уларни жорий ремонт қиладиган махсус бино.

Ангор — афт-ангор, башара, қиёфа.

АНҚО — АНҚОВ

Анқо — афсонавий катта қуш, гўё у Қоф тоғида яшар эмиш (Йўқлик рамзи сифатида ҳам ишлатилади).

Анқов — эс-ҳушини йиғиб олмаган,

овсар, эсар; оғзидагини олдирадиган, гўл, лақма; хушёр эмас, зийрак эмас, ангров, меров.

АРО — ОРА — ОРО — ОРОМ

Аро — ичида, ичидан, ичра; ораси, орасида, орасига, оралиги, ўртаси; қўшма сўз таркибига қиради, масалан, давлатлараро, ноҳиялараро.

Ора — кишилар ўртасидаги ўзаро муносабат, алоқа; икки нарса ёки нуқта ўртасидаги масофа; нарсалар ўртасидаги жой, бўшлиқ, майдон; қатор, саф; тўда, давра; икки воқеа, ҳодиса ёки пайт ўртасида ўтган, ўтадиган вақт, фурсат.

Оро — оройиш, зеб, зийнат, пардоз, чирой; баъзи отларга қўшилиб безак, безовчи, қизитувчи, шодлик бағишловчи каби маънолар беради, масалан, жаҳоноро, суҳбаторо.

Ором — жон-тан роҳати, дам олишдан, тинчликдан, осойишталикдан топиладиган роҳат, роҳатланиш, ҳузур, дам, хордик.

АРИҚ — ОРИҚ

Ариқ — махсус сув йўли, ўзани ва ундаги сув.

Ориқ — озиб кетган, баданига эт битмаган озгин, эти қочган, камгўшт.

АРКОН — АРҚОН

Аркон — улуг мартаба эгаси, катта амалдор, мансабдор, арбоб; устун, таянч, суянчиқ.

Арқон — зигир, каноп, наша пояси толаларидан, ипдан ёки жундан эшиб тайёрланган ва боғлаш учун ишлатилдиган буюм, арғамчи, чилвир.

АРПА — АРФА

Арпа — бугдойсимон ғалла ўсимлиги ва унинг ҳосили.

Арфа — торлари чертиб чалинадиган уч бурчак шаклидаги чангсимон музыка асбоби.

АРТИКУЛЬ — АРТИКУЛ

Артикуль — отларнинг аниқ ёки ноаниқлигини билдирувчи, баъзи тилларда (немис, француз) уларнинг қайси жинсга мансублигини билдирадиган грамматик кўрсаткич.

Артикул — маҳсулотнинг хили, тури.

БУЮК СИЙМОЛАР

Захириддин Муҳаммад Бобур

(1483—1530)

Тангри таолонинг инояти билан ва ҳазрати он Сарвари коинотнинг шафоати билан ва чаҳарёри босафоларнинг ҳиммати билан сешанба куни рамазон ойининг бошида тарих саккиз юз тўқсон тўққузда Фарғона вилоятида 12 ёшта подшоҳ бўлдум».

Ўзбек классик адабиётининг йирик намояндаси, тарихчи олим Захириддин Муҳаммад Бобурнинг энг йирик адабий мероси бўлмиш «Бобурнома» шу сўзлар билан бошланади. Ҳа, Темурийлар авлодининг йирик бир ҳалқасини ташкил этган Бобурга подшоҳлик мартабаси жуда эрта насиб этди ва у ўзининг жуда қисқа умри мобайнида тақдирнинг жуда кўп ва шафқатсиз синовларига рўпара келди. Бобур бобоси Темур давлатини қайта тиклаш иштиёқида жанг майдонига отланди, бироқ унинг кўп уринишлари зое кетди. Охир оқибат ўз юртига сиғмай «оёқ етганча» кетишга мажбур бўлди — аввал Афғонистон, сўнгра Ҳиндистонни забт этиб, мусофирчиликда шоҳ тахтини эгаллади.

Бобур ўзга юртларда ситамкор подшоҳ эмас, балки «энг фасоҳатли ва ориф киши» (Ж. Неру) сифатида нуфузга эга бўлди.

Юз берган жанглар нечоғли ҳисобсиз бўлмасин Бобур шоир ва олим сифатида, улкан зиёли зот сифатида бесамар яшаб ўтиши иложсиз эди. Бинобарин, ҳозиргача илм ҳазинасига келиб қўшилган асарлари бор. Улар — унча тўлиқ бўлмаган бир девони, ислом дини асослариқи баён этувчи «Мубаййин» номли шеърый рисоласи, «Волидия» номли тасаввуфга оид китобчанинг шеърый таржимаси, ўзи ихтиро этган ва «Ҳатти Бобурий» номи билан машҳур алифбо жадвали ҳамда юқорида тилга олинган машҳур «Бобурнома» асари.

Бобур Агра шаҳрида вафот этган, жасади вақтинчалик Жамна дарёси соҳилидаги Нурафшон боғига қўйилган, кейинчалик унинг васиятига биноан хоки Кобулдаги «Боғи Бобур»га қўйилган.

Жонимда менинг ҳаёти жоним сен сен.

Жисмимда менинг руҳи равоним сен сен.

*Бобурни сенингдек ўзга йўқ ёри азизи,
Алқиссаки, умри жовидоним сен сен.*

БУЮК СИЙМОЛАР

Боборâх Машраб

(1640—1711)

Машраб боқий дунёга рихлат қилганидан буён ўтган 180 йил мобайнида шоирнинг шахси, ижоди ҳақида шу қадар хилма-хил фаразлар, ҳукмлар, талқинлар қилинганки, уларнинг қай бири ҳақ, қай бирлари ҳақсизлигини ҳам ажратиш мушкул. Афсуслар бўлсинки бундай тушунмовчиликларга совет даври ўзбек машрабшунослари ҳам ўзларининг «муносиб» ҳиссаларини қўшдилар. Кимдир уни даҳрий деса, кимдир мутасаввуф шоирга чиқарди, аллакимлар эса ундан совет мафкураси талабларига жавоб берадиган «фазилат»ларни топишгача бордилар. Кенг ўқувчилар оммаси Машрабнинг «Мабданур» («Нурнинг ибтидоси») «Кимё» фалсафий дostonларини, лоақал «Девони Машраб»ни тўла-тўқис ўқиш имконига эга бўлмадилар.

Қайта қуриш шарофати ўлароқ кўплаб маънавий меросларимиз қатори асл Машрабни ўрганиш имкони туғилмоқда.

Машраб Андижонда туғилган, Наманганда, сўнг Қашқарда яшаган. Ҳофиз Шерозий, Лutfий, Навоий сингари назм султонлари яратган анъаналар замирида дунёга келган ва шакланган Машраб шеърияти ўта хур фикрлилиги билан, фавқулодда мусиқий-рубобийлиги билан шеърият мухлисларининг мангу мулкига айланди. Унинг газал, мустазод, мухаммас, мусаддас ва мураббаълари даврлар синовидан ўтиб келмоқда.

Машрабнинг ижодий қадриятлари унинг исломий қадриятлар хусусидаги қарашлари билан ўта зиддиятли — мураккаб жараёнларни «бошдан» кечирди. Шоирнинг бу чигал ҳаётий ва ижодий-маърифий қарашларини тўғри тушунмоқ учун камида Машраб нигоҳи билан қарай билиш керак эди дунёга. Ваҳоланки, бундай бўлмади — Машрабни тушунадиган одам топилмади. Бундай бахтсизлик ва жоҳиллик дунёга бевақт келган шоирнинг Балхда дорга осилиши билан ниҳоя топди.

*Кўрсат жамолнинг мастоналарга,
Ишқингда куйган парсоналарга.
Мендин дуодур, сендин ижобат,
Жоним тасаддуқ жононаларга.*

*Эй кўнгли қаттиг, раҳм айламайсан.
Қилгил назар сен бечораларга.
Машраб сени деб кечти жаҳондин,
Бошини қўюб остоналарга.*

ХАТ ТАҲРИРСИЗ БОСИЛМОҚДА

Утган йили «Еш куч»нинг 8-сониде милиция полковниги, Жиззах шаҳар ички ишлар бўлимининг собиқ бошлиғи, ўн йилга озодликдан маҳрум этилган Қайнар Қаршибоевнинг хати ««Панжара ортидаги бегуноҳлар»ни ўқиб» сарлавҳаси остида босилган эди. Биз журналхонлардан мазкур хат юзасидан кўплаб мактублар олдик. Улар орасида Қ. Қаршибоевни озодликдан маҳрум қилиш тўғрисида ҳукм чиқарган суд мажлисига раислик қилган Сирдарё вилояти судининг аъзоси У. Д. Расуловнинг ҳам хати бор эди. Биз бошқа мактублар қаторида уни тўлалигича таҳрир қилмай чоп қилиб муштарийлар эътиборига ҳавола қилишни лозим топдик.

«Еш куч» журнали муҳаррири
ўртоқ ТҲХТАБОЕВ Х. га.

Копияси: Ўзбекистон ССР прокурорига

Копияси: Ўзбекистон ЛКСМ Марказий
Комитетига

Сирдарё вилоят судининг жиноий
ишлар судлов коллегияси раиси
Расулов Улмас Дониёровичдан

ЭЪТИРОЗ — АРИЗА

Ҳурматли менга нотаниш «Еш куч» журналини муҳаррири Тўхтабоев Худойберди, яқинда баъзи бир журналист дўстларимнинг таклифига асосан 1990 йилдаги 8-сонли журналистга топиб ўқиб, ҳам журналист ҳам юрист сифатида 18—20-бетларда журналист Акбаров Ш.нинг «Панжара ортидаги бегуноҳлар»ни ўқиб деган мақолани ўқиб ҳайрон бўлдим, наҳотки қайта қуриш ва демократия даври ниқоби остида баъзи бир журналистлар оқни оқ, қорани қора демасдан, виждон амрига итоат этмасдан,

пала-партиш бўлар-бўлмасларни ёзиб, ўзини қаҳрамон, қолганларни нодону қўрқоқ деб ўйласалар!

Қаршибоевни ва уни жиноий шерикларини жиноий иши ЎзССР Олий судининг топшириғига асосан мени раислигимда Тошкент шаҳрида узоқ муддат кўрилган эди, афсуски ўр. Тўхтабоев, Акбаров сизлар ҳам бошқа кўпчилик турли журналистлар, ёзувчилар каби суд процессида қатнашиб, 6 нафар судланувчиларни ва 120 га яқин сўралган гувоҳларни кўргазмаларини эшитганларингда эди, журналист сифатида «Панжара ортидаги бегуноҳлар»ни ўқиб — деган мақолани журналист сифатида ёзишга журъат этмаган бўлар эдинглар.

Мақоладаги телба-тескари ёзилган жумларнинг 17 томлик жиноий ишга дахли йўқлигини биласизми?

Қаршибоев, Торбин, Бондин учун судланмаганку?

Қаршибоев Бондин, Торбин ва бошқалар билан келишиб ишламаган бўлса, унда уни қаҳрамон қилиб кўрсатсаларинг бўлар эди, агар 17 том жиноий иш бўлмаганда, 17 томлик жиноий ишдаги жиноий ҳаракатлар бошқа-ку, нега бу материаллар билан танишиб чиқмасдан, то ҳозирги кунда қонуний кучдаги республика номидан чиққан ҳукми нотўғри деб, Қаршибоевни бегуноҳ дейсизлар, буни

ОЧИҚ ХАТ

Ҳурматли ўртоқ У. Д. Расулов расмийроқ бўлсада, фамилиянгиз орқали мурожаат қилаётирман. Хатингизни, аввал ваъда қилганимиздек, тўлалигича, ҳеч қандай ўзгаришсиз эълон қилаётирмиз, токи қилни қирққа ёрадиган, зукко журналхон Қаршибоевнинг қамоқхонадан туриб Фарёд чекиб ёзган шикоят билан сизнинг ушбу хатингизни ўзининг адолат тарозусига тортиб кўрсин.

Гап Қаршибоевнинг шикоятида ҳақ ва ҳақсизлик, адолат ва адолатсизлик, қонун ва қонундан ташқари чиқиш ҳоллари устида боради. Афсус, «Еш куч»ни ўқиб бормас экансиз, «Менга нотаниш бўлган журнал» деб ёзибсиз. Ойнома ташкил бўлган кундан буён ҳақ ва ҳақсизлик ҳақида, қонун ва қонундан чиқиш ҳоллари ҳақида ўнлаб мақолалар, расмий органларнинг жавоб хатлари, суд очерклари, судланувчиларнинг арз ва арзномалари доимий равишда эълон қилиб борилмоқда. Ҳа, жумҳуриятимизда сўнги йилларда, хусусан, Гайданов, Дидоренко, Лаптев сингари қора ниятли мутахассисларнинг келиши билан ҳақсизлик, инсон ҳуқуқини поймол қилиш яна ҳам авж олди. Эътибор берган бўлсангиз сўнги беш-олти йил ичида адолат билан адолатсизлик ўртасида, қонун билан қонунсизлик ўртасида чинакам олишув давом этди. Гайданов, Дидоренко, Лаптевлар концепцияси, яъни Ўзбекистон жумҳурияти бошдан оёқ жиноятга ботиб ётибди, хоҳлаган кишини ушлаб жиноятчи деб эълон қилса бўлаверади, ҳеч бўлмаса оғзидаги тилло тиши ёки хотинининг қулоғидаги олтин балдоғи айблов далили бўла олади, деган концепция мутлақо хато ва зарарли концепция эди. Жумҳурият ҳаётини мутлақо билмайдиган, миллий психология, миллий рух, миллий урф-одатларни асло менсимайдиган, ўзбекнинг ҳаёт тарзидан беҳабар бўлган ва ана шу кайфиятни ўзининг ҳаракат дастури қилиб олган 800 чаламулло ҳуқуқшуносларнинг ўзга ўлкалардан чақирилиши ўша хато концепциянинг давоми эди.

Ҳайриятки, жумҳуриятимизнинг адолатли, инсонпарвар, қонуншуносларининг ҳаммаси ҳам Гайданов, Дидоренколарнинг таъсирига берилмади.

Ҳайриятки, халқ депутатлари, жамоатчиликнинг илғор вакиллари ҳақсизликка нисбатан тенгдан қўзғолдилар.

Ҳайриятки, Ўзбекистон ССР Олий кенгаши халқнинг фарёдига ўз вақтида кулоқ солди.

Ҳайриятки, демократия ва ошкоралик бизнинг жумҳуриятимизда ҳам тантана қила бошлади.

Ҳайриятки, ҳуқуқий давлатнинг белгилари бизнинг юртимизда ҳам ўзини кўрсата бошлади.

Узингиз ҳам кузатиб борган бўлсангиз керак, сўнги 2-3 йил ичида Гайданов, Дидоренколар таъсири ва таъйиқи остида нотўғри, яъни судлов қонунлари бузилган ҳолда жавобгарликка тортилган ўнлаб, балки юзлаб жабрдийдалар муддатидан олдин қамоқхоналардан озод қилинди, одил суд ўзини кўрсатди.

ҚАМОҚДА ЁТГАН ҚАРШИБОЕВНИНГ ЮЗАСИДАН

Убайдулла Тожионов, Шукруло Рўзматов, Анвар Юнусов, Талъат Сатторов, Темур Қоратоев, Хайридин Миродилов, Уйғун Султонов, опа-ука Ахмедовлар, Абдуғаффор Абдурахмонов, Бахтиёр Манонов сингари ноҳақ тўхматга учраган, аслида милиция ва прокуратура оламида ҳалол ишлаб ном чиқарган кишилар эди. Одил суд буларнинг ишини қайта кўриб чиқди, зиммаларига юкланган айблар олиб ташланди. Қамоқдан озод бўлдилар, фарзандлари, оилалари ҳузурига қайтиб келдилар. Одил суд буларнинг ишини кўраётганда тергов, қораловчи ҳужжатлар кўпинча қалбаки, қонун йўл қўймайдиган усуллар билан уюштирилганиги қайта-қайта исботланди. Жумҳуриятимизнинг йигирма миллионли меҳнаткашлари адолат, ҳақиқат, демократия, тантанасини кўриб чин дилдан мамнун бўлдилар, астойдил қарсак чалдилар.

Сиз, ҳурматли ўртоқ Расулов, хатингизнинг бошроқ қисмида «...Наҳотки, қайта қуриш ва демократия даври ниқоби остида баъзи бир журналистлар оқни оқ, қорани қора демасдан, виждон амрига итоат этмасдан, пала-партиш, бўлар-бўлмасларни ёзиб, ўзини қаҳрамон, қолганларни қўрқоқ деб ўйласалар!» деган иборани ишлатгансиз. Бу — сизнинг ихтиёрингиз, албатта. Лекин, ўнлаб, юзлаб қонунсиз судланган жабрдийдаларнинг аччиқ тақдирига энг аввало ана шу «оқ-қоранинг фарқига бормайдиган, палапартиш иш тутадиган, виждон амрига бўйсунмайдиган» журналист ачиниб, ҳақсизлик ҳақида энг кучли бонгни ўшалар урдилар-ку, фидоликни энг биринчи бўлиб ўшалар бошлаб бердилар-ку! Наҳотки, жамиятнинг ларзага келтирган бу воқеалардан беҳабар қолган бўлсангиз, наҳотки, жумҳурият ва иттифоқ матбуотини кузатмаётган бўлсангиз?! Халқ ишига, адолат ва ҳақиқат тантанасига жонини фидо қилаётганларни «виждон амрига

бўйсунувчилар» деб таърифлашингизга ва уларнинг шаънига тўхматнамо иборалар ишлатаётганингизга мен ҳеч тушунмадим. Унлаб, юзлаб кишиларнинг тақдирига беларво қараб, ёстигини қуритиб, хонадонини вайрон қилиб, баъзиларининг умрига завол бўлиб (бир хиллари қамоқхоналарда ўлиб кетди) қонунларни бузиб судлаган бир хил судьяларимиз виждонли экану, ана шу судлов процесслари бир ёқлама, қонун доирасида ўтмади деб, масала кўтариб чиққанлар сизнинг назарингизда оқ-қорани танимайдиганлар, виждон амрига бўйсунмайдиганлар эканда!

Энди хатингизга қайтайлик, унда «Панжара ортидаги бегуноҳлар»ни ўқиб» деган мақолани ўқиб ҳайрон бўлдим» жумласи бор. Эътиборингизни «мақола» деган сўзга қаратмоқчиман.

Ўртоқ Расулов, бу мақола эмас, балки маҳбус Қ. Қаршибоевнинг шикояти ҳисобланади. Журналистикада мақола, очерк, суд очерки, тадқиқот, ахборот, фелъетон, шикоят сингари жанрлар мавжуд. Ҳар бир жанрнинг ўз хислати ва ўз масъулияти бор. Мақола муаллифи мақолада эълон қилинаётган факт ва рақамлар учун, шикоят муаллифи эса шикоятда тилга олинган ҳолатлар учун масъулдир. Демак, Ш. Акбаров мақола ёзган эмас, балки шикоятни босиш учун тайёрлаган.

Шикоятни эълон қилмасликка эса редакциянинг маънавий жиҳатдан ҳаққи йўқ эди. Ҳатто ўлимга маҳкум этилганларнинг ҳам сўнги сўзи инобатга олинади. Жоҳиллик ва жаҳолат замони аллақачон ўтиб кетган. Айниқса, зулм ва зўрликка қурилган система парчаланиб, инсонпарвар социализм қуриш учун кенг ҳаракат бошланган шу кеча кундузда арз ва арзномаларга кенг йўл очилган. Энди маҳкумлар ҳам ўз инсоний ҳуқуқларини ҳимоя қилишга, тегишли жойларга шикоятлар йўллашга ҳақлидир.

устига мени қўрқоқ, ҳукм чиқарган деган-сизлар, йўқ мен Сизларни жиноий иш билан танишмасдан, раислик этувчи сифатида мен билан учрашмасдан, ноўринсиз жумлаларни ёзганликларинг учун Сизларни амалпараст, ўз вазифаларига масъулиятсизлик билан қарайдиган, оқу қорани ажрата олмаган, Совет қонунларини ҳурмат қилмайдиган шахслар деб ҳозирча ҳисоблайман?

Қандай қилиб Қаршибоев билан учрашганларинга ҳайронман, жиноий иш бўйича у жазони Олма-ота областида ўтаяпти, жиноий ишлар бизнинг архивдаку?

Суд мажлисида Қаршибоев кўп илтимосномалар киритди, 2-та адвокат танлади (бири ўзини яқин улфати экан, кейинчалик чиқиб кетди) кўп қўшимча гувоҳлар чақирди. Суд ҳамма илтимосномаларни тўлиқ бажарди, бу ҳақда ажрим чиқарди, суд мажлиси протокоliga киритди, тергов органи эълон қилган кўпчилик пора суммасини уни айбидан чиқариб ташлади, қорни тўймагани учун, кийимларини ўз вақтида алмаштирамаганлиги учун, ойила аъзолари билан, яқинлари билан кўришмаганлиги учун суд ҳаммасини ўз бўйича олди, кўрсатди, тўйдирди, алмаштиришга рухсат берди. «Бу ҳам Сизларни тилларингизда қўрқоқликка кирадимиз ўртоқ Тўхтабоев, Акбаров!»

Суд мажлисида Қаршибоев йўғлади, кечирим сўради, ўзи содир этган жиноятларига

икрор бўлди, енгиллик беришликни сўради, нега уни бу кўргазмаларига эътибор бермадинглар? Нега? — Нега?

Хулас мен Қаршибоевга атайлаб ҳукм чиқарганим йўқ.

Содир этган жиноятлари суд мажлисида тасдиқланганлиги учун у то ҳозирги кунгача «Панжара остида» қонуний ўтирибти деб ҳисоблайман, бунинг учун далил ва исботлар 17 томдаги жиноий ишда мавжуддир.

Булардан ташқари ўр. Тўхтабоев — менга айтишларига кўра Сиз Қаршибоев билан бир қишлоқдан экансиз, яъни Бахмалнинг «Муғол» қишлоғидан, бу ростми-ёлғонми кейинчалик аниқлайман, агар бу рост бўлса қишлоқдошликка берилгансиз деб ҳисоблайман.

Мени қадр қийматим ва обрўйимни камситишга, қонунсиз ҳеч кимнинг ҳақи йўқ.

Ушбу хатни олишларинг билан Мендан кечирим сўрайсизлар, журналларингизга эътирознома берасизлар, нотўғри мақолаларни чиқарганликларинг учун, бўлмаса мен Сизларни судга бераман.

Қолган адресларга ҳозирча шуни маълум қиламан. Республика прокуратурасидан — аризага жавоб берилишини назорат қилишларини сўрайман.

Мени адресим Гулистон шаҳри. Вилоят суди.

Расулов У. Д.
5 октябрь 1990 йил.

ПОЛКОВНИК ШИКОЯТ ХАТИ МУНОЗАРА

лар. Буни энди ҳеч биримиз таъқиқлай олмаймиз. Эътибор берган бўлсангиз, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг «Инсон ҳуқуқлари декларацияси»да бу ҳолатлар қайта-қайта таъкидланган. Узимизда ҳаракатда ва амалда бўлган тартиб ва қондаларни истаганча бузиб менсимай келдик. Энди ҳеч бўлмаса халқаро нормаларни ҳурмат қилишни ўргансак яхши бўларди.

Қаршибоев кўпроқ тергов, тергов материаллари уйдирмалиги, зўрма-зўраки ташкил этилганлиги, кўп ҳолатларни тан олишга мажбур этганларидан шикоят қилаёпти. Ана шу ҳолатларни кўриб чиқишларини сўраёпти. Мени мажбур қилганлар деб фарёд чекаёпти. Агар ёдингиздан кўтарилган бўлса, унинг шикоят хатини яна бир карра ўқиб чиқсангиз ёмон бўлмасди. Маданиятли муомалани талаб қилаётган экансиз, шу маданиятни яъни инсон ва унинг қалбига қулоқ солиш ва тушуниш маданиятини энг аввало ўзимиздан бошлашимиз керак.

Ўртоқ Расулов ўзингиз ҳам яхши биласизки, Сталин ва Бериялар замонидан Вишинскийнинг «Цар доказателства — признания обвиняемого» деган даҳшатли услуби қонунчилигимизда ҳукмрон эди, яъни айбланувчининг иқрори исботнинг шаҳаншоҳидир деб, шўринг қўргур айбланувчиларнинг тақдирини ҳал қилаверар эдилар. Лекин бу иқрор қайси усул билан қўлга киритилляпти, зўрлик биланми, қўрқитув биланми, алдов, руҳий таъсир ёки ёлғон ваъдалар биланми, аҳамияти йўқ эди. Судловнинг бу золимона усули юз минглаб, миллионлаб кишиларнинг ёстигини қуритди, миллионлаб хонадонларни вайрон қилди, миллионлаб кишиларда аламзадаликини келтириб чиқарди. Охир оқибатда социализм тузумига даҳшатли зарба бердики, унинг натижасини ўзингиз ҳам кўриб турган бўлсангиз керак. Афсус, минг афсуски, тергов, судлов ишлари-

мизда бу инсонпарварликка бутунлай зид бўлган усуллардан баъзи бировлар ҳамон фойдаланиб келмоқдалар. «Презумция невинности», яъни судланувчининг айбсизликка ҳақдорлигини, ҳуқуқи борлигини кўп ҳолларда ва кўпинча ҳам қонуншуносларимизнинг ўзлари бузиб келмоқдалар. Бу ҳолатларга керак бўлса, Гайданов, Дидоренколар ҳукмрон бўлган машум кунлардан истаганингизча мисоллар келтиришимиз мумкин. Гайданов, Дидоренко, Лаптевларнинг топшириги, бевосита кўрсатуви билан иқрорнинг энг қабиҳ усуллари қўлланилганлигини СССР Олий кенгаши томонидан Гдлян — Иванов иши бўйича тузилган комиссия ҳам қайд қилиб ўтганлиги ўзингизга маълум. Қилмаган гуноҳни қилдим дегизиш учун кўз ўнгидан фарзандларини қийнаб додлатгани, хотини ёки қари ота-онасини қамаб минг бир азобга дучор қилганлари, одам боласининг шаънига тўғри келмайдиган хўрлик ва ҳақоратларни ўйлаб топганлари энди ҳеч кимга сир эмас. Ва ўйлайманки, баъзи бирларини сиз ҳам эшитган бўлишингиз мумкин. Олий кенгашимиз депутатлари бу кунларни «Жумҳуриятимиз бошига тушган қора кунлар» деб жуда тўғри таъриф бердики, масаланинг моҳиятига чуқурроқ тушунган ҳар бир киши, агар унинг виждоңи соф бўлса, ушбу таърифга қўшилмай иложи йўқ.

Қ. Қаршибоев худди ана шу қора кунларда ўтган тергов ва судловдан шикоят қилаёпти. Шикоятда терговдаги қонунга зид келадиган ҳолатларни санаб ўтгач, ва ниҳоят суд процессида Аблаёров, Авулқосимов, Ҳамроев, Ядуллаев, Норқулов, Қодировлар Қаршибоевга нисбатан ўзгаларнинг зўрлаши, мажбур қилиши натижасида нотўғри кўрсатма берганларини айтиб судланувчидан уэр сўраганларини қайд қилгач, Қаршибоев шикоятини яна қуйидагича давом эттиради: «Лекин судга раислик қилган

У. Расулов Дидоренко, Гайданов, Лаптевлардан қўрққанидан бу ҳолларни инобатга олмади ва асоссиз ҳукм чиқариб, 10 йил жазо тайинлади»

Сиз, ўртоқ Расулов, шикоятдаги «қўрққанидан» деган сўзга қаршисиз ва бу сўз мазмунида сизни камситадиган мазмун бор деб ҳисоблайсиз. Ва... «...Менинг қадр қийматим ва обрўйимни камситишга қонунсиз ҳеч кимнинг ҳақи йўқ» деб ёзасиз. Тўғри, биров-бировни камситмаслиги, ҳақорат қилмаслиги керак. Сиз бу ўринда юз фоиз ҳақсиз. Айниқса, бир сўз билан обрўйи тўкилиб эл-юрт ичидан қадр-қиймати қолмайдиган кимсаларга нисбатан айтиладиган ҳар қандай камситувчи сўз ахлоқ ва қонундан ташқаридир. Бундай пайтда албатта уэр сўраш керак. Лекин, нима сабабдандир Қаршибоев ўз шикоятда ишлатган «қўрққанидан» деган сўз учун уэр сўрашни мендан талаб қиляпсиз, акс ҳолда мени судга бермоқчисиз, такрор айтаман, шикоятчи мен эмас, Қаршибоев бўлади. Бугунги ошкоралик, демократия талабларига риоя қилган ҳолда сизнинг хатингизни ҳеч қандай ўзгаришсиз эълон қилганмиз. Марҳамат, томонлар ўз фикр-мулоҳазаларини ўртага ташлашини, баҳслашиб кўришини, одил ҳукми эса жамоатчилик айтсин. Энг одил ҳакам халқнинг ўзидир, жамоатдир. Ўз ишимиз ва ҳаракатимизни эл-юртдан беркитадиган замонлар худого шукур, ортда қолиб бораёпти. Ҳақиқатни фақат мен айтаман, яна бошқа биров айтадиган бўлса таъзирини бериб кўяман дейдиганларнинг даври тугаб бораёпти. Шундай бўлса ҳам, ҳурматли ўртоқ Расулов, қамоқхонада ётиб касал ҳолида (ўпка касалига учраган) ҳақсизликдан фарёд чеккан маҳбус Қаршибоев номидан ўша сўзни ишлатгани учун сиздан мен уэр сўрайман. Сиз ҳеч қачон қўрқоқ бўлган эмасиз, ҳамиша ботир ва жасоратли бўлгансиз.

Яна хатингизга қайтаман. «...Ўртоқ Тўхтабоев, менга айтишларига кўра сиз Қаршибоев билан бир қишлоқдан экансиз, яъни Бахмалнинг «Муғол» қишлоғидан бу ростми, ёлғонми кейинчалик аниқлайман, агар бу рост бўлса қишлоқдошликка берилгансиз деб ҳисоблайман», деб ёзибсиз. Ушбу сатрларни ўқиб, ҳурматли ўртоқ Расулов, сиздан кўра кўпроқ бугунги қонуншунослигимизнинг аҳволига ачиндим. Ҳақ ва ҳақсизлик, қонун ва қонунсизлик масаласи ўртага қўйилаётган бир пайтда масаланинг туб моҳиятига эътибор бериш, жиддийроқ шуғулланиш, йўл қўйилган хатоларни биргаликда адолат билан ҳал этиш ўрнига ким кимнинг ҳолаваччаси, ким кимнинг аммаваччаси эканлигини аниқлаш билан шуғулланадиган қонуншунослар ҳамон ишлаб турганига ачиндим. Қатағон ва турғунлик йилларининг фожиаларидан бири шу эдики, кўпинча тергов ким-кимнинг қариндошлигига қараб, судлов ким-кимнинг ҳамқишлоғи ёки кимга яқин туришига қараб олиб бориларди. Бу бор гап эди. Ана шу аянчли ҳолатлар баъзи бир ўртоқлар қиёфасида ҳамон яшаб келаётганлигига ачиндим. Тергов ва судлов маданиятимизда бош мезон ҲАҚИҚАТ эмас, балки кўп ҳолларда шу ҳақиқат кимнинг оғзидан чиқаётганлигига қараб иш кўришимиз авж олган эди. Афсус, минг афсуски, бу хунук тажриба ҳамон яшаб келаётган экан. Мен ана шунга ачиндим.

Бирон киши танқидий фикр айтидиган бўлса, ёки шу фойдали фикрни ҳимоя қилиб чиққудек бўлса, оллоху акбар, қувғунлар, таъқиб қилишлар, ўч олишлар, судга бераман деб кўрқитишлар бошланарди. Охир оқибатда жамият тараққиётига, ҳақ ва ҳақиқат тантанасига озми-кўпми путур етарди. Афсус, шу ҳолатнинг баъзи бир кўринишлари ҳамон бор экан. Мен мана шунга ҳам ачинаман.

Ҳурматли, ўртоқ Расулов, мен бахмаллик эмасман, Фарғона вилоятининг Катта тағоб қишлоғиданман. Бирон вакилингизни менинг қаерданлигимни аниқлаш учун юборган бўлсангиз, у шўринг қўргур ҳозир гоҳ Бахмалнинг «Муғоли»да, гоҳ Фарғонанинг «Катта тағоби»да қишлоқма-қишлоқ санғиб юрган бўлса — мен ўша вакилингизга ҳам ачинаман. Ҳақиқатнинг поёнига етувчи, баҳоловчи, тушунтириб, берувчиларнинг баҳсдан, мунозарадан қочиш ҳолатлари авж олиб кетганига ҳам ҳийла ачиндим. Демак, бордию Қаршибоев менинг ҳамюртим бўлганда, мен ҳақиқатни айтишдан, ҳақиқатни айтмоқчи бўлганларни тушунишдан, қўллаб-қувватлашдан маҳрум бўлар эканманда. Ҳамқишлоқ, ҳаммаҳалла, ҳамюрт гувоҳ ва холисларнинг ҳақ ва ҳақиқат хусусидаги фикрлари сизнингча қонундан ташқари бўлар эканда!

Яна бир нарса ҳақида тўхталгим ва сизнинг қимматли фикрингизни билгим келаяпти. Қаршибоевнинг шикоят хатида Аблаёров, Абулқосимов, Ҳамроев, Ядуллаев, Норқулов ва Қодировлар суд процессида терговда берган кўрсатмалари мажбуран олинганлигини айтишган, зўрлаб олинганлигини айтишган. Сиз буни эшитгансиз, йўқ, яхшиси ўша гувоҳлардан баъзи бирлари сўзини такрор эшитайлик.

Н. НОРҚУЛОВ: «1987 йил август ойларида мени

Қ. Қаршибоев иши юзасидан Республика прокуратурасига, яъни Тошкентга чақиртиришди. Мени Лаптев бошлиқ бир группа ўртоқлар сўроқ қилишди. Мен бу пайтда Жиззах шаҳар ИИБ ОБХССида катта инспектор бўлиб ишлар эдим. Мендан Қаршибоевга қарши кўргазма беришни талаб қилишди. Мен кўнмадим. Шундан кейин мени турли усуллар билан пора берганман деб кўргазма беришга мажбур қилишди... Мени кўп қийнаганларидан сўнг нима деб айтишимни билмасдан «Қаршибоевга бозор қилиб берганман деб айтдим, тахминан 30 сўмлики». Лекин судда қийнаганликларини, мажбуран кўргазма оллаликларини очиқ айтдим».

А. ҚОДИРОВ: «Мен Гайданов, Лаптев, Еқубов ва бошқаларнинг руҳий тазйиқи остида Қаршибоевга 100 сўм пора бердим деб кўргазма бердим, бу ҳақда судда ҳам гапирдим».

Ғ. КАМОЛОВ: «Мен 1988 йил 13 январь кунини Сирдарё вилоят суди томонидан ЎзССР жиноят кодексининг 69-модда 2-қисми билан 4 йилга озодликдан маҳрум этилдим».

Ушбу ҳукм қонунсиз ва ноҳақ, чунки менинг суд даврида келтирган важларимни инобатга олмайди, яъни менинг ҳеч қандай айбим йўқлигини ундан ташқари, мен тергов ва суд пайтида Исоқов И., Абдуазизов О. ва Орипов О.ларга тўхмат қилишга мажбур бўлдим. Тергов пайтида менга нисбатан ман қилинган методларни қўллашди, яъни мени ЎзССР ИИБ КПЗсида 15 ой ичида, олдин бир неча бор судланган рецидивист шахслар билан сақлашди, шу шахслар менга нисбатан куч ишлатишди, урди, сўқди, сен, олдин милиция ходими, бизларнинг қонимизни ичгансан деб бир неча бор ҳаётимни хавф остида қолдирди. Шунда прокуратура терговчилари Раупов Рустам, Еқубов С. ва бошқалар Исоқов И., Абдуазизов О. ва Орипов О.ларга кўргазма беришга мажбур қилди. Мен ўз ҳаётимдан кўрқиб инвалид бўлиб қолмай деб тўхмат қилишга мажбур бўлдим, терговчилар нима дейишган бўлишса, шунга қўл қўйиб ёзиб беришга мажбур бўлдим. Судда шу гапларни ҳам айтдим».

О. ОРИПОВ. (Қуйида бериладиган кўргазмани қамоқхонадан редакцияга ёзиб юборган): «Мен 1986 йил 18 сентябрь кунини Жиззах шаҳрида, ишлаётган жойимда ЎзССР ИИБ ходимлари Холматов Тўра, жумҳурият прокуратурасининг терговчиси Раупов Рустам ҳамда шу органларнинг 4-5 ходими мени ИИБнинг подвалига қамашди. Бу ерда олдин бир неча марта қамалиб чиққан ашаддий жиноятчи «Юра» исмли маҳбус билан бирга қўйишди. Бу ерда 27 кун сақлашди. Ҳар кунини 4-5 марта олиб чиқиш сўроқ қилишди. Бу группага Дидоренко, Гайданов, Лаптевлар бошчилик қилишди. Улар мендан қилмаган жиноятни бўйнимга олишни талаб қилишди ва мажбурлашди. Жиззах шаҳар ИИБнинг бошлиғи Қаршибоевга, Исоқов Икромга, Камолов Ғофирга, Абдуазизов Орифга қарши кўргазма ололмагандан сўнг менга нисбатан ЎзССР ЖКнинг 94-моддасининг 1-қисмини, яъни 1986 йил 10 мартда жиноят содир бўлмаганлиги учун бекор қилинган ишни яна қайта қўзғатиш ва шу модда билан мени қўрқитиб, уриб-қийнаб, бўлмаган жойимда бўлдим дейишга мажбур қилишди».

1986 йил, 31 октябрь кунини Дидоренко, Холматов, Рауповлар сўроқ қилишиб, уриб, ҳақоратлаб, қўрқитиб «биз сени барибир отиб ташлаймиз, агар сен биз айтган ишни қилсанг, сенга ёрдам берамиз деб айтишди. Мен уларнинг қоғоздан ўқиб турган сўзларини қоғозга ёзишга мажбур бўлдим...»

Ана шу ҳолатлар муносабати билан сизга иккита савол бермоқчиман. Суд процессида, кўриб турганингиздек, гувоҳларнинг бир қисми аввалги кўрсатмалари зўрлаш, қўрқитиш йўли билан олинганлигини арз қилиб, одил суддан, яъни сиздан ҳимоя сўраганлар. Кўриниб турибдики, тергов пайтида қонунга хилоф иш тутилган. Демак, жиноий ҳолатлар юз берган.

Биринчи савол: Сиз қонун ҳимоячиси сифатида тергов қонунларини бузганларга нисбатан нега ажрим чиқармадингиз? Нега кўз ўнгингизда эълон қилинаётган жиноий ҳолатга нисбатан бепарво бўлдингиз ёки билиб билмасликка олдингиз, сабабини тушунтириб берсангиз.

Иккинчи савол: Ҳукм сизнинг имзоингиз билан эълон қилинган. Лекин, нима сабабандир унинг матнида терговдаги сўздан қайтиб, одил суддан ҳимоя сўраган ва шу йўл билан айбланувчининг гуноҳини енгиллатишга ҳисса қўшиши мумкин бўлган гувоҳларнинг исми-фамилиясини ҳукмда эълон қилмагансиз. Буни қандай тушуниш керак, эътиборсизликми, онгли ҳаракатми ёки тақдир ҳал бўлаётган судланувчининг ҳақиқат-ҳуқуқига хиёнатми?

Сиз учун «номатлум» бўлган «Еш куч» ойнамасининг олтиюзминглик муштарийлари ана шу саволларга сиздан одил ва адолатли жавоб кутади.

Қамоли эҳтиром билан «Еш куч» ойнамасининг бош муҳаррири

Худойберди ТУХТАБОВЕВ.

**Сирдарё вилоят судининг раиси ўртоқ
С. НАЗАРОВГА
Нусхаси: «Еш куч» журнали редакциясига**

Сирдарё вилояти судининг 1988 йил 13 январдаги ҳукмига кўра, ЎзССР ЖК-нинг 152 моддасини II ва III-қисмлари, 149 м. II қ. ва 169 м. II-қисмлари билан 10 йил озодликдан маҳрум қилишга судланган ҚАРШИБОВЕВ Қайнар ва бошқалар ҳақидаги жиноят ишни назорат тартибда текшириб кўриш учун ЎзССР Олий судига юборишни сўрайман.

**Ўзбекистон ССР Олий судининг раиси
Б. М. МАЛИКОВ**

ОҚЛОВЧИ БИЛАН СУХБАТ

Баҳодиржон Ғофуров — Ҳамза ноҳияси юридик консультациясининг адвокати, Қайнар Қаршибоевнинг иштини ўрганиб, унинг манфаатларини ҳимоя қилмоқда. Мухбиримиз Баҳодиржон Ғофуров билан учрашиб унга бир неча саволлар билан муурожаат қилди.

— Қаршибоевга суд томонидан чиқарилган ҳукм ҳақида сизнинг фикрингиз қандай?

— Мен Қаршибоевга нисбатан чиқарилган қоралов ҳукми бутунлай қонунга зид, нотўғри деб ҳисоблайман.

Бу жиноят иши Қаршибоевга нисбатан эмас, балки Эсон Одилов (маълум сабабларга кўра фамилияси ўзгартириб берилмоқда — ред.)нинг 1986 йил, 2 август кунини Санзор дарёси бўйида К. Ғ., Д. Ғ., И. М. лар билан спиртли ичимлик истеъмол қилиб чўмилиман деб дарёга тушиб, оқиб кетганлиги факти бўйича қўзғотилган. Шу ҳолатларни юқорида кўрсатилган ушбу шахс ҳам тасдиқлаган. Демак, бу ерда жиноят эмас, балки бахтсиз ҳодиса юз берган. Лекин бу шахслар 1986 йил 11 ва 12 август кунлари ҳеч бир асосиз қамоққа олинган. Шу кундан эътиборан улар ўз кўргазмаларини ўзгартириб, Эсон Одиловни чўкиб кетди эмас, балки Қаршибоев, И. Исоқов, О. Орипов, А. Абдуазизовлар томонидан Ғофур Камолов орқали Санзор дарёси бўйига олиб келиниб шу ерда Одиловни ўлдириб, бошини кесиб, бошсиз жасадни Қашқадарё вилояти Чироқчи ноҳиясидаги «Москва» каналига олиб бориб ташлаганлар, дейишга мажбур бўлганлар. Улар берган кўргазмаларнинг ҳаммаси турлича, ҳаммаси уйдирма бўлганлиги учун кўргазмаларни бир-бирига таққослаб кўрсангиз биронтаси бирига тўғри келмайди. Бунга одил суд баҳо бериши керак эди. Мен шунинг учун ҳам суднинг ҳукмини асосиз деб ҳисоблайман.

Шу жиноят ишида Қаршибоев Э. Одиловни И. Исоқов, О. Орипов, О. Абдуазизов, Ғ. Камоловларни жалб қилиб ўлдирган деган хулоса бор. Мен бунга на жиноят иши материалларида, на уларнинг кўргазмаларида жавоб топа олдим. Лекин айбсиз кишиларни Э. Одиловни ўлдирганликда айблаб, турли қамоқ муддатларига ҳукми қилинди. Суд ва тергов органлари Қ. Қаршибоевнинг буйруғига асосан Э. Одиловни қасддан ўлдир-

ганлар демоқчи бўладилар. Агар ундай бўлса Ғ. Камолов Одиловни ўлдирш учун Санзор дарёсига олиб борганлиги, Қаршибоев шу ўлимни ташкил қилганлиги учун жиноий жавобгарликка тортилиши керак эди. Лекин улар, яъни барча айбланувчилар бир-бирларига гувоҳ бўлиб, бир-бирларининг айбларини тасдиқлаганликлари учун тергов ва суд органлари Қаршибоев, Камолов, Дониёровларга «муруват» қилишиб уларни жиноятни яширганликда айблаганга мажбур бўлганлар. Бундан хулоса қилиш мумкинки, Гайданов, Дидоренколар Қаршибоевни одам ўлдиршда айбланнинг иложини топа олмагандан сўнг унинг иш фаолияти билан боғлиқ бўлган сохта жиноятларни тўқиб чиқаришга мажбур бўлдилар. — Баҳодиржон, сиз ҳозир Дидоренко ва Гайдановнинг номини тилга олдингиз, уларнинг шу жиноят ишида бевосита иштирок этганлигига қандай асосларингиз бор?

— Жиноят ишида О. Гайданов ва Э. Дидоренколарнинг шу иш юзасидан тергов оператив гуруҳи ташкил қилиш тўғрисида биргаликда имзо чеккан кўргазмаси бор. Бундан ташқари иш бўйича сўралган гувоҳларнинг кўргазмасида ҳам бу ўз исботини топган, яъни Қаршибоевга нисбатан «пора бердим» деб кўргазма беришга мажбур қилганлар. Жумладан, Абулқосимов, Умиров, Аблаёров, Норқулов, Ҳамроев, Қодировлар тергов пайтида Қаршибоевга пора берганликларини кўрсатишган. Лекин судда эса ҳақиқатда шундай кўргазма беришга мажбур қилганликларини айтишган. Умуман, Қаршибоевни порахўрликда асосиз айблаган деб ҳисоблайман. Чунки иш материаллари ҳукмда ким қанча пора берганлиги, ким орқали берилганлиги тўғри талқин қилинмаган. Қайси кишиларнинг кўргазмаси инобатга олинган, қайсилариники олинмаганлиги кўрсатилмаган. Кўргазмаларнинг барчаси иш ҳолатларига тўғри келмайди.

— Демак, сиз адвокат сифатида Қаршибоев ва шу иш билан боғлиқ бўлган кишиларнинг бегуноҳлигига ишонасиз, шундайми?

— Ҳа! Қайта қуриш ўтмишда йўл қўйилган жуда кўп хатоларни тузатиш имконини бермоқда. Умид қиламанки, шу кўрсатилган важларим иш материаллари билан солиштириб, ҳар бир гувоҳларнинг кўргазмаларига таянган ҳолда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари томонидан одилона, қуриб чиқилади ва баҳо берилади.

Ш. АКБАРОВ.

БИЗ ҚАРШИБОВЕВНИ БИЛАМИЗ

Биз ошкоралик деб масалани чуқур ва батафсил ўрганмасдан, юзаки ёндошиб, Гдлян ва Ивановлар каби бемаъни шахсларнинг гапларига кириб, айбсиз кишиларни қораладик, заҳматқаш халқимизнинг обрўсига доғ туширдик. Гдлянларнинг Ўзбекистонда содир қилган ғайриқонуний ишларини олқишладик. Бир неча юзлаб айбсиз кишиларимиз қамоқда ҳибс азобини чекиб чиқдилар. Мана, энди ҳақиқат қарор топа бошлади, кўпчилик кишилар оқландилар.

Лекин ҳали адолатсизликдан жабр ва зулм тортаётган, ҳозиргача асоссиз равишда ҳибсларда сақланиб келаётган кўпчилик ҳамюртларимиз бор. Бунга далил сифатида Жиззах шаҳри ички ишлар бўлимининг собиқ бошлиғи, собиқ милиция полковниги Қайнар Қаршибоевни мисол қилиб келтириш мумкин.

У Бахмал ноҳиясида туғилиб, етимликда улғайди. Хар куни пиёда 15 чақирим йўл босиб қатнаб мактабни тугатди. Уч йил армия сафида бўлди. Харьков шаҳридаги автомобиль билим юртида ўқиди. Кейин Сирдарё ва Жиззах вилоятларида ГАИ соҳасида хизмат қилди. 1969 йилда ишдан ажралмаган ҳолда Тошкент шаҳридаги СССР ички ишлар министрлигига қарашли олий мактабни тугатди.

Уша кезларда вилоят ва жумҳурият ички ишлар идораларининг раҳбарлари Қ. Қаршибоевдаги қобилиятни сезиб, уни Сирдарё вилояти Зомин ноҳия ички ишлар бўлимига бошлиқ қилиб тайинладилар. Бу ноҳияда жиноятчилик соҳасидаги курсаткичлар талабга жавоб бермас эди. Қаршибоев куч-ва қудратини ва билиминини ишга солиб, коллективни жамлаб, омилкорлик билан ишга киришди. Бу тадбир эса ўз самарасини бериб, тез орада бўлим жумҳуриятда илғорлар қаторига қўшилди.

1973 йилда Жиззах вилояти ташкил топди. Бу ерда аҳвол жуда оғир бўлиб, шаҳар жиноятчилик соҳасида иттифокда осойишта-сиз шаҳарлар қаторида эди. Ички ишлар раҳбарияти Қаршибоевни Жиззах шаҳри ИИБ бошлиғи лавозимига тайинладилар.

Раҳбар бу ерда кенг жамоатчиликка таянган ҳолда, аҳил коллектив бунёд қилиб, жиноятчиликка қарши ишларни тадбиркорлик билан амалга ошира бошлади. Бу ўз самарасини берди. Шаҳар бир-икки йил ичида осойишталанди. Бу ерда ҳам у 5 йиллар чамаси хизмат қилди.

Сўнг у вилоят ички ишлар бошқармаси тергов бўлимида, сўнгра эса Ғаллаорол ноҳия ички ишлар бўлимида бошлиқ лавозимларида ишлади. Қаршибоевнинг ишбилармонлиги, тажрибакорлиги орқасида бу ерда ҳам иш яхши йўлга қўйилди. Уларнинг бу хизматлари эътироф этилди ва унга навбатдан ташқари милиция полковниги унвони берилди. Бундан ташқари унга хизмат даврида СССР Олий Совети Президиуми томонидан бир неча медаллар берилди. Ички ишлар министрлигининг фахрий ёрлиқлари ва қимматбаҳо

эсдалик совғалари билан тақдирланди. Коллектив ва халқ орасида юксак обрўга эга бўлди.

1983 йилда халқимизга кўпдан-кўп офат ва машаққат келтирган «Пахта иши» туғилди. 1984 йилда эса Ўзбекистон компартиясининг XVI пленумида пахтачилик соҳасида мавжуд бўлган порахўрликка, кўшиб ёзишга ва бошқа жиноятларга қарши курашни кескинлаштириш масаласи кўрилди. Жумҳуриятимиз партия ташкилотининг собиқ раҳбари мавжуд бўлган шароитларни чуқур ва батафсил тафтиш қилмасдан, бизда республикани бошқарадиган софдил ва пок кадрлар қолмади, деб иттифоққа мурожаат қилди ва биринчи навбатда 500 нафар, кейинчалик эса 200 нафар кадр беринг, деб жар солди.

Шундан сўнг Совет Иттифоқининг ҳар хил жойларидан турли одамлар жумҳуриятимизга оқиб кела бошладилар. Шулар қаторида жумҳуриятимиз прокурорининг ўринбосари вазифасида ишлаган О. И. Гайданов ва ички ишлар вазирининг биринчи муовини бўлиб ишлаган Э. А. Дидоренко қабилар ҳам бор эди.

Тез орада улар прокуратура, ички ишлар ва суд органларида ишлаб турган бир неча қобилиятли ва талантли кадрларнинг томирларига болта уриб, уларни ишдан бўшатиб, тухмат ва бўхтонлар билан жиноий жавобгарликка ҳам торттирдилар. Уларнинг ўринларига эса ўзларининг одамларини олиб келиб жойлаштирдилар.

Шу орада уларнинг нигоҳи Қ. Қаршибоев каби талантли ва обрўли кишиларга ҳам тушди.

1985—86 йилларда Жиззах вилояти ички ишлар бошқармаси бошлиғининг вазифасига тасодифан келиб қолган шахсларни обком ва ижроқўм тасдиғига юбориб, тикиштира бошладилар. Шунда обкомнинг биринчи секретари И. Умаров, ижроия комитетининг раиси Э. Исломовлар, ўзимизнинг талантли, маҳаллий шароитимизни ва ишни яхши биладиган кадрларимиз бор, деб уларнинг номзодларини қайтариб, Қаршибоевнинг номзодини бир неча маротаба ЎзССР ички ишлар вазирлигига ва Ўзбекистон компартиясига тақдим қилдилар.

Аммо ўша пайтларда Ш. Рашидовнинг ўлимидан сўнг Ўзкомпартиянинг собиқ раҳбари Жиззах вилоятига ва унинг кадрларига нисбатан тўнини чаппа кийиб олган кезлари эди. Шу вазиятдан фойдаланиб Қаршибоевни ҳам жазолашди, деб унинг номзодини тасдиқламай, асоссиз равишда қайтарди. Бундай кулай шароитдан фойдаланган жумҳурият ички ишлар вазирининг биринчи муовини генерал Дидоренко ўзининг ҳамюрти, яъни Украинанинг Полтава вилоятидан бешюзчилар қаторида келган милиция полковниги Криворучко Борис Николаевични Жиззах вилояти ИИБсига бошлиқ қилиб тайинлашга муваффақ бўлди.

Криворучко 1986 йилнинг март ойида Жиззах вилоятига келган. У Дидоренко ва бошқа ҳомийларининг кўргазмаларига биоан

Жиззах областида БХСС бошлиғи бўлиб ишлаётган Бондин Виталий Алексеевичлар билан келишиб, маҳаллий кадрларга қарши иш олиб бордилар. Чунки Қаршибоев, Сатторов, Носиров каби лаёқатли, маҳаллий шароитни ва ишни яхши биладиган, коллектив орасида етарли обрўга эга бўлган кадрларнинг ички ишлар органида ишлашлари уларга ёқмас эди. Хар хил йўллар, услублар билан сохта далиллар тўплаб, Қашқадарё вилоят ички ишлар бошқармаси бошлиғи вазифасига СССР ички ишлар вазирлиги томонидан тайинланган, бу кун-эрта бориб ишни қабул қиладиган полковник Сатторовнинг устидан унинг обрўсини тўқувчи материал тўплаб, Москвага хабар қилдилар. Оқибатда Сатторов ишдан қолиб, касалликларга мубтало бўлиб ўлиб кетди.

Ундан сўнг навбат Жиззах шаҳар ИИБсининг бошлиғи, милиция полковниги Қ. Қ. Қаршибоевга етди. Қаршибоевнинг устидан ғайри қонуний йўллар билан тўпланган материални жумҳурият ички ишлар вазирлиги орқали жумҳурият прокуратурасига тақдим қилдилар.

Шундан сўнг Қаршибоевнинг бошида қора булут куюкларди. Дидоренконинг ва Гайдановнинг ташаббуси билан Қаршибоевнинг устидан жиноят иш қўзғатилди. 1987 йил 15 январда асослар етарли бўлмасда, Гайданов томонидан Қаршибоев қамоққа олинди.

Ушбу воқеа туфайли ҳеч қандай айби бўлмасда, Жиззах ИИБсининг муовини Асад Носиров ва бошқа кишилар ишдан қувилдилар. Уларнинг айби, яъни Носиров Қаршибоевнинг юқори лавозимга кўтарилиши учун тақдимномага имзо қўйган эмиш. Шу ҳам асос бўлдимиз?

Ҳурматли муҳаррир!

Мен ўзимнинг билганларимни, хотирамда қолган воқеаларни ва айрим фактларни жиноят ишидаги ҳужжатлар асосида ҳамда ўша вақтларда ишлаган хизматчилардан ва кишилардан эшитганларимни, ўзимнинг шахсий фикримни ҳолисона баён қилдим. Агар уларнинг ҳақиқа тухмат қилиш лозим бўлса, ўша кезларда ивгогарларга қўшилиб ёзган бўлар эдим.

Ҳозир эса бу гапларни ёзишга виждоним мажбур этди. Чунки ҳозиргача Қаршибоевга ўхшаган бир неча кишиларнинг қамоқхоналарда асоссиз равишда ётганлиги менга маълум бўлди. Айбсиз кишиларни зудлик билан оқлаш лозим. Бундай фикрлар СССР Олий Советининг минбаридан ҳам жаранглаб турибди.

Ҳазратқул АШУРАЛИЕВ,
истеъфодаги ички хизмат майори.

Мен «Еш куч» журналининг 1990 йил 8-сонидagi Қайнар Қаршибоевнинг ««Панжара ортидаги бегуноҳлар»ни ўқиб...» мақоласини ўқиб, жуда ҳам ҳаяжонландим.

Мен Қайнар Қаршибоевни 30 йилдан буён яхши биламан. У киши бизнинг Ғаллаоролда ҳам 3 йилдан зиёд милиция бошлиғи бўлиб ишлаган. Иш даврида тартиб-интизом ўрнатиб, халқимиз ҳурматида сазовор бўлган эди. У киши Жиззах шаҳрида милиция бошлиғи эди. Кейин Ғаллаоролга келди. Яхши ишлаганлиги, намунали хулқи учун Жиззах шаҳрига яна милиция бошлиғи бўлиб келган эди.

Мен ва мен каби ветеранлар Қайнар Қаршибоевни турмадан озод қилинишини, ҳақиқат юзага чиқишини қатъий сўраймиз.

Даврон ШЕРБЕКОВ,
1920 йилда туғилган, 1946 йилдан буён
КПСС аъзоси.

Мен Қайнар Қаршибоевнинг «Еш куч» журналига ёзган хатини ўқиб, воқеанинг тубига етдим. Илгари ҳам ўйланиб юрардим, чунки у одам тўғри, ҳақиқатчи одам эди-ку. Ноҳиямизда ишлаган вақтида оқни оқ, қорани қора деб юрарди. Ахир қандай қилиб қамалиб қолди? Энди сизнинг журналингизни ўқиб билсам Қ. Қаршибоев тухматга йўлиққан экан. Дидоренко, Гайданов, Лаптев, Бондин, Криворучколарнинг тухматига йўлиқиб, улар қўйган тузоққа илинган экан.

«Панжара ортидаги бегуноҳлар»ни ўқиб...» мақоласини ёритганларингиз учун, халққа ҳақиқатни етказганингиз учун, укажоним Х. Тўхтабоев сизга, сизнинг коллективингизга, Қ. Қаршибоевнинг хатини босмага тайёрлаган журналист укамиз Ш. Акбаровга ташаккуримизни изҳор қиламиз ва ҳақиқатни юзага чиқаришларингизда каттадан катта омад тилаймиз.

Р. СУЛАЙМОНОВ.

Қаршибоев Ғаллаорол ноҳиясида милиция бошлиғи бўлиб юрганда мен Қўйтош посёлкасидаги 10-магазинда қоровул эдим. Бир куни магазинчи Мирзаёр Мусурмонов деган шахс қоровул қарамабди, шу сабабли кечаси магазинни ўғри уриб кетибди, деб менга тухмат уюштириб ўзининг 8084 сўм қамоматини йўқ қилиб юбормоқчи бўлди. Милиция бошлиғи Қайнар Қаршибоев ишни яхши текшириб магазинни ўғри урмаганлигини исботлаб берган. Мен тухматдан қутулиб эл-юрт орасида юзим ёруғ бўлган эди.

Абдували ПАРДАЕВ,
1923 йилда туғилган 2-гурӯх инвалиди.

БУЮК СИЙМОЛАР

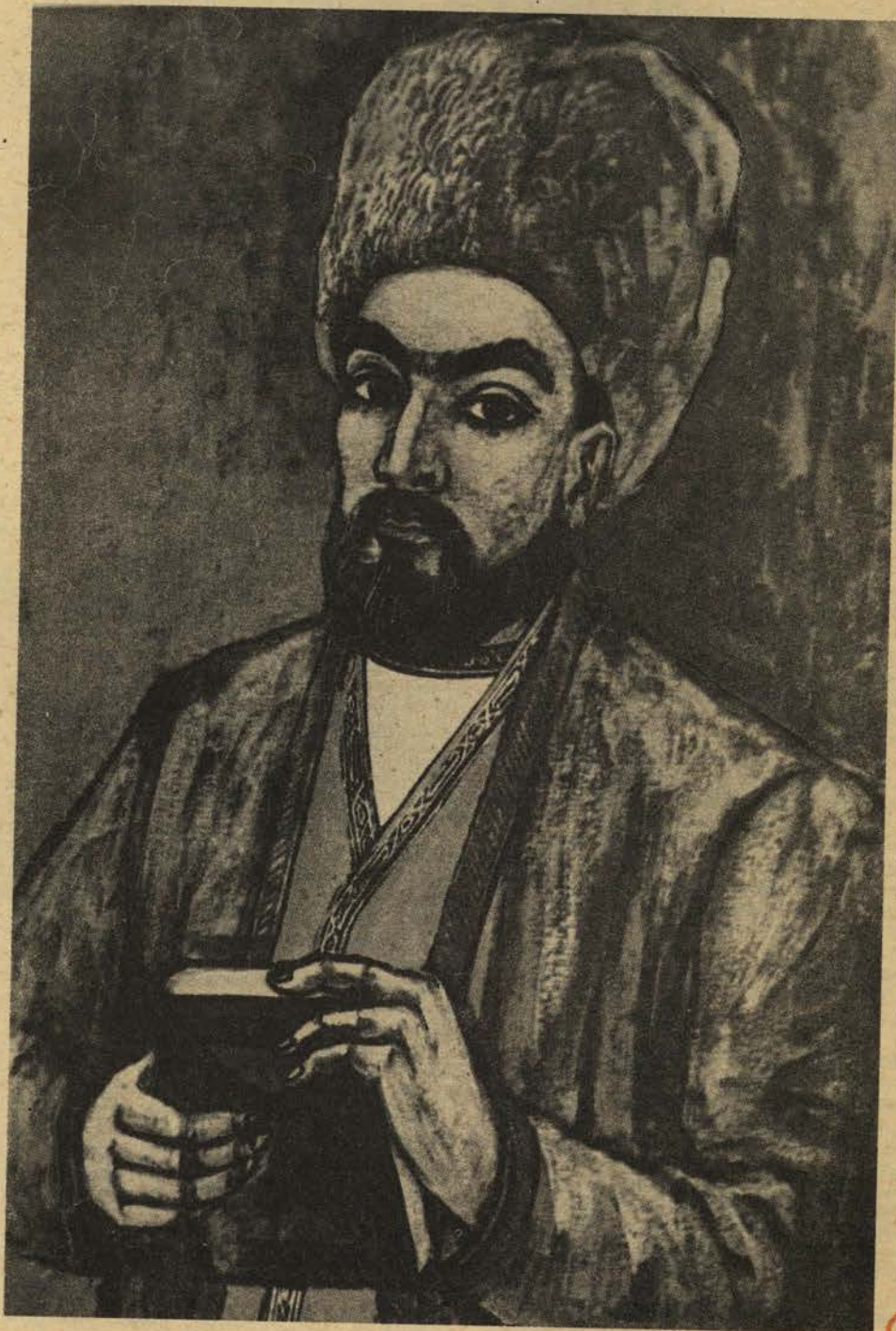
وَقَالَتْ لِي رِزْو شَاخِي

О гаҳий— ўзбек классик адабиётининг улкан намоёндаларидан биридир. Бу ном шоирнинг адабий тахаллуси бўлиб, унинг асли исми Муҳаммад Ризо, отасининг исми Эрниёзбек эди. Тарихий маълумотларга кўра Огаҳий 1809 йилнинг 17 декабрида туғилган.

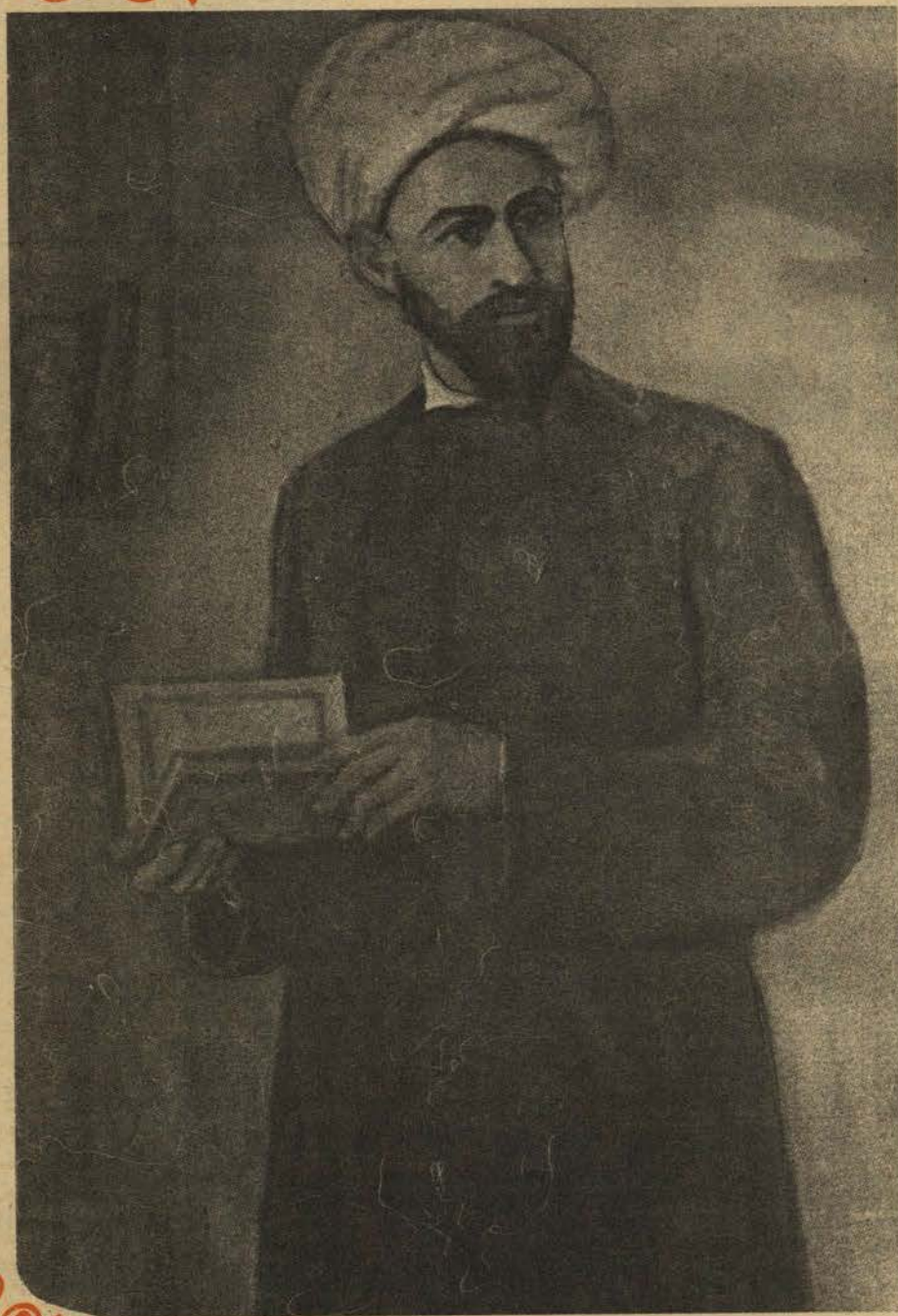
Унинг болалик ва ўсмирлик йиллари Хева шаҳри яқинидаги Қиёт қишлоғида ўтди. У шу ерда бошланғич маълумотни олди, сўнг Хевадаги мадрасалардан бирида таҳсилни давом эттирди. Кейинчалик Хева хони Оллоқулихон саройига таклиф этилиб мироблик вазифасига тайинланди. Шу тариқа 1829 йилдан сарой ишларига аралашган, мироб сифатида халқ ҳаётини яқиндан ўрганган Огаҳий катта турмуш тажрибалари орттирди, ҳаётнинг барча пасту баландини— дабдабали сарой ҳаётидан тортиб, таланган, гадойларча умр кечирिशга мажбур бўлган қосиб ҳунармандлар, меҳнаткаш, жафочеккан деҳқонлар ҳаётини ўз кўзи билан кўрди, кузатди.

Огаҳий тинимсиз ижодий меҳнат қилиб, ўз замонасида талантили шоир, уста таржимон, йирик муаррих— тарихчи олим сифатида шухрат қозонди. У бизга йигирма минг мисрадан ошиқ поэтик мерос қолдирган улкан шоирдир. У Шарқ классик адабиёти ва маданиятининг 20 га яқин намуналарини, жумладан, Саъдий Шерозий, Низомий Ганжавий, Амир Хисрав Деҳлавий, Абдураҳмон Жомий асарларини ўзбек тилига насрда ва назмда таржима қилиб, адабиётимизни жаҳон адабиёти дурдоналари билан бойитди. «Қобуснома» ни ҳам илк бор у ўзбек тилига ўгирган. У XIX аср Хева хонлиги тарихига оид бебаҳо асарлар яратган муаррих олим ва жамият ҳаётида муҳим аҳамиятга эга бўлган давлат ва жамоат арбоби ҳамдир.

Огаҳий шеърият ва бадий таржима соҳасидаги ажойиб асарлари билан бир қаторда Ўрта Осиё тарихига доир катта маҳорат билан ёзилган «Фирдавсулқбол» (Мунис Хоразмий бошлаган), «Риёзуд-давла» («Бахт-содат боғлари»), «Зубдатут-таворих» («Тарихлар қаймоғи»), «Жомеул-воқеоти султоний» («Султон воқеаларининг йиғиндиси»), «Гулшани давлат», «Шоҳиди иқбол» каби тарихий асарлар муаллифи ҳамдир.

Зотиржон
 Холмухаммад
 тили
 تارة تيرجونه
 (1858—1909)

БУЮК СИЙМОЛАР

Менинг мактаб аро бўлур
 муродим,
 Хатимдек чиқса имлою
 саводим.

Кўлига илк мартаба қалам тутган Фурқат ўз олдига маърифатли бўлишни мақсад қилиб қўйган эди. Ва ана шу нияти йўлида тинимсиз меҳнат қилди. Унинг маърифатпарвар шоир бўлиб етишишида отаси Мулло Холмухаммаднинг роли катта бўлган. Асли майда савдо билан шуғулланган бу кишининг адабиётга бўлган қизиқиши катта эди.

Фурқат 8 ёшларида Фариддин Атторнинг «Мантиқ-ут-тайр» асарини севиб муталаа қилган. Навоий, Ҳофиз, Бедил, Фузулий асарларини ўқиган, ёшлигидан шеърлар ёза бошлаган. Мактабни тугатгач, Ашур Муҳаммад Қори исмли мактабдордан сабоқ олган. Сўнг унинг мактабида халфалик қилган. Мулла Қамбар Алидан хаттотлик санъатини ўрганган, 1870 йил Жомеъ мударриси Подшоҳўжадан араб тили бўйича таълим олган. 1873-76 йилларда мадрасада ишлаган.

1880 йил Фурқат учун сермаҳсул бўлди. Бутун вақтини ижодга бағишлади. Шу даврда кўплаб лирик газаллар, «Ҳаммоми хаёл» шеърий рисоласини ёзди, форс тилидан «Чор дарвеш», «Нух манзар» асарларини ўзбекчалаштирди, лирик асарларини тўплаб девон тузди.

Фурқат 1889 йил июнда Тошкентга келади. Шу ерда Фарқат тахаллуси билан ҳам асарлар ёзиб шуҳрат қозонди. Шу даврда Фурқатнинг ижоди янада гуллаб яшнади. Илмнинг куч-қудратини ҳис қилган шоир «Илм хосияти» маснавийсида халқига қарата:

Кўнгулларнинг сурури — илмдан-дур,

Кўрар кўзларнинг нури — илмдан-дур! — дея айтади.

Ҳукмрон синфлар, реакцион руҳонийларнинг тазйиқи натижасида Фурқат 1891 йилнинг майида Тошкентни тарк этади. Самарқанд, Бухоро орқали чет элга чиқиб кетади. Греция, Туркия, Болгария, Арабистонда бўлади. 1893 йили Кашмирдан Тибет ўлкасига ўтиб, Хўтан орқали Еркентга келади. Ва шу ерда оила қуриб умрининг охиригача яшаб қолади. Тақдир тақозоси билан Ватанидан айри тушган Фурқат уни қўмсаб, унга қайтиш орзуси билан яшади.

У шимининг кенг чўнтакларидан сарғишранг резина қўлқопни олиб, қўлларига кийди. Сўнг, хиёл эринчоқлик билан энгашиб оёқлари остида турган тўртта — айнан битта қолипда ясалган — оқишранг челақлардаги балиқларни ушлаб анчагина катта шиша сувдонга ташлай бошлади. Балиқлар унинг қўлидан халос бўлган заҳотиёқ, худди овчининг тўридан қочиб қутулгандай шоша-пиша ўзини шиша сувдон тубига урар, сўнг бурчакка бориб, пусиб оларди. У бунга бир муддат синовчан нигоҳ билан тикилиб турардида, кейин навбатдаги балиқни тутиш учун челақка томон энгашарди.

У челақлардаги барча балиқларни тутиб шиша сувдонга ташлаб бўлгач, дераза қаршисида турган жигарранг стол тортмасидан ҳақиқдай кип-қизил алвон матодан тикилган ғилофни олиб шиша сувдон устига ёлди. Кейин қўлларига чиппа ёпишган резина қўлқопни ечиб бурчакка улоқтирди-да судралиб қадам ташлаганча хонадан чиқди.

Шиша сувдоннинг бурчак-бурчагида пусиб олганча атрофларига олазарак қараб турган балиқлар саккизта эди. Улар бир неча кун муқаддам, турли сув ҳавзаларидан — қорамтир тусли, жуссаси ихчам Илонбалиқлар дарёдан, сув остидаги сумалақдай лойдан еб катта бўлгандан бироз танбалроқ, бўйчан Наҳанглар — ариқдан, калтабўйли бақалоқ Зоғорабалиқлар ҳамда тани мармардай тобланадиган Тангабалиқлар кўлмак ва бадхўй ҳовуздан атай тажриба учун тутиб келтирилган эди.

Суви ажабтовур тиниқ ва тоза, айниқса сиртига ёпилган алвон ғилофнинг шафақи уриб турга-

бери бадхўй ҳовузда яшагандан тан аъзолари шунга кўникиб қолган эди. Шиша сувдоннинг тиниқ суви эса заиф табиатларига мос тушмай лоҳас аҳволга солиб қўйганди. Шундан улар қийналиб, оғир-оғир нафас олганча ҳолсизланиб турарди. Аммо сувнинг узлуксиз алмаштирилиб турилиши айниқса, шиша сувдон сиртига ёпилган алвон матодан ёғилаётган кўнгилочар ранг таъсирида улар тез орада ўзларини ўнглаб олди ва илк марта қадам босаётган гўдақдай довдираб иштиёқ билан суза бошлади.

Илонбалиқлар ҳамон ўша жойда қилт этмай қотиб турар эди. Кўп ўтмай ҳамроҳига қараганда бўйи пича узунроқ Илонбалиқ тоқатсизланиб гоҳ юқорига, гоҳ паства томон суза бошлади, сўнг жуфтнинг ойқулоғига лабини теккизиб нимадир деб «пичирлади». Ҳамроҳи унга жавобан «маъкул», дегандай тавозе билан бош силккач, у қанотларини эпчил-эпчил ҳаракатлантириб сув тубига шўнғиди. У сув тубида силлиқ тошлардан ясалган инларнинг бирига яқин келиб секин ичкарига мўралади: ин ичида жуфтидан ажралган Зоғорабалиқ пусиб ётарди. Уни ўзидан аввал инга кириб олгани ётмади шекилли Илонбалиқнинг вазоҳати бузилди, сувни шалолатиб инга бостириб кирди-да, думини силкитганча Зоғорабалиқни савалай бошлади. Рақибга жавобан ҳамла қилиш тугул ўзини ҳимоя қилишга ҳам қурби етмайдиган шўрлик Зоғорабалиқ дағ-дағ қалтираганча бурчакка қапишиб олди. Илонбалиқ бошда Зоғорабалиқни индан қувиб чиқариб, сўнг уни ўзи эгаллаб олмоқчи эди. Бироқ, Зоғорабалиқнинг индамай ўзини тутиб бериши

маълум эди: беозор Танга ва Зоғорабалиқлар ҳеч қандай жангу олишувсиз бўйин эгаркан. Фақат Наҳанглар ҳақида бундай деб бўлмайди. Афтидан, Наҳанглар Илонбалиқларни писанд қилмаётганга ўхшарди. Улар орқа-олдиларига қарамай суви чайпатиб, истаган бурчакка тап тормай бош сукарди. Ҳатто бир сафар уларнинг бири бояги Илонбалиқ ётган инга дабдурустдан бостириб кирди ва шапалоқдай дигли думини унинг лаби остида, бир зум пўписа қилаётгандай ўйнатиб турди-да, сўнгра пишқириб сув пураканча ташқарига чиқиб кетди. Илонбалиқ қутилмаган бу таҳдиддан нима қиларини билмай қолди, Наҳангнинг дигли думи ялаб ўтган остки лаби жизиллаб оғриқ берарди. У Наҳангнинг ўзиникига қараганда анча катта жуссасию сузгич қанотларини кўз ўнгидан қайта ўтказаркан ўзини кучсиздай сезди, рақибининг ортидан боришга журъат этмади. Умри бино бўлиб, бирор балиқ зоти унга бундай ошқора зўравонлик қилмаган эди. Дарёда яшаган пайтда у ўзини ҳаммадан кучли санар ва шунга муносиб ҳам эди. Тез сузишда, душманга қутилмаганда зарба бериб танг аҳволда қолдиришга унга бирон жонзот бас келолмаган. Айни чоғда эса, бурун бундай ҳолатга тушмаганданми, Наҳангнинг оддий пўписидан шу қадар қўрқиб кетгандики, узоқ вақт индан чиқолмай қолди.

Танга ва Зоғорабалиқларнинг ҳолати яна ўзгарди. Бошда шиша сувдон ўзлари туғилиб ўсган бадхўй ҳовуздан авло кўринган ва бундан улар мамнун ҳам эди. Лекин бу мамнунлик узоққа чўзилмади, Илонбалиқларнинг очиқ-ойдин хўрла-

АЛВОН МАТО ОСТИДАГИ ҲАЁТ

(Ҳикоя)

нидан шоҳона тус олган шиша сувдон тезда балиқларга ёқиб қолди. Улар бояги қўрқувни ҳам унутиб, қанотларини чаққон-чаққон тебратганча у ёқдан бу ёққа сузишга тушди. Ростдан, ҳаммаси қутилмаган ва улар умри бино бўлиб кўрмаган мафтункор оламга кириб қолган эди. Бунинг устига ҳеч қандай хавф-хатарнинг шарпаси сезилмас, қанча қувониб сузса арзир эди бу шиша сувдон. Фақат, аллақачон бу янги маконларини икки-уч марта айланиб чиқишга улгурган ва тўрт томони шиша девор билан тўсилган қафас эканини пайқаган Илонбалиқлар бундай бахтдан йироқда эди. Шу туфайли улар сузишни ҳам бас қилиб, мотам тутаётгандай, ўртада қимир этмай турарди.

Илонбалиқлар суви ўзанига сигмай пишқириб оқадиган дарёда туғилиб ўсган ва сузишни, қандай қилиб хўрак излаб топиш ва овчига чап бериб, рақибни доғда қолдириш ҳадисларини ўша ерда ўрганган эди. Энг муҳими, туғилганларидан бери дарё оқимига қўшилиб суза-суза балиқларнинг азалий орузси саналмиш ҳад-худуди йўқ мовий денгизга чиқиш арафасида эди. Аммо, қайси кун фалокат босдию омад улардан юз ўғирди — турга илиниб қолди. Шундан буён тутқуликда. Ҳамма нарсадан бир йўла махрум бўлиб қолгандай, ўта аламзада қиёфага кирган, сузишни ҳам истамай бир ўринда қимир этмай турарди. Бир томондан, катта оқимда яшагандан бўлса керак, Илонбалиқларнинг димоғи анча баланд, учча-мунча нарсани писанд қилмасди. Айни чоғда ҳам уларнинг бу кириб йўқолмаган, аҳвол ниҳоятда танг бўлишига қарамай, улар суви чайпатганча керилиб сузаётган Наҳангларга ва умри бадхўй ҳовузда кечганидан бундай дабдабали маконни кўриб, худди шох саройига тушиб қолган гадодай ақлу-хушини йўқотиб, сузиш-сузмасликни билмай турган Танга ва Зоғорабалиқларга «биз бари бир сенлардан устунмиз, чурвақалар...» дегандай беписанд қараб турарди.

Аслида Танга ва Зоғорабалиқлар сузиш-сузмасликни билмай бурчакда қисиниб туришига бошқа сабаб ҳам бор эди: улар узоқ вақтдан

унга ёқиб қолди ва энди у рақибини масхараомуз савалашга тушди: шапалоқдай думини бир муддат рақибининг боши устида ваҳима билан ўйнатиб турар, Зоғорабалиқ эса даммини ичига ютганча зарба тушишини кутар, шунда Илонбалиқ думи билан унинг елкасига ёки бўйнига енгил шап-патилаб қўярди.

Илонбалиқнинг бу эрмаги анчага чўзилди. Ахийри Зоғорабалиқнинг жони халқумига келди, қандай бўлмасин индан қочиб чиқиш учун ўзини у ёқдан бу ёққа ура бошлади. Илонбалиқ иннинг оғзига кўндаланг туриб олганидан ташқарига қочиб чиқишнинг ҳеч иложи йўқ эди. Ниҳоят, Зоғорабалиқ пайт пойлаб иннинг оғзи томон отилди-да, Илонбалиқнинг устидан ошиб ўтиб, қутулди. Илонбалиқ роса хуморидан чиққан эди, шу туфайли Зоғорабалиқнинг ортидан таъқиб этмади. Бунинг ўрнига инни диққат билан кўздан кечирди, икки-уч марта айланиб чиқди. Ин унинг ёлғиз ўзига жуда мос келар, агар ҳамроҳи билан яшаса торлик қилиб, қисиниб қолиши мумкин эди. Шундан кўнгли тўлмагандай шошиб ташқарига сузиб чиқди-да, ўнг томонидаги бошқа бир иннинг ичига кириб кетди.

Орадан бироз ўтганидан сўнг бояги масхарааланган Зоғорабалиқ жуфтни эргаштириб ин оғзига келди ва эҳтиёткорлик билан ичкарига бош суқди: инда Илонбалиқ, худди кўз-кўз қилаётгандай сузгич қанотларини мароқ билан тебратиб турарди. Буни кўриб Зоғорабалиқнинг бу ёққа етаклаб келган жасорати қаёққадир йўқолди, ичкарига киришга боғинолмади, бўшашибгина ҳамроҳини эргаштириб яна изига қайтди.

Тош инлар жами тўртта экан. Илонбалиқлардан кейин қолган икки инни Наҳанглар эгаллади ва табиийки, Танга ва Зоғорабалиқлар инсиз қолди.

Қисқа фурсатда рўй бериб ўтган ин танлаш воқеасидан кейин Илонбалиқларнинг юрагида бу янги маконга танҳо ҳукмронлик қилиш ҳисси уйғонганди — чамаси улар, бир пайтлар дарёда эмин-эркин яшаганларинию, мовий денгизга чиқиш орузси борлигини унутиб, бу тутқун ҳаётга кўникиб қолганди. Илонбалиқларга яна бир нарса

ши ва индан бенасиб қолгандан кейин улар эски маконларини кўмсаб қолгандай аввалги иштиёқ билан сузишни бас қилиб бурчакларга қисиниб-қимтиниб кун кўриб келарди. Бунинг устига, улар доимо «Илонбалиқлар ҳамла қилиб қолмасмикан?!» деган хавотир ичида турарди. Ҳовузда яшаган пайтларда уларни унчалик бахтсиз, нотавон деб бўлмасди. Тўғри, баъзан ҳовузнинг суви шу қадар камайиб қоларди-ки, улар багрларини ерга теккизиб сузишга мажбур бўларди. Шу кўлмак туфайли уларнинг жуссаси каттармади, тани заиф тортиб нимжон жонзотга айланди. Аммо буларга қарамай алоҳида ҳавас билан эслаш мумкин бўлган лаҳзалар ҳам йўқ эмасди. Ўтган йили баҳорнинг ўрталарида ҳовузнинг суви ниҳоятда камайиб, уларнинг елкалари ташқарига чиқиб қолганди. Улар таҳликали кунларни бошларидан кечираётган эди. Шунда, қутилмаганда мўъжиза юз берганди, осмоннинг юзи қора торгандида чақин чақиб, момақалдироқ гумбурлаганди ва ёмғир шундай қўйиб бергандики, кўз очиб юмгунча ҳовуз сув билан лиммо-лим тўлганди. Улар бу эҳсондан қувончлари ичига сигмай, қанотлари толиққанча хўп сузганди. Ушанда улар сув юзида ҳарир елкали қайиқчалардай тебраниб турган олма гулларини кейинроқ сезиб қолганди ва олма гулларини лаблари билан беозоргина тишлаб сув остига олиб тушиб, сўнг қўйиб юборган эди. Олма гуллари худди жонлангандай қалқий-қалқий юқорига кўтарилла бошлаганда, пилдираб сузганча унинг ортидан югурган эди. Бу ўйинни улар ҳамон завқ билан эсларди. Шиша сувдонда ҳаёт кечириб ҳар томонлама енгил ва яхши эканини уларнинг ўзи ҳам билар, аммо бундай ҳаётдан аллақачон безиган эди. Зоғорани индан қувиб чиқаргандан кейин, Илонбалиқларнинг зўравонлиги баттар ошди, Наҳангнинг аламини ҳам улардан олди. Ушанда қонини қайнатган газаб Илонбалиққа бари бир тинчлик бермади, у ўқдай отилиб индан чиқди ва кўзи бурчакда жам бўлиб турган Зоғора ва Тангабалиқларга тушди. У ҳеч иккиланмай уларнинг даврасига шитоб билан ёриб кирди-да, думи ва қанотларини қаҳр билан шундай чаққон ҳаракатлантирдикки,

Ўзингизда катта таассурот қолдирган 5 та сара асарни санаб ўтсангиз.

1. Чўлпон. «Кеча ва кундуз» (роман).
2. Хуан Рульфо. «Педро Парамо» (қисса).
3. Хулио Кортасар. Ҳикоялар.
4. Томас Вульф. «Ўйга қайтишга йўл йўқ» (роман).
5. Назар Эшонқулов. Ҳикоялар.

юз, баданларига тинимсиз ёғилаётган зарбадан Танга ва Зоғорабалиқлар юраклари қинидан чиқиб кетгандай тўрт тарафга тумтарақай қочиб қолди. Илонбалиқ қочишга улгурмаган Тангабалиқларнинг бирини елкасидан тишларини богириб тишлаб олди ва у ёқдан бу ёққа силқий бошлади. Шўрлик Тангабалиқ, худди бургут чангалига тушган мушук боласидай, ўзини у ёқдан бу ёққа ташлаб кутулишга уринарди. Илонбалиқ хуморидан чиққанча уни шу алфозда қийноққа солиб турди, сўнг нарига итқитиб юборгач, у буралиб-буралиб сузганча бурчақда пусиб олган ҳамроҳлари томон кетди. Илонбалиқ эса «кўриб қўй!» дегандай керилиб сузиб Наҳанглар қаршисидан ўтди-да, инга кирди. Шу воқеадан кейин Илонбалиқлар ҳеч нимадан тап тортмай қўйди, зерикканда ёки бирон нарсадан аламлари ошганда, Танга ва Зоғоралар албатта уларнинг шафқатсиз ҳамласига дучор бўларди.

Илонбалиқлар фақат Танга ва Зоғорабалиқларни ўзларига бўйсундириш билан чекланиб, сувдонга яқка ҳукмдор бўлаолмасди. Чунки пинак бузмай сузиб юрган Наҳанглар ҳам шубҳасиз шунга даъвогар эди. Аини пайтда бу ҳолни иккала рақиб томон ҳам билар, улар сиртдан ўзларини лоқайд, бепарво тутса ҳам, зимдан тинимсиз бир-бирларини кузатарди. Қисқаси, яқин орада юз бериши муқаррар бўлган аёвсиз жанг сувдонга биринчи марта хўрак тушганда бошланди.

Юқоридаги тешиқдан кутилмаганда тушган иккита, анчагина гўштдор чувалчангини биринчи бўлиб Илонбалиқлар сезди ва улар оғизларини катта-катта очганча юқорига томон интилди. Уларнинг ортидан бироз эричқоқлик билан имиллаб сузганча Наҳанглар йўлга тушди. Зоғора ва Тангабалиқлар ярим йўлгача сузиб келди, кейин яқин боришга қўрқди чоғи, илинж билан тикилганча тўхтаб қолди.

Аини вақтида етиб келган Илонбалиқлар хўракни оғизлари билан олиб олиб, яна шитоб билан сув остига шўнғиди. Бундай очкўзлик ва нописандлик шубҳасиз Наҳангларнинг газабини келтирди ва улар шу заҳотиёқ Илонбалиқларни қулашга тушди. Илонбалиқлар хўрак учун фақат Наҳанглар талашини мумкинлигини олдиндан билар ва бундай фурсатда нафақат галаба қозониш, балки эски алам учун ҳам ўч олиш ниятида эди. Улар вазоҳат билан сузиб келаётган Наҳанглар яқинлашиб қолганда хўракни ташлаб юборди-да, қанотларини кескир қиличдай тик туганча рақибларининг йўлини тўсиб қикди. Наҳанглар ўша биринчи тўқнашувдаги галабадан ҳамон руҳланиб юрар ва аини чоғда Илонбалиқларнинг бундай ошқора дадиллик кўрсатишини кутмаганди. Шундан улар саросимага тушиб

қолди ва ҳатто шаштлари сусайиб ортга чекинмоқчи ҳам бўлди. Бироқ чекинишни вақти ўтганди, Илонбалиқлар уларнинг шундоққина бошлари устида думларини ўйнатиб турарди. Энди фақат жанг қилишдан бошқа йўл қолмаган эди. Бунинг устига рақибга зарба беришдан кўра, ўзларини ҳимоя қилиш зарур эди. Бунинг пайқаган Наҳанглар шу заҳоти бир-бирларига суянгандай ёнма-ён туриб олди ва думларини чаққон ва моҳирона ҳаракатлантирганча Илонбалиқларнинг зарбасини ўз танларига шикаст етказмай қайтариб ташлай бошлади. Илонбалиқлар ҳамлалари рақибга заррача ҳам зиён-заҳмат етмай пучга чиқаётгандан баттар қаҳри ошар, думларини гажак қилиб олганча гоҳ пастлаб, гоҳ юқорилаб сузганча Наҳангларнинг атрофини айланар эди. Наҳанглар гўё битта танага айлангандай жипсисиб туриб олиб, Илонбалиқларнинг зигирдек ҳаракатини ҳам кўздан қочирмай ҳушёр тортиб турарди.

Илонбалиқлар пайт пойлаб узоқ сузишди, бироқ нафи бўлмади. Бундан кейин ҳам агар Наҳанглар ўринларидан қимир этмаса барча савийи-ҳаракатлари зое кетишини, бундай вазиятда фақат жангнинг ҳийла усулини ишлатиш билангина, рақибни мағлуб этиш мумкинлигини пайқади улар. Бу ҳийлакор деб аталадиган жанг усули уларга яқин таниш эди, дарёда яшаган кезларда бу усулни бир неча марта қўллаб рақибни танг ахволга қолдирганди.

Илонбалиқлар Наҳангларни таъқиб этишни бас қилди ва худди рақибга тан бергандай шаштларидан тушиб, бўшашибгина иккаласи сувдоннинг икки томонига қараб сузиб кетди. Наҳанглар улар нега бундай қилганига тушунолмади ортларидан ҳайрон термулиб қолди. Балки ҳадемай улар яна пайдо бўлиб қолишини кутгандай анча пайт ўринларидан қўзғалмай турди. Кейин, улардан дарак бўлавермагач, ҳушёрликни ҳам унутиб шоша-пиша сув тубига чўккан хўрак томон отилди. Илонбалиқларга айнан мана шундай ҳолат — Наҳанглар бир-бирдан ажралиб, ҳимоя қалқонининг бузилиши керак эди. Икки бурчақда жосуслардай шунини пойлаб турган Илонбалиқлар қайта жангга ҳозирланди. Бу галги жанг тақдирини қанчалик тез сузиш, ён сузгич қанотларини тик тутта билиш ҳал этарди. Илонбалиқлар қўққисдан ўқдай отилиб бориб ён сузгич қанотлари билан рақибга зарба бериб ўтишни мўлжаллаган эди.

Наҳанглар иштаҳа билан энди хўракка лаб ураётган эди. Шу чоғ шундоққина ёнларидан нимадир визиллаб ўтиб кетди, улар танларидан пайдо бўлган оғриқдан тўлғаниб тушиб, типирчилаб қолди: Илонбалиқларнинг кескир қанотлари уларнинг бирининг елкасига, иккинчисининг ўнг кўзига оғир шикаст етказган эди. Энг даҳшатлиси, улар кутилмаган ҳамладан ўзларини йўқотиб қўйиб, у ёқдан бу ёққа бемақсад суза бошлаганди. Икки четда Наҳангларнинг бундай саросимага тушиб қолганини кузатиб турган Илонбалиқлар, фурсатни бой бермаслик учун, яна мовий денгиз узра ўлжа томон олиб бораётган қароқчи кемаси мисол олдинга ташланди. Наҳанглар ҳали ҳам ўзларини ўнглаб ололмаган, фақат юқоридаги тешиқдан тушаётган бир тутам нурни кўзлари илғаб, шу томонга апил-тапил сузиб бораётганди. Аммо, нурга етиб бориш насиб этмади — чамаси сувдоннинг ўртасига етиб қолганда, йўлларини кесиб Илонбалиқлар ўтиб кетди ва улар кучли зарбанинг таъсирида бирдан ўзларини ортга ташлади-да, яна типирчилаб қолди. Бу галги ҳамладан ўнг кўзи шикастланган Наҳанг бутунлай ҳеч нарсани кўрмайдиган бўлиб қолганда — унинг иккала кўзи ҳам жароҳатланганди. Унинг ҳамроҳини эса бадани қонталаш бўлиб шилиниб кетган ва у қаттиқ қўрқувга тушганидан қаёққа қочишни билмай ўзини у ёқдан бу ёққа урарди.

Илонбалиқлар рақиблари қолдан тойиб мағлуб бўлиш арафасида турганини сезиб, қанотларини кериб сузганча уларнинг боши устига сузиб келди. Энди ҳамла қилишга ҳам ҳожат қолмаганди: кўздан жароҳат олган Наҳанг сув тубида ҳолсиз ғимирлаб юрар, ҳамроҳи эса бурчақда тўлланиб турган Танга ва Зоғорабалиқларнинг орасига кириб беркиниб олганди.

Илонбалиқлар бошқа уларга тегмади, руҳан голибона қиёфада виқор билан сузганча хўрак томон кетди. Сувдонга иккинчи марта хўрак тушганда, Илонбалиқлардан ўзга бирон балиқ зоти ўрнидан қимир этмади. Наҳанглар бурчақдан алам билан қараб қолди.

Илонбалиқлар хўракка оғиз уришдан аввал, худди қандай тановул қилишни мулоҳаза этаётгандай, унинг атрофида бир муддат айланиб тур-

дида, сўнг кутилмаганда, чувалчангининг биттасини лаблари билан Наҳанглар томон суриб юборди. Наҳанглар, аллақачон хўракдан умид узиб қўйганди. Шунданми, кутилмаган «иноят»ни кўриб шошиб қолди, хўракка ташланиш-ташланмасликни билмай гоҳ олдинга, гоҳ орқага суза бошлади. Йўқ, тўғрироғи ишонмади, ҳақиқатан хўрак ўзларига аталганлигига. Рақибларнинг навбатдаги найранги, деб ўйлаётгандай, улар хўрак то сув тубига чўкиб бўлгунча шошилмади. Кейин Илонбалиқлар ҳеч нарсага эътибор бермай ўз улушлари билан овора бўлиб турганини кўриб, шунда ҳам ишонқирамай хўракка лаб урди.

Кўзларини жовдиратганча кисиниб-қимтиниб турган Танга ва Зоғорабалиқларга ўтган сафаргидай яна хўрак тегмади, Наҳанглар ўзларининг улушларини ўша заҳотиёқ ютиб юборганди. Танга ва Зоғорабалиқлар ич-этларини таталаётган очликка азбаройи чидаёлмай, чўзиқ товуш чиқариб инграганча тош инлар ёнидаги кўканиннинг қаттиқ поясини гажий бошлади. Уларга на Илонбалиқлар, на Наҳанглар эътибор берди.

Наҳангларнинг оғир мағлубияти билан тугаган, Танга ва Зоғорабалиқларни буткул итоаткор қўйга солиб қўйган ва ниҳоят, балиқлар ўртасидаги мавқеини узил-кесил ҳал этган ўша жангдан кейин сувдонда бироз бўлсада ҳарқалай тинч, лекин пиллаподай бир-бирдан кескин фарқ қиладиган табақали ҳаёт бошланди. Илонбалиқлар сувдоннинг энг юқори қаватида — хўрак ва нур тушадиган туйнук остидан макон қурди ва бу ерга бошқа балиқларни яқин йўлатмай қўйди. Улардан пича пастда Наҳанглар жойлашди ва чоҳнинг тубидай қоронғи ҳамда балиқларнинг ахлати тўлланиб қолганидан бадхўй ҳиданқий бошлаган сувдон туби ўз-ўзидан Танга ва Зоғорабалиқларга насиб этди.

Илонбалиқлар макон қурган жой беҳиштдай барча балиқларнинг кўзини ўйнатар эди: туйнукдан ичкарига тушадиган хўрак ва вақти-вақти билан қуйиладиган кўз ёшидай тиниқ сувга биринчи бўлиб Илонбалиқларнинг нафаси тегарди. Энг асосийси, туйнукдан ёғиладиган, худди баҳорнинг илк чечагидай кўнглини тўлқинлантириб юборадиган, бир тарам нур эди. Бу шунчалар жилвакор эдики, гўё ташқи оламдаги бор гўзаллик ва мўъжизани ўзи билан етаклаб сувдон ичига олиб қираётгандай минг бир тусда товланар, унинг жимирлаб, майин-майин эврилиши балиқларнинг ақлу ҳушини ўғирлаб қўярди. Аммо, бу шаффоф зиёга чулғаниш, унинг илиқ тафтига бадани тоблаб сархуш бўлиш бахти фақат Илонбалиқларга насиб этган эди. Улар уззу кун қанотларини ёйиб нур остида ётар, жуссалари тўсиб турганидан, нур фақат шу ерда жамланиб, нарига ўтмас эди.

Нур бари бир нур эди, унинг борлигини, бир қўрган кўзлар қайта кўриш учун соғинишини ҳеч нарса — на силлани қуритадиган очлик, на оёқ ости қиладиган хўрлик йўққа чиқараоларди, нур, гўё ғойибий ҳидоят эди. Танга ва Зоғорабалиқларнинг сирти шохона либосга бурқалган бу сувдонга келиб топган ягона овуноғи ҳам мана шу бир тарам нур эди. Улар нурга томон алоҳида бир иштиёқ билан интилар, шу интилишнинг ўзидаёқ ичлари ёруғ сурурга тўлиб-тошгандай ҳамма нарсани унутиб, танлари айраб кетарди. Кўпинча, улар пилдираб сузганча нурга етай-етай деб қолганда, тўсатдан бошлари устида, худди қора булутдай Илонбалиқлар пайдо бўларди-да, нур мавжланаётган сувни чайқатиб, уларни ортга ҳайдаб юборарди. Лекин бу таъқиб ҳамлар уларнинг нурга бўлган меҳрини сўндирма олмас, гўёки, нур уларнинг ҳаёт таянчига айланганди.

Наҳанглар ҳам нурдан бебаҳра эди. Уша омонсиз олишувдан кейин улар ҳам мутеликка маҳкум этилган, шундоқ бошлари устида жилваланиб турган нурга яқин йўлашга жазм этолмас эди. Фақат улар ўч олиш мақсадида зимдан пайт пойлаб юрарди. Бу ўч олиш нияти дақиқа сайин зўрайиб борарди. Ахийри у йиринглаб кетган ярадай пишиб ёрилди, шунда ҳам наҳанглар очик ҳамла қилишга журъат этмади, балки Наҳанг деган номга тўғри келмаса ҳамки, ахлат ичида ғимирлаб юрган Танга ва Зоғорабалиқлар билан пинҳона сирлашиб, иш тута бошлади. Ўзларига тегадиган хўракнинг бир бўлагини уларга бериб, охийри Илонбалиқларга қарши махфий Иттифоқ тузишга муваффақ ҳам бўлди. Шундан кейин Наҳангларнинг дадиллиги яна кучайди, худди бурунгидай ҳеч нарсани писанд қилмай қўйди. Вир сафар, улар, гўё бир-бирларини қуваган бўлиб, Илонбалиқларнинг маконига кириб бориб, сўнг қайтиб чиқди. Аслида улар ишонган махфий Иттифоқ унча ҳам мустаҳкам

эмас эди. Фақат хўрак илинжида бунга бош қўшган Танга ва Зоғорабалиқлар учун Илонбалиқларнинг ҳатто узокдан қилган пўписасининг ўзи кифоя эди, шу захотийёқ улар ҳар қандай Иттифоқдан воз кечиб, бурчакка қапишиб олиши тайин эди.

Дарвоқе, бу махфий Иттифоқнинг умри узокқа чўзилмади. Кейинги пайтда, Наҳангнинг тез-тез сув остига шўнгиши ҳамда Танга ва Зоғорабалиқлар билан лабларини лабларига теккизиб сирлашишдан хавотирга тушган Илонбалиқлар ҳушёр тортиб қолганди.

Туйнукдан тушиб турган нур қирқилиб сувдон қоронги тусга кирган эди. Илонбалиқлар одатдагидай юқоридаги маконларини тарк этиб тош инда мизғийтган эди. Шунда, Зоғорабалиқлардан бири инлар атрофида хўрак излаб ивирсиб юриб ноҳосдан думи Илонбалиқнинг баданига тегиб кетди. Илонбалиқ ва жоҳати бузилиб индан чиқиб келди ва қочиб қолган Зоғорабалиқнинг изига тушди. Иккинчи Илонбалиқ ҳам, худди келишиб олингандай индан чиқди ва улар биргалашиб Танга ва Зоғорабалиқларни қувлашга тушди. Балиқларнинг жонсарак ва бетартиб қочиб қувлашидан сувдонда тўс-тўполон авж олди. Танга ва Зоғорабалиқлар чираниб, зўр берганча тутқич бермасликка уринар, Илонбалиқлар эса, атай шунга йўл қўйиб бераётгандай, тинимсиз таъкиб этиб, ҳар вақт уларнинг боши устида ҳамлага шай турса ҳамки, негандир бунга шошилмас эди. Фақат, Танга ва Зоғорабалиқлар тинка-мадори қуриб, қанотларини қимирлата олмай қолганда, Илонбалиқлар уларнинг устига қутуриб ташланди ва кўз очиб юмгунча беозор рақибларининг иккитасининг ён қанотини синдириб ташлаб, сўнг хотиржам торганча инларига томон сузиб кетди. Наҳанглар сал нарида думларини оҳиста тебратиб мувозанат сақлаганча ахлатга қоришиб ётган ўз Иттифоқчиларига ачинган куйи термулиб турарди.

Шу воқеадан кейин Наҳанглар ўзларидан кўрқибми, Танга ва Зоғорабалиқларга яқин келмай қўйди. Бироқ ҳали ҳам хўракнинг бир қисмини бериб туришни қанда қилмас эди. Хўракнинг бундай тақсимланишини ўзларича тўғри, деб топган Илонбалиқлар буни ҳушёрлик билан назорат қилиб борадиган бўлди.

Сувдонда осойишта ҳаёт бошланди. Туйнукдан кунда уч-тўрт марта тушадиган хўрак, оз бўлса-да сув тубидаги Танга ва Зоғорабалиқларга етиб борар, энди аввалгидай онда-сонда рўй берадиган ва асорати анча пайт сақланиб қоладиган тўс-тўполонлар бутунлай барҳам топган эди. Ҳар бир балиқ зоти насибасида борига қаноат қилиб, сувдондаги ҳаётга тобора кўникиб борарди.

...Орадан бир ойдан кўпроқ вақт ўтди. Сувдонда ҳеч қандай ўзгариш юз бермади, ҳамон ўша эски ҳаёт давом этар, сувнинг энг юқори қаватида Илонбалиқлар, пича пастда Наҳанглар ва тубанда Танга ва Зоғорабалиқлар макон қуриб, кун кечириб келарди.

Шундай кунларнинг бирида уй хўжайини сувдоннинг сиртига ёпилган алвон ғилофни юлқиб олди. Чор тарафдан ёпирилиб урилган нурдан кўзи қамашган балиқлар қаттиқ саросимага тушиб, у ёқдан-бу ёққа шитоб билан суза бошладилар. Аммо, кишини хайратга соладиган нарсаси шунда эдики, балиқлар табақали ҳаётда яшашга шунчалар кўникиб кетгандики, айни чоғдаги кўрқув қанчалик кучли бўлмасин, барибир ўша маконларини тарк этмас эди.

Уй хўжайини оламини унутиб балиқларга тикиларкан, кўзларига ишонмаётгандай шиша сувдон атрофини айлана туриб қарар, баъзан эса, бундай табақали ҳолатда туриши, эҳтимол тасодифдир, деб ўйлабми сувдонни қимирлатиб ҳам кўярди. Шундан кейин ҳам балиқлар жойларидан қимирламагач, у энгил нафас олиб қаддини ростлади. Сўнгра, муҳим ишга қўл ураётгандай юзи жиддий тортиди, кўйлагининг энгларини ҳафсала билан шимарди, хонанинг эшигини кенг очиб қўйиб, яна шиша сувдон қаршисига келди.

Четдан кузатиб турган киши уй хўжайинининг касалманд ва заиф афт-ангорини кўриб, уни сув тўла катта шиша сувдонни елкасида кўтарганча энгил қадам ташлаб хонадан чиқиб кетишига сира-сира ишонмаган бўлар эди. Аммо, ҳозир унинг руҳи жуда тетик, заиф вужудида қайноқ қон жўш уриб, мушаклари кучга тўлиб турар ва шу туйфайли нафақат мана бу шиша сувдонни кўтариш, балки ақл бовар қилмайдиган ишни қилишга қодир эди у. Бунга унинг ўзи ҳам ҳеч шубҳа қилмасди.

У шиша сувдоннинг икки бурчидан маҳкам ушлади ва бир уринишда уни осонгина елкасига қўйиб олиб, эшик томон юрди.

У лўкиллаб қадам ташлаганда шиша сувдоннинг суви тинимсиз чайқалиб у сиртидан бу сиртига урилар, балиқлар эса ўша табақали маконларида ҳалинчак учиб турарди...

НАФСГА АЛДАНГАН ОДАМ ХОР БЎЛАДИ

Яқин-яқингача «ишбилармон» деган сифатни салбий маънода ишлатиб келдик. Ишбилармонлик худбинликнинг, мешчанликнинг бир кўриниши эди назаримда. Нуқул ўзгалар манфаатини кўзлаш — яхшилик, ўз манфаатини ўйлаш — ёмон деб ҳисобланди ва шу тахлит инсонпарварлик тушунчаси сохталаштирилди. Зеро, ўзгалар ҳақида қайғуриш ўзи ҳақида қайғуришдан бошланади. Узини эплаган одам ўзгаларга ҳам наф келтира олмайди. Шу ҳақиқатни англамаслик жамиятимизнинг бошига тушиб турган бугунги таназзулнинг бош сабабларидан эканлиги энди-энди аёнлашмоқда. Турли соҳаларда ўз ишининг, ўз касбининг усталири тақчиллиги сезилиб қолганда яна халқимизнинг бой меросига мурожаат қилишга тўғри келмоқда — улар орасидан ишбилармон кишиларни топиш, уларнинг тажрибаларини ўртоқлашиш зарурати туғилмоқда. Шу ниятда махсус муҳбиримиз Х. НАБИЕВ Тошкент шаҳридаги Журжоний номли маҳаллада истикомат қилувчи 78 ёшли пиру-бадавлат мўйсафидларимиздан бири Абдумалик ота Эшмуҳамедов хонадонларида бўлди.

— Бир умр ошхонада ишлаган киши билан ҳам суҳбатлашаверасизми, ўғлим?

— Бўлмаса-чи, отахон! Бир соҳада 46 йил хизмат қилиб қўйибсиз-а! Бу айтишга осон. Озмунча тажриба орттирганмисиз шу орада! Биз ҳар қандай яхши тажрибани кўзимизга суртишимиз, уни ёшларга етказишимиз керак.

— 60-йилларнинг бошларида Тошкент доирлфунуни ошхонасидаги хизматларни тақдирлаш маъносида «Советская торговля» ойномасига ёзишган эди. Сиз қайси газетдансиз?

— Газет эмас, мен ҳам журналданман — ёшларнинг «Ёш куч» ойномасидан.

— Э, ҳа-а! «Ёшларники» дедингизми?

— Ҳа, ёшларга мўлжалланган. Ҳар ойда ярим миллиондан ортиқ нусхада тарқайди, ойномамиз.

— Яхши... Шунча нусхада чиқса, ёшлар тарбиясига қаратилган бўлса, негана унда ярим яланғоч қиз-йигитларнинг суратларини катта-катта қилиб босасизлар? Ахир ифратни асраш улўшарафдир. Ёшларни тарбиялашдек савобли, яхши мақсад олдинга қўйилган экан ҳар ким ўз ахлоқини тузатиши ҳам яхшилик. Буни унутмаслик керак.

— Тўғри, отахон, бундан кейин ундай хатоликка йўл қўймасликка ҳаракат қиламиз. Очиқчасига мулоҳаза билдирганингиз учун раҳмат.

— Очиқ-ойдин фикр айтмасликнинг жабрини тортиб турибмиз-ку, болам. Сиёсат нимани илгари сурса маъқуллашга одатлана-одатлана ўзимизнинг энг яхши маънавий бойликларимиздан ажралдик.

— Моддий бойликларимизни айтмайсизми!

— Моддий бойликлар — бошқа масала. Маънавий бузилишлар ундан даҳшатлироқ... Билимли, илмли одамлар хор бўлди. Имзо чекишни билмайдиганлар олим кишилардан устун қўйилди.

— Кечирасиз, сиз билим...

— Кўрқманг, «билимга нима алоқангиз бор?» демоқчисиз-да, айтаверинг. Йўқ, мен илмлиман деб даъво қилмайман. Лекин китоб мутолаа қилмаган куним йўқ. (Отахон хонтахта устига терилган китоб ва рўзномаларга ишора қилдилар.) Қуръон, пайғамбаримиз соллолоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадислари, тафсирилар... Навоий, Фузулий... газитлар... Буларни ўқиб, кузатиб бормаса бўлмайди...

— Араб алифбосини ёшлиқда ўрганган бўлсангиз керак!

— Уй-жойимиз Хадрадаги трамвайхона ўрнида бўлган — Шайхованд-тоҳур даҳасига қарашли биринчи ҳовузбоғ маҳалласи дейилар эди «Мош табиб» деб ном чиқарган Мўмин табибнинг авлодлариданмиз. Отам раҳматли дўкондор эдилар, табибчилик қилганлар. Саводхон киши эдилар. 12 ёшимда отадан етим қолганман. Отам ҳаётлик чоғларида қулоғимга ул-бул насиҳатлари кирган эканми, эски мактабга борганимда «Ҳафтияк»ни ўқишга унчалик қийналмаганман.

— Эски мактабда ҳам ўқиганмисиз!

— Кўкалдош мадрасасининг орқоғида эди мактабимиз. У ерда «Ҳафтияк»ни арабча, «Чор китоб»ни форсча, Сўфи Оллоёрни туркча, Навоийни ўзбекча ўқитар эди. Фузулий ўзлаштирилгач мадрасага ўтказилар эди талабалар.

— Мадрасада ҳам ўқиганмисиз!

— Йўқ, менга насиб қилмаган мадрасада ўқиш. Мадраса ўрнига янги мактабга кўчганмиз. Эсимда, 25-йили биз болаларни қатор қилиб сафга тизиб янги мактабга олиб ўтишган. Додҳо номидаги мактаб эди. Кейинроқ, мактабимиз Хўжа Аҳрор номи билан аталди. 26-йилнинг охири бўлса керак мактабга Свердлов номи берилди... Бир неча йил ўқигач, 33-йилнинг очарчилик кезларида қўшимизнинг маслаҳати ва кўмағида акам билан ошхонада ишлай бошладик. Очарчилик офатидан омон қолишнинг бундан бўлак чораси йўқ эди... Малака ошириш курсида ўқиб қайтгач вагон-ресторанда ишладим. 1941 йилнинг августида ҳарбийга жўнадим, уйга 1945 йилнинг декабрида қайтдим. Уша-ўша то 1972 йил кексалик нафақаси тайинлангунига қадар (кейин ҳам бир неча йил ишладим) ошхона соҳасида хизмат қилдим.

— Отахон, шунча йил мобайнида умумий овқатланиш соҳасидаги ишлар қай томонга ўзгарди, сизнингча!

— Бир сўз билан айтганда — ёмон ўзгарди.

Кенгроқ изоҳлашга уринсак, ошпазлик, ошхона хизмати ўзича анча мураккаб. Ким келса оқ халат кийиб олиб ишлаб барака топиб кетавермайди. Оқ халатга доғ-дуғ теккизмаслик учун бир дунё уддабурунлик, ишбилармонлик керак. Эплаган одам ризқ-рўз топади, эпламаган — топганидан айрилиб, бири икки бўлмайд судралиб юраверади. Биз ишлаб юрган кезлар, «Танглайига ёқса — манглайинга юқади» деган гап бўлар эди. Буни қандай тушунмоқ керак? Яъни, тайёрлаган таомингни еган одам «раҳмат» десин, ана шундагина топганинг сенга юқади, акс ҳолда...

— **Хўранданинг тасанносига сазовор бўлиш кўпроқ масаллиққа боғлиқ. Лекин масаллиқни аямай қозонга ташлайверган ошпазнинг ўзига нима қолади!**

— Ҳамма гап шунда. Кўпчилик ҳамкасбларимиз ҳам шундай ўйлайдилар. Аслида — аксинча: масаллиқни аямаган ошпаз ютади: хўрандаси кўпаяди, тайёрлаган овқати қолиб кетмайди, даромадига барака киради. Масалан, шўрвага хом сув ўрнига мен суяк қайнатилган сувни ишлатар эдим — мазасини асти қўяверасиз. Суякни эса арзиммаган нархга олиш мумкин. Ёки бўлмаса — бизда таомнинг кўриниш сифати ва маза сифати деган тушунча бор. Ош дамлаётган ошпаз ҳисобдан ташқари майиз ва бошқа зираворлар ҳамда 5 кило гуруч, 10 кило сабзи қўшиб юборса уларнинг ҳиссаси чиқади-ош ҳам мазали, ҳам кўримли бўлади.

— **Ўз ёнидан масаллиқ қўшиш ғайриқонуний эмасми!**

— Бу жуда нозик масала! Қани, ўзингиз айтинг-чи, ошпаз ихтиёридаги масаллиқдан уриб қолиб кун кўргани маъқулми, ёки ёнидан масаллиқ қўшиб харидорнинг кўнглини олса ва ўзининг луқмасини ўйласса маъқулми?.. Қозонга термилган ошпаз ютқазади, унга қўшиб солган — ютади. Афсуски тобора қозондаги термиладиғанлар кўпайиб кетяпти.

— **Яна бир муаммо, бу—ошхона ва ресторан соҳасида ишлайдиганларнинг маоши. Янглишмасам, савдо ходимлари ва умумий овқатлашиш тармоқларида ишловчилар энг кам маош оладиганлар қаторида турса керак. Буни қандай тушуниш керак!**

— Бу — «маошинг шу, тирикчилик учун ўзинг амаллайвер» деганида! 70—100 сўм билан оила боқиб бўладими?! Худди ҳеч ким билмайдигандек шунини, қандай гап чиқса ошпазнинг номи қора. Қолаверса, маош 8 соатлик иш кунини ҳисобига берилади. Лекин қайси ошхона хизматчилари 8 соат ишлаб уйига кетади? Биронтаси ҳам!.. Кунига 12 соатдан кам ишлаган ошпаз ошхонасида иш тўхтаб қолади. Хўш 4 соат учун ҳақни ким беради? Устабоши (шеф) беради. У қаердан олади? Хўранданинг ҳақидан эмас, балки боя айтганимдай ўзи келтириб қўшган масаллиқ ҳисобидан чиқаради.

— **Сиз айтгандай иш тутса давлат ошхонаси хусусийлашиб кетмайдими!**

— Энди, бу ёғи инсоф сари барака. Нафсга алданган одам касбидан қатъи назар хор бўлади. Беш панжа оғизни йиртади. Тошкентда ном қозонган ошпазлар, хўрандалар ҳурматига сазовор ўз ишининг усталари, чинакам ишбилармон одамлар бўлган.

Юсуф Уразбоев, Қосим Оқсоқол, Жўра мўйлов, Парфи повар, Патти повар, Беков, Рубин Михайлович, Николай Колесин... Шу соҳада инсофни унутмай, назардан қолмай ишлаб юрганлар орасида бу кишилардан сабоқ олганлар кўп ҳозир.

— **Инсоф, нафсга учмаслик ҳақида гапирясиз. Буларга одатлантиришнинг тўғри йўли нимада!**

— Динда. Исломи динида. Инсофу диёнат, ўзганинг ҳақи, луқмаи ҳалол — барча-барча инсоний фазилатларга диний таълим орқали эришиш мумкин.

— **Отахон, Исломи маърифатпарварлиқни**

тарғиб қилса, ароқхўрликни ман этса, алдамқалдамни харом деб ҳисобласа, кечирасизу ҳозирги ҳамкасбларингиз сизга ўхшаб раҳматли Эшмуҳаммад отанинг таълимини олмаган бўлса, эски мактабда ўқимаган бўлса...

— Афсуски, шундай... Мақтанчоқликка йўйманг-ку, ёшим 80 ни қоралаяпти, 4 ўғил, 3 қизни онаси билан вояга етказдик, қуда-андаларимиз сероб, лекин хонадонимизда ичадиган, чекадиган одам йўқ. Чунки намоз ўқимайдиган одам ҳам йўқ, уйимизда... Касбидан барака топиш ниятидаги ёш ҳамкасбларимга ҳам шу йўлни маслаҳат бераман. Инонсангиз, шунча йил ошхонада ишлаб бировга бир пиёла ароқ ё вино тутган эмасман. Комиссия келса тиззаси қалтирайдиган таниш-билишлар бор эди. Тавба, бандасидан қўрқунча худодан қўрқ!.. Имони бутун, қўли тўғри одам ҳеч қандай тафтишдан чўчимайди.

— **Биронта қизиқ воқеани эсполмайсизми!**

— Қизиқ воқеами?.. Бир кунни трестдан раҳбарлар келаётганидан хабар топдим. Келишди, мен раҳбарлик қилаётган ошхонани кўздан кечиришди. Ораларида мен танимайдиган киши

камдан-кам ҳоллардагина қизларни ишга олганман. Шунда ҳам уларга имкониятга қараб, тушдан кейин рухсат бериб юборардим... Ахир 10-12 соат ошхонадан чиқмаган аёл оиласига, эрига, бола-чақаларига қачон қарайди?! Эҳтимол, аёлларни ошхонада ишлатиш марказий ўлкаларда мумкин, бироқ уларда мумкин экан деб ўзимизга обкелиб тиқиштиравермаслик керак. Умуман бошқа халқларга хос одат ва анъаналарга кўр-кўрона тақлид қилишдан эҳтиёт бўлмоқ керак. Бундан беш аср муқаддам яшаган араб алломаси Ибн Таймийнинг шундай сўзи бор: «Сен қайси диёрда яшасанг ерли аҳоли нафрат назари билан қарамайдиган қиёфада юргил». Айтмоқчиманки, ўзга миллат вакилларида аввалроқ ўзимиз, ўз халқимиз нафрат кўзи билан қарайдиган иш қилмаслик йўлини тутмоғимиз лозим.

— **Икки оғиз кун тартибингиз ҳақида тўхталсангиз!**

— Кунни Қуръон мутолаасидан бошламан. Ҳадисларни кўраман. Ризоуддин Фахридиннинг «Жавомей калим» асарини кўлимдан

ҳам бор эди. Билсам — Москвадан, катта даргоҳдан экан. «Меҳмон Москвадан, ул-бул тайёрми?» — деб сўради биттаси четга тортиб. «Москвадан бўлса, мана, ҳамма қатори овқатланаверсин — ўзимизнинг хўрандалар нима еса шу-да» дедим. Овқат келтирилди. Трестдан келган раҳбарлардан бири шошиб қолди денг — у ичкилик қидираётган экан. Сўнг «сир» очилди — менинг мутлақо ичмаслигимни, бошқаларга ҳам ичирмаслигимни меҳмонга тушунтирди. Буни эшитган меҳмоннинг оғзи ҳанг-манг очилиб, аланглаб қолди денг! Назарида, ошхонада ишлайдиган одамнинг ичмаслиги сира мумкин эмасдек!.. Эҳтимол, москвалар назарида ақл бовар қилмайдиган ҳодисадир бу, лекин биз ўзбеклармиз, одатимиз, тарбиямиз ҳам ўзбекчалигича қолиши керак.

— **Икки-уч йил илгари ошхоналарда йигитларнинг ишлашига қарши кўтарилиш бўлди. Шунга қандай қарайсиз!**

— Ошхонада ишлаш аёл-қизлар учун жуда оғирлик қилади. Шунча йиллик тажрибамда

қўйгим келмайди. Кейин Мусо Жориллонинг китоблари бор... Қолаверса, замондош ёзувчиларнинг тарихий асарларини ўқийман. Рўзномаларни кузатаман. Пешинда Кўкчага чиқаман, масжидда мўйсафидлар даврасида суҳбатимиз қизийди. Асрни ўқиб уйга қайтаман. Уйда сигир боқаман — сут, қатиқ, қаймоқ ўзимиздан чиқади. «Барака истасанг — қўй боққил» деган ҳадисга ҳам амал қиламан... Оқшом — оила даврасида, маҳалла-кўйда ўтади...

— **Суҳбатингиз учун раҳмат, отахон. Умрингиз узоқ, хонадонингиздан тотувлик, дастурхонингиздан қут-барака аримасин.**

МУҲАРРИРИЯТДАН: Ушбу мақола «Ишбилармонлик — фазилат» рукунидagi илк чиқиш сифатида мавзунини бошлаб берди. Бу борада яна нималарга эътибор бермоқ керак? Қайси соҳалар назардан четда қолмоқда? Орамизда қандай ишбилармон кишилар бор? Умуман «ишбилармонлик» деганида нимани тушунасиз?

Жавобларингизга мунтазирмиз.

Нодира

БУЮК СИЙМОЛАР

Ўтмиш Шарқ маданиятимиз осмонидаги ёруғ юлдузлардан бири, ўз замонасининг «Нодираи даврон»и — шоира Нодирадир.

Нодира XVIII асрнинг охирида Андижонда туғилди. Андижон ҳокими бўлмиш унинг отаси Раҳмонқулибий Фаргона ҳукмдори Амир Олимхоннинг тоғаси эди. Шоиранинг асли исми Моҳлар ойим бўлиб, у ёшлигида ноқ ўзининг ўткир ақли, одоби ва гўзаллиги билан тилларда дoston бўлган. Шоира жуда эрта шеър машқ қила бошлаган. У Навоий, Бедил, Фузулий каби Шарқ классикларини ўзига устоз деб билган, улардан ўрганган.

Нодира ўз шеърларини Нодира, Макнуна ва Комила тахаллуслари билан ёзади. Шуни ҳам таъкидлаб ўтиш лозимки, тақдир Нодирага Умархондек ҳам шох, ҳам шоири даврон билан умр кечиршни насиб этиб бир бора сийлаган бўлса, уни Қўқон адабий муҳитидан нафас олиш бахтига мушарраф этиб иккинчи бор сийлади.

Шоира девонини варақлар экансиз, унинг шеърларидан уфурган чинакам бахт иси димоғингизга урилади-ю, назарингизда Нодира фақат муҳаббат учун яралгандай туюлади.

Нодира шеърини ўз даври адабий ҳаётида катта қийматга эга, бу шеърини «тархи тоза»лиги (Навоий) билан ажралиб туради.

Шоира Шарқ адабиёти анъаналарига кўра ўз шеърларини тожик ва ўзбек тилларида ёзди.

Нодира билан Умархон хонлик тарихида жуда кам учрайдиган бахтли ҳаёт кечирганлар. Бироқ бу бахтиёрлик узоқ давом этмади. 1822 йили шоиранинг бошига оғир мусибат тушди — Амир Умархон вафот этди.

Нодира шу айрилиқдан сўнг бир умр қора қабо (қора камзул) кийиб ўтди.

1842 йили Бухоро амири Насрулло Қўқонга бостириб келди. Икки орада бўлган қонли жангларда Нодиранинг ўғли Муҳаммад Алихон қўшини мағлубиятга учради. Амир Насрулло қўшини Қўқонга бостириб кириб, уни талон-тарож қилди. Муҳаммад Алихонни, укаси Султон Маҳмудхонни, Муҳаммад Алихоннинг ўғли Муҳаммад Аминхонни ва ниҳоят, Нодирани маҳрамлари (Хушқолбиби, Норбиби ва Ойшабиби) билан бирга ўлдиртирди.

БУЮК СИЙМОЛАР

Увайсий

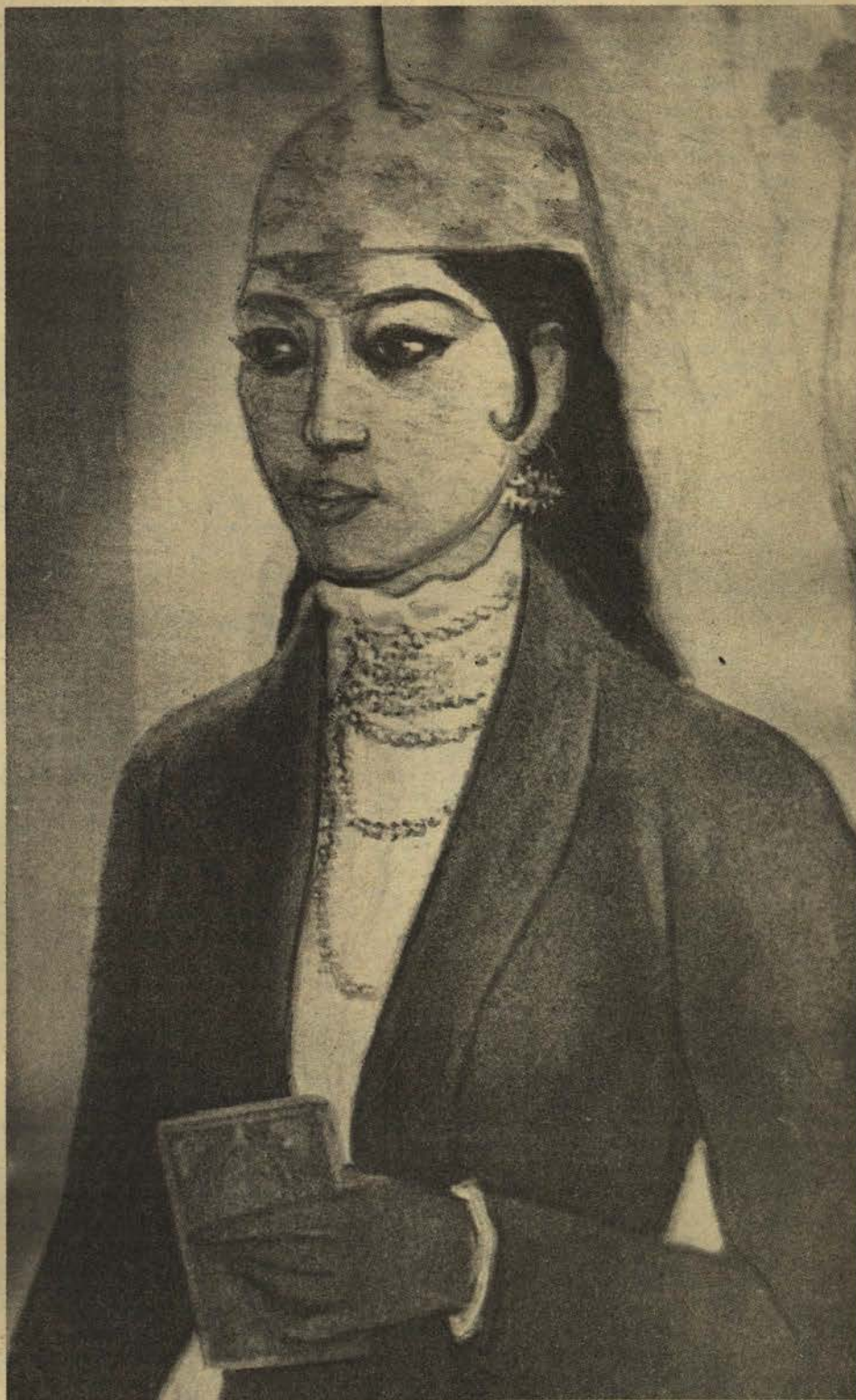
Жаҳон отин — Увайсий XIX асрнинг биринчи ярмида яшаб ижод этган ўзбек классик шеърятининг атоқли намояндalarидан биридир. Шоира ўз ижодида лирик шеърлардан иборат девон битган, қатор дostonлар яратган.

Увайсий асли Марғилонда туғилган, кейинчалик Қўқонга келиб, шоҳ саройида Нодира билан яқин тутиниб бир неча муддат яшаган.

Увайсий 60 йилдан кўпроқ умр кўрган. Шоиранинг қўлёзма девонлари ЎзССЖ ФА Беруний номидаги Шарқшунослик институти фондида ва Андижон Давлат педагогика институти кутубхонасида сақланади.

Шоиранинг Навоий, Фузулий газалларига боғланган кўплаб мухаммаслари, назиралари, Бедил шеърларига татаббуълари Увайсий талантининг балоғатидан далолат беради. Шоира шеърларининг мавзуси унга замондош Нодира ва Маҳзуна шеърятини билан ҳам ҳамоҳангдир. У ўз ижодида инсонни эъзозлайди, табиат ноз-неъматларидан баҳраманд бўлишга ундайди, дўстлик, вафо ва садоқатни улуғлайди. Айниқса, шоира шеърятини ўзига замондош аёлларнинг аччиқ қисмати, бахтсиз ҳаётдан нолиш туйғулари кучли ифодаланган.

Шоира ўз асарларида инсон муҳаббатининг зийнати бўлган вафо, садоқатни, фидойиликни чуқур ва ўткир ички кечинмалар орқали ифодалайди, ёр билан суҳбат, дўст билан мубоҳаса тароналарини юксак шарафлайди. Лекин шундай нафис ҳаёлу орзулар билан яшаган шоиранинг лирик қаҳрамони ҳаётда батамом терс одамлар ва ҳодисаларга дуч келади. «Замона кулфати» унинг юрагига доғ ташлайди. «Нофаҳм мардумлар» (жоҳли зоҳид ва шайхлар) унинг бағрини жароҳатлайди. Шунинг учун ҳам шоира «мен дунёнинг вафосини кўрмадим», деб зорланади, гоҳо умидсизликка тушиб, «улус можароларидан» ўзини четга тортиш фикрида бўлади. Бироқ «меҳнату аламларга мубтало» бўлган кезларда ҳам шоира «дard элини» қидиради, «соҳиб асрор» топиб ўз дардларини тўкиб солишни иштайди. Демак, унда яна ҳаётга томон интилиш, ундan шодлик қидириш орзулари кучаяди.

У пайтда мина йўқ эди

(Фарғоналик қизиқчи Муҳиддин ДАРВИШЕВ бисотидан)

Мана бу латифани ўзим тўқимаганман, йўқ, америкалик ўзбеклар тўқиб, уни Камолиддиндан бериб юборишибди, шахсан менга. Тушунмадингиз-а?

Халқ артистимиз Камолиддин Раҳимов Америкага ижодий сафарга борганида менинг сўзларим ёзилган магнит лентасини ҳам олиб кетган экан, у ерда яшовчи ўзбеклар хонадониди ҳам бўлибди, концертлар берибди. Менинг сўзларим ҳам американик ўзбекларга маъқул бўлган шекилли, хурсанд бўлишиб дуои салом деб қўйинг Муҳиддинга, бизникини ҳам эшитиб кўрсин деб битта латифани жўнатиб юборишибди.

Мана, ўша латифа:

Бир америкалик ўзбек Афғонистонга саёҳатга келган экан.

Йўлда бир афғон хотинини олдиға солиб яёв кетаётган эмиш.

Сайёҳ сўрабди:

— Эй, афғон, мусулмонмисан?

— Алахамдулилло, шундай.

Бўлмаса нега хотининг сендан олдин кетяпти, мусулмончилик таомили бўйича хотин эридан уч-тўрт қадам орқада юриши керакку, бу қанақаси?

Шунда афғон:

— Мусулмончилик одоби яратилган пайтларда ерга мина кўмиш одати бўлмаган-да, — дебди.

Икром ОСТОНАҚУЛОВ ёзиб олди.

Қурувчи Парда, тез ёрдам ва ижарачи ЧОЛ

Гишт терувчи Парда эрталаб хом карам истеъмол қилувди тушга бориб расвоси чиқди. Улар бошқа вилоятдан командировкага келганлиги сабабли ҳаёти ит ётиш мирза туриш эди, эрталаб нонуштага қўлга нима илашса ейишаверади-да!.. Хуллас шу куни Парданинг қўлига карам илашувди, шўрлик тушликкача адои тамом бўлди. Оғриқ қолишидан умидини узган дўстлари иш жойига дўхтир чақирибди, телефон орқали, «Тез ёрдам» уч соатга қолмай етиб келди.

— Эй, бу ерда одам борку!
— Ҳа, касал бор, овсар! Енига тахла, симент қопни. Устига қўйма ҳали тирик!

— Қанақа одамсизлар, ўзи қачон егамиз касалхонага?

Парданинг тепасига шофёр йигит келди.

— Энди, кечирасиз ака, янги участка қурмоқчи эдим. Магазинга симент кеб қопти, йўл-йўлакай ҳовлига ташлаб ўтайин девдим. Симент бир йилда бир келади, сизлар эса ҳар куни...

Парда яна ҳушидан кетди, кейинги сафар, «Э-э!». Яшиқни у ерга қўйманг, дада, касал бор» деган товушдан ўзига келди. Теваракка боқса кеч тушяпти — бийдек далада «тез ёрдам»нинг ичи помидор солинган яшиқларга тўла. Яна бужмоқ юзли доктор қошига келди.

— Энди дўстим, яна бир бор узр, бобой арендага ер олган, шу помидорни бозорга элтиб ташламасак, иложи йўқ — исроф бўлади. Шу пайт мўйсафид Парданинг қошига келди, беморнинг қовоғини ағдариб кўзига тикилди.

— Э, дўхтир бўмай кетларинг, — деди мўйсафид тажанглашиб.

— Туширинглар, ўзим тузатаман.

— Нима қилаяпсиз, ота? Мумкин эмас! — унинг йўлини тўсди серсоқол дўхтир. — Зудлик билан касалхонага обориш керак!

— Э, вайсама, машинангда марган-совка топиладими? Ол, тезроқ!

Помидор уюб ортилган «Тез ёрдам» инқиллаб-синқиллаб бозорга йўл олганда арендачи мўйсафид Парданинг ичини ювишга киришганди...

Хуррам ШЕРМАТОВ,
Самарқанд вилояти,
Сазаған қишлоғи.

Соч-соқоли ўсган, паришонхотир дўхтир гоҳ ҳушига келиб, гоҳ кетиб ётган Пардани обдон текширди.

— Кечгача узилади... Обкетмаса ҳам бўлардику-я, лекин иссиқ жон, ҳали тузалиб кетиши мумкин, — деди у ва бригадирдан нос сўраб чекди. Пардани қайта кўришдан умидини узган дўстлари «тез ёрдам»нинг ортидан хомуш кузатиб қолишди.

Парда юзига илиқ суяқлик тўкилганда ҳушига келди, у не кўз билан кўрсаки аллақандай совлик чатаноғини кериб Парданинг юзига пешоб қайтараяпти. Парда ҳайрон бўлди, бақирди:

— Ҳой, ким бор? Мен қаердаман?!..

Жунли қўйларнинг орасидан соқол босган дўхтирнинг бужмоқ юзи кўринди.

— Эй, сиз ҳалигидақа, ҳалиям?..

— Қанақа ҳалигидақа?

— Ҳалигидақа, дейман?

— Касалхонага етмадикми?

— Энди маъзур тутасиз, дўстим, шу йўл-йўлакай боғамникига шу қўйларни ташлаб ўтамиз, бир оз сабр қиласиз энди. Шофёрни зўрға кўндирдим.

Парданинг қорнида яна қаттиқ оғриқ турди, у яна ҳушидан кетди.

Бир пайт қорнига оғир нарса ботганда ҳушига келди.

Уқитувчи:
— Айтинг-чи, ер юзида энг совуқ жой қаер?
Уқувчи:
— Бизнинг синф!
Саида ОХУНОВА.

Имло хатоси

Бу йилги пахтамиз ўтган йилдагидан ҳам ҳўл бўлди.

(Жамоа хўжалик раисининг ҳисоботидан.)

Мен сени барибир сўяман, жоним!
(Ошиқнинг маъшуқасига мактубидан)

Холис ТўПЧИЕВА.

Нимқайнама гап

Бу молингиз одам бўлмайди барибир, сўйиб юбораверинг.

(Қўшнининг девор оша айтган гапидан.)

Тошкентбой БОБОНАЗАРОВ.

Хандалар

— Электр энергия билан ёруғлик ўр-тасида қандай фарқ бор?
— Ёруғликка пул тўланмайди.

— Раҳмат дадаси, тушимда бўлса ҳам «Байрам билан табриклаيمان» деб балдоқ олиб берибсиз.

— Шу уйқучилигинг бўлса ҳали бундан ҳам қимматбаҳо тақинчоқлар совға қилавераман.

— Намунча вой-войламасангиз, ти-шингизга ҳали омбурни теккизганим йўқ-ку!

— Қадоғи бор оёғимни босиб туриб-сиз, доктор.

М. СУЛАЙМОНОВ.

Лоф

Бир лофчи иккинчи лофчига мақта-ниб қолди.

— Мен ҳовлида футбол ўйнаётган-дим, чунонам тўпни баланд тепдим-ки, тўп икки соатча булут орасида кў-ринмай қолди, — дебди.

Шунда иккинчи лофчи.

— Шуям тўп тепишми? Мен кеча-ги тепган тўп ҳали ҳам тушгани йўқ. Эшитишга қараганда, мен тепган тўп-ни кўрган америкаликлар космосда янги сайёра топдик, — деб юришган эмиш.

Муҳиддин МАМАНИЕЗОВ.

ҚАНДОЛАТЧАЛАР

Вафодор

Девор михга ўз қалбидан жой берди. Мих бир умрга вафодор бўлиб, содик қолди. Вақти келиб девор эскиргач, мих яна қад ростлаган янги деворнинг кўк-сига тумшугини суқиб пичирлади:
— Бир умр оғушингда қоламан!

Меҳрибонлик

Олов ўралиб келиб қозоннинг қулоқ-ларига шивирлади:

— Билсанг, дунёда энг меҳрибонинг мен бўламан, тафтимни сендан аямай-ман!

Ниҳоят оловнинг «меҳрибончилиги» туфайли қозоннинг юзи қоп-қора бў-либ қолди.

НормамаТ ТОҒАЕВ.

Сўзсиз сурат.
Рассом М. УНГАРОВ.

Айни дилдагини тилга кўчириб хумордан чиқ-қунча гапирадиган даврда оғизни беркитиб олиш жиддийликми ё кулгими?

Сиз нима дейсиз, журналхон?

Бешинчи тур топшириқлари

Математика

1. Тенгламанинг ҳақиқий илдизларини топинг:

$$X^2 - 3X - 6\sqrt{X} + 13 = 0$$

2. Текисликда 1990 нуқта ва радиуси 1 га тенг айлана берилган. Бу айланада берилган нуқталаргача бўлган масофалар йиғиндиси 1990 дан кичик бўлмаган нуқта топилишини исботланг.

3. Учбурчакли жадвалда тоқ натурал сонлар кетма-кетлиги шундай жойлаштирилганки, биринчи сатрда битта сон (1), иккинчи сатрда иккита сон (3,5), учинчи сатрда учта сон (7, 9, 11), тўртинчи сатрда тўртта сон (13, 15, 17, 19), бешинчи сатрда бешта сон (21, 23, 25, 27, 29) ва ҳоказо. Жадвалнинг K — сатридаги сонларнинг йиғиндиси K^3 га тенг эканини исботланг.

4. Конус ўқ кесимининг периметри 10 см га тенг. Унинг ҳажми энг катта бўлиши учун асосининг радиуси қандай бўлиши керак?

5. $(1 + \operatorname{tg}X)(1 + \operatorname{tg}Y) = 2$ эканини билган ҳолда $x + y$ йиғиндини топинг.

Б. РИХСИЕВ,
Т. ҚУРҒОНОВ.

Физика

1. Юз градус температурада тўйинтирувчи сув буғининг молекулалари орасидаги ўртача масофани топинг?

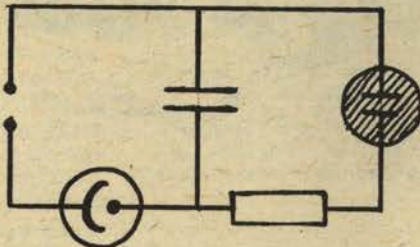
2. Зарядланган ясси конденсатор пластинкаларининг бирдан бошланғич тезликсиз учиб чиққан электронлар v_1 тезликка эга бўлиб бошқа пластинкага бориб етади. Агар бу конденсаторга параллел равишда сизими икки марта катта бўлган зарядланган конденсатор уланса, электронларнинг охириги тезликлари қандай ўзгаради?

3. Э.Ю.К. $E = 140$ В бўлган ўзгармас ток манбаига ундан $l = 400$ м масофада жойлашган лампа уланган. Лампа $I = 120$ В кучланишга мўлжалланган ва қуввати $N = 100$ Вт. Агар бу лампага иккинчи худди шундай лампа параллел уланса, лампадаги кучланиш қанчагача ўзгаради? Алюминий симнинг кесими $S = 1$ мм².

4. Ясси параллел шиша пластинкадан учта линза ясалган. 1 ва 2 линзаларнинг фокус масофалари устма-уст тушадиган қилиб тахланган бўлиб фокус масофаси F^1 га тенг; 2 ва 3 линзалар фокус масофаси F^1 га тенг. Ҳар қайси линзанинг фокус масофасини аниқланг?

5. Берилган схемага асосан электр занжирини йиғинг. Занжир кучланиши 240 В бўлган ўзгармас ток манбаидан, 240 В номинал кучланишли ЦГ — 4 фотоэлементдан, сизи

ми 1 мкф ли конденсатордан, 100 кОм қаршиликдан, МН-6 турдаги неон лампадан тузилган.

Агар фотоэлементни ёритсак, неон лампа даврий равишда пирпирайди ва ўчади.

Ёруғлик кучини ўзгартирсак, неон лампанинг чақнаш частотаси ёруғлик кучининг ортиши билан ортади. Ҳодисани тушунтиринг.

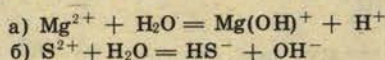
М. ҚУРҒОНОВ.

Кимё

1. Босим 180 кПа ва 37°C да ҳажми 190,4 л бўлган идишдаги газнинг молекулалар сонини ва моль миқдорини ҳисобланг.

2. Олтингургуртнинг калий, водород, бром ва углерод билан ҳосил қилган бирикмалардаги қайси молекулаларнинг боғлари кутблитоқ бўлади? Молекулаларнинг боғ кутблитоқлигини ортиб бориш тартибидида жойлаштиринг. Боғловчи электрон жуфти боғ ҳосил қилувчи атомларнинг қайси бири томон силжиган бўлади?

3. Қуйида гидролиз реакция тенгламаси қисқа ионли кўринишда келтирилган:

Шу жараёнлар тенгламасини молекуляр кўринишда ёзинг.

4. Натрий хлорид суюқланмасини электролиз қилинганда катодда 6,9 г натрий ажралиб чиққан. Электролизёр орқали ўтган ток миқдорини ҳисобланг. Анодда ажралиб чиққан газнинг ҳажмини 30°C ва 100 кПа босимда аниқланг. Катод ва анодда ажралиб чиққан маҳсулотларнинг моль миқдорлари нисбати қандай?

5. Бутадиен — 1, 3 ва бутен — 2 нинг 22,1 миқдорини каталитик гидрогенлаш натижасида ҳосил бўлган бутан ҳажми нормал шароитда 8,96 л бўлса, бошланғич аралашмадаги бутадиен — 1,3 нинг масса улушини ҳисобланг.

А. МУФТАХОВ.

САНЛАР

АКАДЕМИЯСИ

Ижтимоий-сиёсий, адабий-бадний,
бозакли журнал
УЗБЕКИСТОН ЛКЕИ МАРКАЗИЙ ҚҶМИТАСИ
ВА ЖУМҲУРИЯТ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ
ВАЗИРЛИГИНИНГ ОРГАНИ.
1986 йил июль ойидан чиқа бошлади

№ 1 (54) январь, 1991.

Ўзбекистон ЛКЕИ Марказий Қўмитаси
«Камалак» нашриёти матбаа бирлашмаси

Бош муҳаррир:
Худойберди ТҶХТАБОВЕВ
Таҳрир ҳайъати:
Шоҳруҳ АКБАРОВ
(масъул котиб)
Хуршид ДҶСТМУҲАММАД
Бахтиёр КАРИМОВ
Эркин МАЛИКОВ
Тоҳир МАЛИК
Латиф МАҲМУДОВ
Ҳасан НОРМУРОДОВ
Абдуғафур РАСУЛОВ
Акмал САИДОВ
Исроил ТҶХТАЕВ
Урол ХОЛМОҶОВ
Пирмат ШЕРМУҲАМЕДОВ
Файзулла ҚИЛИЧЕВ
Музроб ҚУРБОНОВ
Турсунали ҚУРБОНОВ
Садриддин ҒУЛОМИДДИНОВ

Бадний муҳаррир:
Султон СУЛАЙМОНОВ
Тех муҳаррир:
Улуғбек ЯҚВАЛХУЖАЕВ
Мусаҳҳих:
Мақсуда ҲАКИМОВА

«Еш куч» ежемесячный, общественно-политический и литературно-художественный иллюстрированный журнал

На узбекском языке
Орган ЦК ЛКСМ Ўзбекистана и Министерство Народного образования республики.
Адресимиз: 700113, Тошкент — ЧГСП,
Қатортол кўчаси, 60.

Телефонлар:
Бош муҳаррир ўринбосари — 78—94—67.
Масъул котиб — 78—75—94.
Масъул котиб ўринбосари, рассом — 78—94—73.
Бўлимлар:
Мақтаб, фан-техника ва спорт — 78—57—84.
Хатлар — 78—85—64.
Ижтимоий-сиёсий, адабиёт ва санъат — 78—48—85.

Редакция ҳажми 2 босма тобоқдан зиёд асарлар кўлэзмасини қабул қилмайди. Бир босма тобоқ ҳажмидаги асарлар қайтарилмайди. Журналдан кўчириб босилганда «Еш куч»дан олинди деб изоҳланиши шарт.
«Еш куч» январь, 1991.

© «Камалак» нашриёти матбаа бирлашмаси

Босмаҳонага туширилди 12.11.90 й. Босишга рухсат этилди 7.12.90 й. Офсет усулида чоп этилди. Китоб-журнал учун офсет қоғози. Формати 70×108 1/8. Шартли босма листи 5,6. Шартли бўёқ нусхаси 16,8. Нашриёт босма листи 11,4. Тиражи 571858 нуска. Буюртма 4387. Баҳоси 55 тийин.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети
нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли
босмаҳонаси.

Тошкент 700000, «Правда» газетаси кўчаси, 41.

Г А Л Ъ В А Н О П Л А С Т

САЛОМАТЛИК ГАРОВИ

Ҳар биримизнинг саломатлигимиз кўпгина омилларга — қайси шароитларда ишлашимизга, ҳаттоки табиат ҳодисаларига ҳам боғлиқ эканини тушуна бошладик. Табобатчи — олимлар, физик ва биологлар шуни аниқладиларки, ҳаётимиз ва кайфиятимизга ташқи муҳит кучлари: қуёш активлиги, Ернинг магнит майдони, атмосфера босими, об-ҳаво, экология қаттиқ таъсир кўрсатар экан. Мутахассислар ҳатто мутлақо соғлом одамларнинг ҳам саломатлиги ёмонлашадиган «нохуш кунлар»ни аниқлашга муваффақ бўлдилар. Кейинги ойда қайси кунлар «нохуш келиши» баъзи марказий газета-журналлар («Известия», «Здоровье»)да эълон қилинмоқда. Бу ҳақда радио ҳамда телекўрсатувларда маълум қилинмоқда. Айтайлик, 1990 йилнинг сўнгги ойида 2, 7, 16, 18, 29 ҳамда 30 декабрь кунлари нохуш келган. Шу кунни бахтсиз ҳодисалар (автоавария, қўққис ўлим, юрак санчиғи) кескин кўпайган. Нохуш кунларни олдиндан билган яхши: негаки шу кунлар ҳаваскорлар машина ҳайдамаслиги, юраги касаллар оғир иш қилмаслиги мақсадга мувофиқ бўлади. «Нохуш кунлар»ни кўпгина мамлакатларда аҳолининг иш қобилияти пасайиши, дармонсизлик, уйқусизлик, асабийлашиш ҳамда сурункали хасталикларнинг кучайишини олимлар тўғри башорат қилганликлари энди маълум бўлди. Ҳолбуки ҳар биримизнинг кайфиятимиз охири-оқибат ён-веримиздаги жамоага, шунингдек қариндош, ёр-дўстлар муносабатига ҳам таъсир кўрсатади.

Бундай дамларда дори-дармон ҳар доим ҳам кўнгилдагидай самара беравермайди. Худди шундай дамларда мамлакат ва чет эл дори-дармон воситалари ўрнига (ҳадеб дори ичавериш ҳам организмга зиён) асрлар ўтиши билан унутилиб кетаётган даволаш усуллари ёрдамга келиши мумкин. Бу усуллардан ўз даврида машҳур бобокалонларимиз Абу Али ибн Сино, Абу Райҳон Беруний самарали фойдаланишган. Улар доривор гиёҳлардан фойдаланиш билан бирга қадимги хитой — игна билан ҳамда куйдириб даволаш усулларида кенг фойдаланишган. Дарвоқе, игна билан даволаш ҳамда инсон организмдаги электрик жараён ўртасидаги алоқа қадим-қадимдан ҳам маълум бўлган.

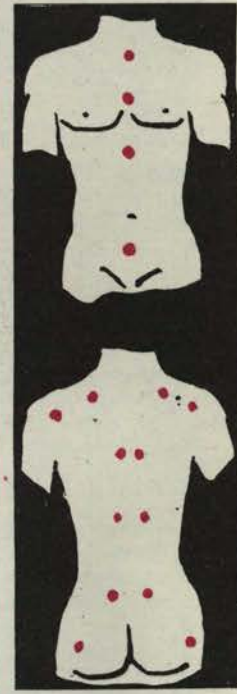
Фан бир жойда қотиб турмайди. «Янгилик-бу унутилган эскилик» деган гап бор. Утган асрлар тажрибасидан фойдаланиб, тошкентлик врачлар — тиббиёт фанлари номзодлари С. Гремсин, Ф. Боқиев ҳамда ёш физик олим А. Гремсин янги даволаш воситаси — ГАЛЪВАНО-ПЛАСТни яратишди ҳамда даволаш амалиётига тadbик этишди.

Бу нима ўзи! У дори ҳажмидаги икки металдан иборат ярқироқ диск бўлиб, инсон териси билан ўзаро таъсирга киришганда ГАЛЪВАНО-ПЛАСТ ўзидан гальваник ток ишлаб чиқаради. Гальваник ток танамизнинг биологик актив нуқталарига худди қадимги табибларнинг игнаси каби таъсир кўрсатади.

«Фарқи: гальванопластдан фойдаланиш жуда осон: уни терига тиқиш шарт эмас, балки маълум нуқталарига лейкопластирь ёрдамида ёпиштириб қўйиш етарлидир. Игна билан даволашдаги организмга инфекция тушиш хавфи гальванопластда йўқ» — дейди таниқли рефлексотерапевт. Самарадорлик эса игна билан даволашдан кўра яхшироқдир. Негаки уни танангизга 7—10 кун ёпиштирганча ўз ишингиз билан машғул бўлаверасиз. У билан ҳатто чўмилиш ҳам мумкин. ГАЛЪВАНОПЛАСТнинг ажойиб хоссалари ҳақида Швециядаги халқаро конгрессда профессор К. Йўлдошев ўз ҳамкасбларига гапириб бергани бежиз эмас. К. Й. Йўлдошев Тошкентда Н. А. Семашко номидаги табобат реабилитацияси ва физиотерапия илмий-тадқиқот институтига раҳбарлик қилади. Ҳозир бу тиббий янгилик «Оптика» ҳамда «Медтехника» магазинларида (бундай магазинлар кўпгина шаҳар-қишлоқларда бор) очилган.

ГАЛЪВАНОПЛАСТдан фойдаланиш қондаси ҳар бир ўрамга солинган. Ундан фойдаланиш мuddати бир йил. Нархи унчалик қиммат эмас. ГАЛЪВАНОПЛАСТ фақат Ўзбекистонда ишлаб чиқилмоқда. У ажойиб чўнтак дорихонадир.

Д. ВОҲИДОВ,
Ўзбекистон Ленин Комсомоли
мукофоти лауреати.

• ЯНГИЛИК •

• ЯНГИЛИК •

Муҳаммад АЛИ

Ундан ортиқ шеърӣ китоблар, «Машраб», «Гумбаздаги нур» достонлари, «Боқий дунё» номли шеърӣ ҳамда «Сарбадорлар» тарихий романлари муаллифи. Қадимги ҳинд эпоси «Рамаяна» ва «Шаҳриёр», «Маспошшо» каби қорақалпоқ эпосларини таржима қилган.
Ўзбекистон Ленин комсомоли ва Бердақ номидаги ҚҚАССЖ Давлат мукофотлари соҳиби.

